

universität
wien

DIPLOMARBEIT / DIPLOMA THESIS

Titel der Diplomarbeit / Title of the Diploma Thesis

Međimurje; Insula intra Muram et Dravam
(od 15.stoljeća do danas)

**Razvoj kajkavskog narječja i međimurskog dijalekta te
kajkavske književnosti kroz stoljeća s obzirom
na razna politička i kulturna zbivanja u Međimurju**

verfasst von / submitted by

Danijela Kojter

angestrebter akademischer Grad / in partial fulfilment of the requirements for the degree of

Magistra der Philosophie (Mag. phil.)

Wien, 2019 / Vienna, 2019

Studienkennzahl lt. Studienblatt /
degree programme code as it appears
on the student record sheet:

UA 190 333 365

Studienrichtung lt. Studienblatt /
degree programme as it appears on the
student record sheet:

Lehramtsstudium
UF Deutsch
UF Bosnisch, Kroatisch, Serbisch

Betreut von / Supervisor:

Doz. Ao. Univ.-Prof. Dr. Katja Sturm-Schnabl

"Zar je [...] kajkavsko narječje manje vrijedno od štokavskoga? [...] to narječje pokazalo [je] svoju sposobnost u starim znanstvenim i književnim djelima, [...]. Kajkavštine se nemamo zašto stidjeti, ona ima svoje časno mjesto u našoj prošlosti, pa i sadašnjici [...].

Dalibor Brozović, 1970.

„Osjećati možemo samo na materinskom jeziku, misliti i na nekom drugom.“

T.S. Eliot

„Promijeniti jezik, zaboravit riječi svojega djetinjstva za neki naučeni žargon isto je što i samog sebe iskorijeniti. “

Remy de Gourmon

Zahvala:

Veliku zahvalnost, u prvom redu, dugujem svojoj mentorici Univ.-Prof. Dr. Katji Sturm-Schnabl koja mi je pomogla svojim savjetima pri izradi ovog diplomskog rada i što je uvijek imala strpljenja i vremena za moje upite.

Također, zahvaljujem se svim svojim kolegama i kolegicama koji su uvijek bili uz mene i bez njih cijeli ovaj tijek mog studiranja ne bi prošao tako lako i zabavno te im hvala za svaki udijeljeni savjet i za svaku ruku pomoći koju su mi pružili.

Posebnu zahvalnost iskazujem cijeloj svojoj obitelji koja me je uvijek podržavala i upućivala na pravi put.

I na kraju, najveću zaslugu za ono što sam postigla pripisujem svojim roditeljima, koji su uvijek bili tu, uz mene, bez obzira da li se radilo o teškim ili sretnim trenucima i bez kojih sve ovo što sam dosad postigla ne bi bilo moguće.

Velika HVALA svima!

Zebanec, studeni, 2019.

Danksagung:

Ganz besonders möchte ich mich bei Univ.-Prof. Dr. Katja Sturm-Schnabl bedanken, die mich bei der Erstellung der vorliegenden Diplomarbeit immer motivierte und optimal unterstützte.

Ganz herzlich möchte ich mich bei meinen Freunden bedanken, die mir sowohl während meines gesamten Studiums als auch bei der Erstellung dieser Diplomarbeit eine geistige Stütze und Begleitung waren.

Ein großer Dank geht an meine gesamte Familie, die mich immer und in jeder Situation unterstützte.

Und am Ende möchte ich mich herzlichst bei meinen Eltern bedanken, die für mich immer da waren und mich unterstützen. Ohne Sie wäre das alles nicht möglich. Ohne Sie wäre ich nicht so weit im Leben gekommen und wäre ich nicht der Mensch, der ich heute bin.

Zebanec im November, 2019

Međimurje, kak si lepo zeleno

*Međimurje, kak si lepo zeleno
Cvetičem si ti meni ograjeno
Međimurje, kak si lepo zeleno
Cvetičem si ti meni ograjeno*

*Tu me moja draga majka rodila,
tu me ona prva v'cirkvu vodila!
Boga molit, bližnjeg ljubiti vučila
Boga molit, bližnjeg ljubiti navčila!*

*Kinčiju te Dravica i Murica
se do kraja maloga Međimurja*

Međimurska narodna popevka

Lepo naše Međimurje

*Lepo naše Međimurje,
puno žita kakti morje,
zlatni klasi se nihaju
ljudstvu hranu slatku daju.*

*Tu šumice i gajići,
ke spevaju mili ftiči,
a tam gori pak gorice,
de nam raste slatko vince.*

*Tu široke njive plode
i s koruzom slatkom rode,
senokoš pa bujna trava,
s kim se hrani tusta marha.*

*Od severa tiha Mura
a od juga hitra Drava,
jedna drugu tak ljubiju
pre Legradu skup se zliju.*

*Ljudstvo moje međimursko,
imaš blaga i bogatstva,
a ljubavi pak vuči se
od Mure i hitre Drave.*

Međimurska narodna popevka

Kaj

*Vre tičeki spiju
A šume mučiju,
Naj moja popevka zvoni
Po dolu i gaju
Po dragomu kraju,
Od kojeg mi lepšega ni.*

*Tu brat mi je vsaki,
Tu doma sem taki,
Pogodit bi mogel i speć,
Tu vsigde je čuti,
Ljubljenu domaću mi reč.*

*I srce mi greje
I z menom se smeje
I v žalosti plače takaj.
Em nikaj ni slajše,
Ne čuje se rajše
Neg dobri i dragi naš kaj!*

Dragutin Domjanić

Sadržaj

1.	<i>Uvod</i>	9
2.	<i>Međimurje</i>	10
2.1.	Stanovništvo Međimurja.....	12
2.2.	Povijest Međimurja.....	13
2.3.	Rasprostranjenost kajkavskog narječja	16
2.4.	Osobine kajkavskog jezika/narječja	17
3.	<i>Međimurski dijalekt i književnost unutar kajkavskoga narječja</i>	22
3.1.	Hungarizmi	23
3.1.1.	Međimurje pod Ugarskom i njen utjecaj na kajkavski jezik 1102./1527.	24
3.1.2.	Društveni i povijesni kontekst hrvatskih i mađarskih jezičnih dodira.....	25
3.1.3.	Hungarizmi u Međimurju	27
3.2.	Germanizam.....	28
3.2.1.	Germanizmi u međimurskom dijalektu	28
4.	<i>Književno razdoblje Međimurja od 15. do 17. stoljeća</i>	29
4.1.	Povijest i razvitak kajkavskog jezika i književnosti	32
4.2.	Prvi tragovi naziva "Međimurje" u povijesti	32
4.3.	Književni rad u sjevernoj Hrvatskoj.....	35
4.4.	Decretum koteroga je Verböczy Istvan dijački popisao	36
4.4.1	Preslika Pergošićeva Dekretuma	38
4.5.	Antun Vramec	41
4.6.	Barok	43
4.6.1.	Barokni književni krugovi	43
4.6.2.	Kajkavski književni krug.....	46
4.6.3.	Juraj Habdelić.....	48
4.7.	Banska Hrvatska/ ozaljski književni krug	53
4.7.1.	Nikola Zrinski.....	55
4.7.2.	Petar IV. Zrinski	56
4.7.3.	Fran Krsto Frankopan.....	60

4.7.4.	Ana Ktarina Zrinski.....	62
4.7.5.	Cithara Octochorda.....	63
4.7.6.	Nedelišćansko-Markiševečka rukopisna crkvena pjesmarica	64
5.	<i>Povijesna i politička zbivanja u Međimurju od 18. do 20. stoljeća.....</i>	65
5.1.	Hrvatska u doba prije i za vrijeme preporoda.....	65
5.2.	Politička zbivanja u Međimurju u 18. st. prije samog narodnog preporoda.....	69
5.3.	Politička zbivanja u Međimurju u 19. stoljeću	70
5.4.	Hrvatska i Međimurje u 20. stoljeću	72
6.	<i>Književni razvoj Međimurja od 18. do 19. st.</i>	73
6.1.	Hrvatski narodni preporod u Međimurju (njegov značaj za Međimurje).....	73
6.2.	Međimurske pjesmarice iz 19. st.	75
7.	<i>Književno stvaralaštvo Međimurja u 20. stoljeću.....</i>	78
7.1.	Usmena narodna međimurska pjesma (poezija).....	78
7.2.	Međimurske popevke	80
7.3.	Dr. Vinko Žganec	82
7.4.	Pučki pjesnici Međimurja	86
7.4.1.	Florijan Andrašec	87
7.4.2.	Ladislav Čizmešija	91
7.4.3.	Stjepan Janković.....	93
7.4.4.	Vinko Kos.....	94
8.	<i>Zavičajna književnost Međimurja danas.....</i>	96
8.1.	Petrana Sabolek	96
8.2.	Ignac Šardi.....	99
8.3.	Magdalena Vlah-Hranjec.....	101
9.	<i>Zavičajne pjesme Međimorskog kraja raznih autora 20. i 21. stoljeće.....</i>	103
10.	<i>Sažetak</i>	106
11.	<i>Zusammenfassung</i>	108
12.	<i>Popis literature:</i>	117

12.1.	Primarna literatura:	117
12.2.	Sekundarna literatura:	119
12.3.	Online stranice:	121

1. Uvod

Ovim radom opisuje se jedan dio hrvatske književnosti i jezika. Taj dio jezika i književnosti svodi se samo na kajkavsko narječje, i na Međimurje i međimurski dijalekt unutar kajkavskog narječja, tj. na jedan dio hrvatskog govornog područja. Pošto je razvoj hrvatske književnosti i jezika bio dinamičan i nikako sinkroniziran u svim dijalektima hrvatskog jezika važno je naglasiti kako su zbog te nesinkronizacije i dinamike i različiti stupnjevi razvijenosti i rasprostranjenosti kajkavskog narječja. Kajkavsko se narječje kao i književnost također razvijalo po epohama i bilo uvjetovano političkim stanjima u kojima se nalazila tadašnja Hrvatska. Odakle i kako se razvilo samo kajkavsko narječje pa onda uz jezik i književnost strukturno je razrađeno u ovome radu nekim kronološkim redom. Zbog takvog nesinkroniziranog razvoja narječja, i zbog raznog političkog stanja države u svim tim povijesnim epohama o Međimurju i njegovoj književnosti započet ćemo govoriti tek negdje s 19. stoljećem. Kao što je već od davnina znano da je Međimurje bilo pod raznim okupacijama tijekom povijesti, pa se tako jezično i književno nije previše izdvajalo iz samog kajkavskog narječja, tj. međimurski dijalekt nije tako dolazio do izražaja. Ali negdje krajem 18. i početkom 19. stoljeća već se više možemo u tom razdoblju koncentrirati na baš međimurske pisce i književnike. Te će to biti vidljivo nešto prema kraju ovog rada.

Kada govorimo o književnosti, važno je objasniti i samu strukturu hrvatske književnosti. Možda se pitate zašto je potrebno znati ili biti upoznat sa cijelom strukturom. Jednostavno potrebno je vidjeti gdje su se točno u koje vrijeme i kojim događajima lomili različiti periodi hrvatske književnosti pa tako zatim možemo zaključiti je li i Međimurje bilo u istom tom vremenskom ritmu ili je odstupalo bilo ipak nešto vremenski unazađeno od ostatka Hrvatske.

Pa tako prvo razdoblje jeste srednjovjekovna književnost koja se u Hrvatskoj prostirala od 11. stoljeća pa sve do 15. stoljeća kada vlada glagoljaštvo, pismenost se počinje javljati u Hrvatskoj, kada nalazimo glagoljicu, ćirilicu i kasnije veći latinicu. Vrijeme kada su formirana sva tri hrvatska dijalekta, ali najveća koncentracija književnosti ipak prevladava u Primorju. Dok u Primorju imamo najveću koncentraciju na književnost, kajkavska se književnost intenzivnije počinje tek realizirati sa 15. stoljećem sa kojim i završava samo srednjovjekovlje. Nakon srednjeg vijeka, dolazimo do starije hrvatske književnosti i to do razdoblja renesanse, baroka i prosvjetiteljstva. Znači 16., 17., i 18. stoljeće koje obilježava stariju hrvatsku književnost. Renesansa se i dalje književno najviše odvijala na hrvatskoj obali, dok se tek u 17. stoljeću i sa početkom baroka javljaju gradovi poput Varaždina i Zagreba koji su u neku ruku kajkavski gradovi pa se ističu i neka kajkavska djela. Ti gradovi kao i mnogi drugi dali su mnoga bitna

imena kajkavske književnosti i digli kajkavsko narječje na neku drugu razinu. Krajem 17. stoljeća i početkom 18. javlja se u hrvatskoj prosvjetiteljstvo i dolazimo do perioda u hrvatskoj književnosti u kojem se događaju vrlo važni događaji koji će označiti cijeli taj veliki dvostoljetni opus. Prelaskom iz 18. u 19. stoljeće, znači prelaskom iz starije u noviju hrvatsku književnost dolazi do hrvatskog narodnog preporoda i buđenja nacionalne svijesti kod Hrvata. Hrvatski se narodni preporod prožimao kroz dva stoljeća i to kroz razdoblje protestantizma i romantizma.

Što se tiče novije hrvatske književnosti ona pak je podijeljena na naredna tri stoljeća od 19. do 21. u kojem su prevladavali romantizam, Šenoino doba, realizam, modernizam i postmodernizam, te je svima njima nekakav centar književnosti ipak bio jedino Zagreb, jezik na kojem se temeljila književnost bio je i ostao je hrvatski jezik i latinično pismo.¹

A kako se razvijala u sve to doba zavičajna književnost Međimurja pokušat će ukratko kronološki otkriti ovaj rad.

2. Međimurje

Insula Inter Muram et Dravam, Insula Muro-Dravana, Insula, Drava-Muraköz, Muraköz, Murinsel samo su neka od povijesnih naziva za Međimurje koji se javljaju u raznim povijesnim spisima i ispravama. Pravo mu je izvorsko, hrvatsko ime *Međimorje*² što na hrvatsko kajkavskom jeziku znači otok.

Međimurska županija ili Međimurje, područje je, koje se nalazi sa samom sjeveru Republike Hrvatske omeđeno je, kao otok, rijekama Murom i Dravom. Međimurje ima površinu od 729 kilometara kvadratnih³. Istočni i srednji dio Međimurja krasi ravnice dok na zapadnom dijelu lagano dotiče obronke Alpa. Takozvani otok između Mure i Drave pretežito je ravno, a tek manjim dijelom brežuljkasto. Stoga je Međimurje podijeljeno na gornje i donje. Gornje je Međimurje nastavak Istočnih Alpa tj. Slovenskih gorica pa mu je i pejzaž vrlo sličan. Naselja gornjeg Međimurja nastala su na brežuljcima pa su tim razlogom i više udaljena jedno od drugog. Sela ili naselja većinskim dijelom su manja osamljena gospodarstva uz koja se nalaze oranice, vinogradi i voćnjaci. Dok pak s istočne strane donje Međimurje čine nizine i ravnice. Za razliku od gornjeg, donje Međimurje oblikovano je protokom rijeka Mure i Drave. Često se i taj dio

¹ usp. Prosperov Novak Slobodan, Povijest hrvatske književnosti 1,2,3, Antibarbarus, Zagreb, 1996.

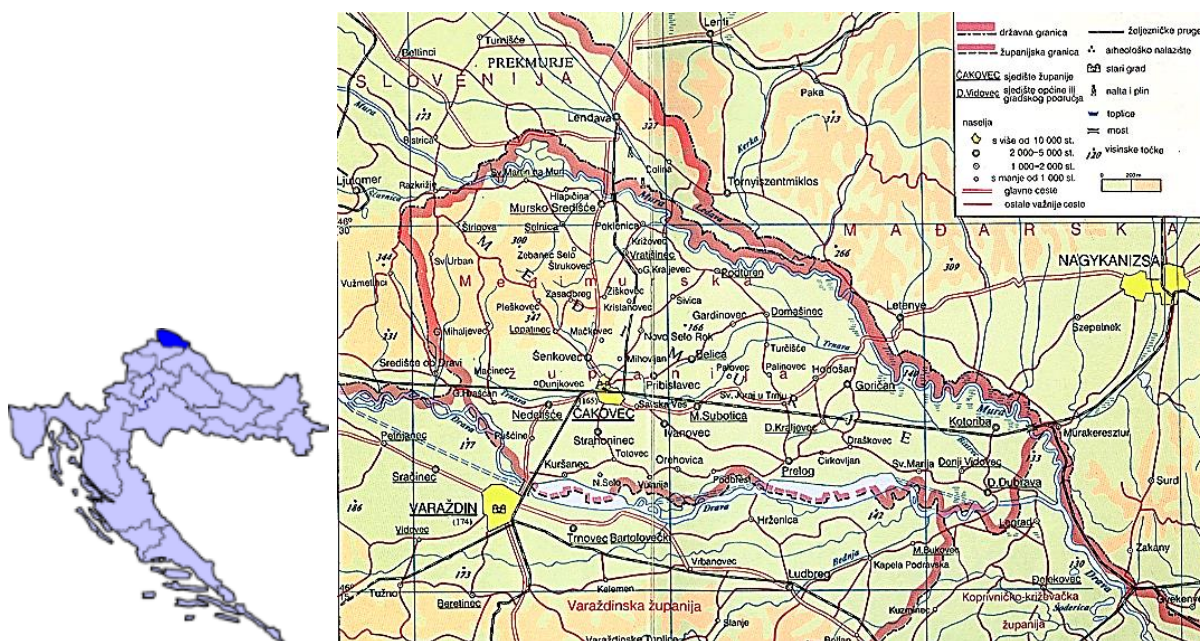
² usp. Bartolić Zvonimir, Toponim Međimorje. Sjevernohrvatske teme knjiga V., Matica hrvatska - Zrinski, Čakovec, 1998. str. 281.-307.

³ Državni zavod za statistiku, naselja i stanovništvo Republike Hrvatske, <http://www.dzs.hr/>, preuzeto 8. lipnja 2018.

Međimurja naziva dravsko-murska nizina. Naselja su građena na rubovima riječnih obala i nisu raštrkana kao u gornjem Međimurju, već su zbijenija i brojem gušće naseljena.⁴

Županija tj. pokrajina graniči s Mađarskom i Slovenijom što nije i nije uvijek bio slučaj. Kroz povijest su se mijenjali razni vladari i pripajali Međimurje svako svom teritoriju ili raznim savezima što je kroz povijest dovelo do velikog broja doseljenika raznih nacionalnosti, koji su za sobom ostavili traga. Kao što to i biva kod migracija svi sa sobom donose, ono njima najbitnije, a to su običaji, kultura i jezik. Takav je bio i slučaj sa stanovnicima germanskog i mađarskog porijekla. Germani i Mađari najveći su trag ostavili u jeziku što dokazuje veliki broj germanizama i hungarizama koji se još i danas na području Međimurja koriste. Štoviše sve te promjene vladara i razna pripajanja, ne samo Međimurja već i ostatka sjeverozapadne Hrvatske, utjecalo je puno i na sam razvoj kajkavske književnosti. U ovom radu koncentracija je veća na samom Međimurju, ali naravno uz dopunu ostalih dijelova sjeverozapadne Hrvatske koji su doprinijeli razvoju kajkavske književnosti.

Slika 1. Karta Međimurja

Izvor : <https://sites.google.com/site/nikolasakac/kartamedjimurjamala.gif>

⁴ Školski rječnik hrvatskoga jezika. Hrvatsko Zagorje i Međimurje - monografija. RO Zrinski TIZ, Čakovec, 1982
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Školska knjiga, Zagreb, 2012.

2.1. Stanovništvo Međimurja

Prema popisu stanovništva iz 1900. godine na području današnjeg Međimurja živjelo je ukupno oko 81.115 stanovnika koji su se jezično opredijelili otprilike ovako: 75.663 su govorili hrvatski jezik, za mađarski su se izjasnili njih 4.401, njemački 689, rumunjski 118, slovački 26, srpski 2, a 216 su bili većinom slovenski. Pretpostavka je ta da iza 118 stanovnika koji su se izjasnili kako govore rumunjskim jezikom zapravo su bili Romi.

Prema popisu zatim iz 1910. godine broj se Rumunja tj. stanovnika koji govore rumunjski drastično smanjio i to na njih samo 6, dok je broj Mađara ili govornika mađarskog jezika narastao na 6.766. Govornici njemačkog skoro su prepolovili svoj broj na 396. Pad broja stanovnika mađarske narodnosti u Međimurju zabilježen u popisu 1921. godine, a bio je uvjetovan slomom Austro-Ugarske, pa se tada izjasnilo 1.800 Mađara, dok je istim popisom zabilježeno 310 Nijemaca i 53 Rumunja.

Deset godina kasnije i to 1931. godine i dalje se primjećuje pad broja stanovnika na području Međimurja i to stanovnika mađarske narodnosti (1.297), broj Nijemaca skoro pa se i nije promijenio (302), dok broj Roma nije zabilježen ni pod kojim nazivom, a na ostale je otpalo njih 410, ali je zabilježen ipak porast broja stanovnika koji su se izjasnili da govore slovenskim jezikom njih 800 od ukupno 96.499 stanovnika sa područja Međimurja. Kada govorimo o Romima i jeziku, do romskog utjecaja na jezik zapravo ni ne dolazi jer oni žive izdvojeno i ne sudjeluju u nekakvom društvenom životu sa ostalima.⁵ Kada smo kod uloga naroda, jedan narod trebalo bi istaknuti, a to su Židovi. Narod koji je imao i odigrao veliku ulogu u povijesti industrije Međimurja. Mada prema popisima stanovništva i to starijim popisima skrivali su se kao govornici mađarskog ili njemačkog jezika te ih statistika o vjeroispovijesti otkriva. Spram tome što je Židovska općina već bila davne 1836. godine razvijena što nam potvrđuje i izgrađena Sinagoga. Te se godine u Čakovcu malo stavnika izjašnjavalo kao židovi.⁶ Materinji jezik im je uglavnom bio njemački i sa izuzetcima mađarski. Lagano se broj Židova u Međimurju povećavao da bi godine 1917. dosegao broj od 1.069. Većinom su svi bili obrtnici, bankari, vlasnici tvornica poput Elemera Vajde, Maksa Neumanna ili braće Graner.⁷

⁵ usp. Marciuš Radovan, Međimurska Županija u brojkama 2017., Ured državne uprave u Međimurskoj županiji, Printex d.o.o., Čakovec, 2018.

⁶ usp. Istraživački i dokumentacijski centar CENDO, <http://www.cendo.hr/Opcine.aspx?id=2> Preuzeto 22. srpnja 2018.

⁷ usp. Istraživački i dokumentacijski centar CENDO, <http://www.cendo.hr/Opcine.aspx?id=2> Preuzeto 22. srpnja 2018.

Kako možda do sad ovih godina je Međimurje strahovalo za svoj jezik, ali nakon Drugoga svjetskoga rata, Međimurje se razvija i nije više tako izloženo opasnostima za svoj jezik. U početku od 1945. do 1990. Međimurje je u sklopu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, a nakon SFRJ biva unutar Republike Hrvatske i tako sve do danas kao jedna od njezinih (najrazvijenijih) županija.

Posljednji popisi stanovništva iz 2011. godine otkrivaju da u Međimurju živi ukupno 114.414 stanovnika, od čega 112.746 Hrvata, ostatak su stanovnici koji su se izjasnili kao manjine. S ovakvim postotkom hrvatskog stanovništva međimurski kajkavski dijalekt ne može nestati.⁸

2.2. Povijest Međimurja

Kao što je vidljivo iz prethodnog poglavlja, možemo sada sa sigurnošću reći da su se na području Međimurja izmjenjivali mnogi narodi te na tom području nije živjelo samo i isključivo slavensko stanovništvo. Dolaskom i odlaskom tih naroda tako su se kroz Međimurje prožimale mnoge kulture i jezici. Samo Međimurje se spominje u nekim dokumentima tek u 13. stoljeću dok arheološki nalazi dokazuju da se na ovom području živjelo već u vremenu paleolitika i mezolitika. To dokazuju mnoga nalazišta koja upućuju i na prisustvo Rimljana. Neka od poznatijih naselja koja su postojala u to doba bila su naselja poput Stridon ili današnja Štigova, Aquama ili Čakovec, Carrodunuma ili Donji Vidovec, Marinianae ili Sv. Marija. Kroz današnji Sv. Martin na Muri prolazila je i tadašnja glavna prometnica koja je vodila od Ptuja prema Szombathely, o čemu nam danas govore razna nalazišta. Već u 1. st. poslije Krista, nakon što su pobijedili Kelte i Panone, Rimljani zauzimaju to područje.

Narednih stoljeća u Međimurje se redaju svi od Huna, Ostrogota te Langobarda kako bi na kraju krajem 6. stoljeća i početkom 7. na današnje područje doselili Slaveni i Avari. Krajem 8. stoljeća tadašnje Međimurje pada pod Donju Panoniju kojom u to vrijeme vladaju kneževi Pribina i Kocelj. U međuvremenu za vrijeme vladavine kralja Tomislava tadašnje Međimurje postaje dio tadašnje Hrvatske, ali već početkom 9. stoljeća u Panonsku nizinu prodiru i naseljavaju Mađari. Od tog vremena pa na dalje Hrvati i Mađari bivaju u neposrednom kontaktu.

Tako 1102. godine Ugarska i Hrvatska sklapaju „personalnu uniju“, a samim time se može tada primijetiti spajanje i utjecanje mađarske i hrvatske kulture i jezika jedno na drugo.

⁸ usp. Marciuš Radovan, Međimurska Županija u brojkama 2017., Ured državne uprave u Međimurskoj županiji, Printex d.o.o., Čakovec, 2018.

Nakon Mongolskih prodiranja na međimursko područje 1242. godine, sa dopuštanjem kralja Bele IV. u Međimurju se nastanjuju „*hospites*“, tako zvani kraljevi gosti većina njemački obrtnici koji u Prelogu osnivaju i prvo trgovište.

Za vladavine od 145. godina, najpoznatijih međimurskih vladara Zrinskih (čijih je pet generacija vladalo tim područjem; Nikola IV., Juraj IV., Nikola VI., Juraj V. koji je bio ujedno i hrvatski ban, zatim njegovi sinovi Nikola VII. i Petar IV također hrvatski banovi, i jednako važna za spomenuti je i Ana Katarina Zrinski supruga Petra IV. i sestra utjecajnog Frana Krste Frankopana.) Međimurje je bivalo mjesto gdje se konstantno vode ratovi i bitke sa Turcima, koji su više puta prodirali u Međimurje te ga palili i pustošili.⁹ Preko Ferdinanda I. Habsburškoga, koji je 1527. bio izabran za hrvatsko-ugarskog kralja, dolazi i Međimurje u kontakt sa mnogim velikim europskim gradovima, jezikom i kulturom kao što je Njemačka. Ta njemačka vladavina potrajala je sve do pada i sloma Austro-Ugarske Monarhije 1918. godine. S obzirom na jezik u tadašnjoj Austro-Ugarskoj živjelo je oko 12 milijuna Nijemaca, a dok u Ugarskoj nije bilo ni 10 milijuna Mađara, dok su ostatak stanovništva bili Slovaci, Poljaci i Česi i oko 3 milijuna Hrvata. Za Hrvate u državi sa Nijemcima i Mađarima prilike i nisu bile baš pogodne, često su bili izloženi centralizmu i apsolutizmu vlada. Jedino što je Hrvatima bilo pozitivno je bogaćenje vlastitog jezika i kulture su dodiru s drugima.¹⁰

Od najpoznatijih gospodara Međimurja istaknuo se Nikola Zrinski Čakovečki, istaknuvši se time što je bio na čelu urote protiv Habsburgovaca i to zbog njihovog provođenja centralizma i apsolutizma. Kao što je već spomenuto, Međimurjem je sve od 1545. godine pa do 1691. vladala jedna plemićka obitelj i to obitelj Zrinski. Nakon jedne takve višestoljetne vladavine uslijedilo je često prelaženje Međimurja iz ruke u ruke, od jednog do drugog vladara redali su se tako markiz de Prye, preko Ivana Čukulina te naposljetku češkoga grofa Althana koji Međimurje pripaja Županiji Zala. To pripajanje nije davalo nikakvu stabilnost Međimurju ili stalnost jednog vladara već će i dalje dolaziti do promjena. Uz kratke prekide (1785. godine kada je zajedno s cijelom županijom pripalo zagrebačkom distriktu i njemu pripadalo sve do 1789. godine te 1849. kada ban Josip Jelačić oslobađa Međimurje od Mađara, koje tada sve do 1861. godine ostaje u pod hrvatskom vlašću) Međimurje je tako pod vlašću Mađara bilo sve do 1918. godine i raspada

⁹ usp. Kalšan Vladimir, Međimurska povijest, Čakovec, 2006. i Heršak Emil, Šimunko Joža, Međimurje- povijest, identitet i seobe; izvorni znanstveni rad UDK 930:319](497-13 Međimurje)

¹⁰usp. Heršak Emil, Šimunko Joža, Međimurje- povijest, identitet i seobe; izvorni znanstveni rad UDK 930:319](497-13 Međimurje)

Austro-Ugarske. Mađari su opet i to već za vrijeme Drugog svjetskog rata okupirali Međimurje koje se oslobađa tek 1945. godine po završetku rata.¹¹

Međimurje je sustavno bilo tokom svih tih godina, izloženo mađarizaciji i germanizaciji. Mađari su mađarizaciju provodili kroz razne institucije, tako u Čakovcu godine 1879. grade Državnu mušku učiteljsku školu kako bi se međimurski mladići obrazovali ma mađarskom jeziku i sami postali učitelji i prenositelji istog. Provodila se mađarizacija i u mjestima, gdje su imena naselja prevedena na mađarski jezik, te se isti koristio na službenim mjestima.

Od 17. stoljeća ima još jedan narod koji boravi na području Međimurja, a masivnije se naseljava tek drugom polovicom 19. stoljeća. Romi i njihova masovna migracija imala je veliku povezanost sa ukidanjem ropstva u Rumunjskoj. Oni na područje Europe i Hrvatske dolaze u mnogobrojnim skupinama i to postepeno od 10. do 14. stoljeća. Mnogi popisi stanovništva ih nisu otkrivali i još i ne otkrivaju jer su uvijek na nekoj margini društva. Smatra se da se istraživanjem Roma započelo negdje u 16. stoljeću i to radovima Andrewa Boorda i Bonaventure Vulcaniusa. Brood i Bonaventura bili su ti koji su objavili romski leksik i gramatiku.¹² Romološka istraživanja kasnije su nastavila i dva lingvisti August Friedrich Pott¹³ i Franc Miklošić¹⁴ i to u 19. stoljeću. Miklošić je pokušao lingvističkim analizama pronaći romska migracijska kretanja iz Indije u Europu, i podijelio je romski jezik u trinaest skupina.¹⁵

¹¹ usp. Bartolić Zvonimir, Hrvatski narodni pokret međimurskih Hrvata. Sjevernokršćanske teme knjiga VI., Zagreb, 2001. str. 6.-14.

¹² Milka Jauk-Pinhak, Povijest izučavanja romskog jezika u Svijetu. Međunarodni naučni skup *Jezik i kultura Roma*, Sarajevo, 1989, str. 10- 12, Đurić Rajko, Povijest Roma. Prije i poslije Auschwitz, Zagreb, 2007 str. 170-171, 217.

¹³ August Friedrich Pott (Nettelrede 14.XI.1802 – Halle 5.VII.1887). Studirao je teologiju, filologiju i prirodne znanosti na Sveučilištu u Göttingenu gdje je 1827. doktorirao filologiju. Proučavao indoeuropske jezike; pritom je bio jedan od prvih europskih znanstvenika koji je lingvističkom analizom dokazao indijsko porijeklo Roma. Svoje zaključke je objavio u *Die Zigeuner in Europa und Asien* (Halle 1844-1845); » Pott, August Friedrich«, *Deutsche Biographische Enzyklopadie*, sv. 8, München 1998, 46; E.C. Dove, » Pott, August Friedrich«, *The Encyclopaedia of Language and Linguistics*, sv. 6. Oxford, 1994, 3239–3240).

¹⁴ Miklošić Franc (Radomerščak kod Ljutomera/Slovenija 20.XI.1813. – Beč 7.III.1891). Studirao filozofiju i pravo u Grazu gdje je 1838. doktorirao filozofiju, a iduće godine je doktorirao pravo u Beču. Radio u bečkoj Dvorskoj biblioteci, a kasnije kao predavač slavenskih jezika i književnosti na Bečkom sveučilištu. Bavio se analizom staroslavenskih jezika, proučavao romski jezik te bio jedan od prvih znanstvenika koji je lingvističkom analizom dokazao indijsko podrijetlo Roma. Zanimljivo je da se jedan dio njegove ostavštine čuva u *Zbirci starih knjiga i rukopisa* Nacionalne sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Jedan dio ove zbirke čine spisi *Zingarica*, u kojoj se, između ostalog, nalaze njegovi rukopisni prilozi za gramatiku i rječnik romskog jezika. Njegova značajna djela o Romima su: *Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europa's I-VIII*, u: *Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Classe*, sv. XXI-XVII (Beč 1872-1876); *Beiträge zur Kenntniss der Zigeunermundarten*, I-III, u: *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Classe*, sv. 77, 84. (Beč, 1874- 1876); » Miklošić, Franc«, *Opća enciklopedija*, sv. 5, Zagreb 1979, 471-472; T. Tivadar, » Adalekok a ciganyokrol szolo irodalomhoz«, *Magyar Konyo-szemle*, Budapest 1877, 378).

¹⁵ usp. Vojak Danijel, O proučavanju Roma u hrvatskoj znanosti i kulturi ili postoji li hrvatska romologija?, Institut za društvena istraživanja »Ivo Pilar«, Zagreb, Pregledni članak UDK: 323.15(497.5=214.58)(091).

2.3. Rasprostranjenost kajkavskog narječja

Kajkavsko je narječje, jedno od triju narječja koja su zastupljena u hrvatskom jeziku i književnosti. Kao što je već i poznato, narječja su u hrvatskom jeziku dobila prema upitnoj zamjenici. Tako je štokavsko narječje dobilo ime po upitnoj zamjenici *što?*, čakavsko *ća?* i kajkavsko *kaj?*.

Sama rasprostranjenost kajkavskog narječja nekada je bila puno veća nego što je to danas. Smatra se da je, prije osmanskih provala na naša područja, kajkavsko narječje nakon doseljavanja Hrvata bilo čak rašireno i većim dijelom zapadne Slavonije, ali se znatno to područje smanjilo povlačenjem, pred Osmanlijama, ondašnjeg stanovništva prema sjeverozapadu.

Danas kajkavsko narječje obuhvaća sjeverozapadni i srednji dio hrvatskog jezičnog prostora. To je područje Zagreba i Prigorja, Međimurje, Podravina, Hrvatsko Zagorje, Žumberak, Turopolje, Moslavina, Pokuplje i Gorski kotar. Van granica Hrvatske kajkavsko se narječje pronalazi i u zapadnoj Mađarskoj i u Slovačkoj oko Bratislave i to zbog kajkavaca koji su se na tim područjima sklonili u 16. st. pred Osmanlijama.¹⁶ Danas je uporaba kajkavskog jezika tj. narječja nekih 31%, tj. kajkavskim narječjem govori 1/3 Hrvata. Razlog još uvijek postojanoj stabilnosti ovog narječja jesu sjeverozapadni gradovi Hrvatske (Čakovec i Varaždin) gdje se obilno govori kajkavskim narječjem. Pored navedena čista kajkavska grada Hrvatske bitno je spomenuti i "polukajkavske" gradove kao što su Zagreb, Velika Gorica i Koprivnica i još desetak manjih, ali također važnih za kajkavsko narječje (Krapina, Križevci, Čazma, Popovača, Kutina, Samobor, Ozalj, Delnice i dr.).

Kad govorimo o sva tri narječja ne smije se zanemariti činjenica da je su sva tri narječja hrvatskog jezika u različitim epohama bili književni jezici. Na svakome od ta tri narječja ostvarena je pozamašna, bogata i raznovrsna literatura, samo zbog različitih okolnosti (političkih) u kojima su se narječja našla, različite su razine o njihovom proučavanju.¹⁷

¹⁶ usp. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslava Krlež, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29817> (17.srpnja 2019.)

¹⁷ usp. Lisac Josip. Hrvatski dijalekti i jezična povijest. Matica hrvatska, Zagreb, 1996.

2.4. Osobine kajkavskog jezika/narječja

Kada govorimo o kajkavskom narječju govorimo o najsjevernijem hrvatskom narječju. Kao jedan od pet idioma hrvatsko-srpskog dijasistema moguće ga je raspoznati već iz prvih zapisa iz ranog 12. stoljeća.¹⁸

Kajkavsko narječje jedno je od tri osnovna narječja hrvatskog jezika. Kajkavsko se narječje osobito koristilo od 16. st. do sredine 19. st. kao osnovica hrvatskog kajkavskog književnog jezika. Naravno da i nakon 19. st. tj. u 20. st. kajkavsko narječje služi kao književni jezik te na tom narječju nastaju i dan danas mnoga književna djela.

Ali u tom dužem razdoblju od četiri stoljeća napisano je mnogo djela na kajkavskom književnom jeziku, što književna, što privatnopravna ili javnopravna djela, spisi. Zabilježeno je mnogo narodnih pjesama u raznim pjesmaricama, djela su bila prevedena sa drugih jezika tj. stranih jezika. Nešto više plodnija kajkavska književnost počela se razvijati u 20. st. i to najviše sa djelima Miroslava Krleže tj. sa *Baladama Petrice Kerempuha*.

Nažalost svo jezično bogatstvo hrvatske kajkavske književnosti nije nigdje sistematski prikazano, stoga su Krleža i Augustinčić potaknuli Jugoslavensku Akademiju Znanosti i Umjetnosti za izradu Rječnika hrvatskog kajkavskog književnog jezika (KRj). KRj je trebao biti zasebno djelo, čija zamisao datira još od 30-tih godina 20. stoljeća. Ideja o KRj dolazila je i od toga što nisu, u velikom Akademskom rječniku, pored štokavskih i čakavskih pisanih izvora kajkavski bili obuhvaćeni.

Zašto je tadašnji tajnik Đuro Daničić ispustio kajkavsko narječje i nije ga uvrstio u ARj ima više zamisli i teorija. Prema izjavi Musulina: "*Daničić vjerojatno nije uzeo kajkavski dijalekat u Riječnik i zbog Miklošića, koji je taj dijalekat smatrao kao slovenski*". A prema Maretičevim riječima: "*nije mislio isključiti iz njega kajkavsko narječje*" jer i sam navodi da bi trebalo uvrstiti kajkavsko narječje u ARj ali je ubrzo odustao od uvođenja jer smatra da treba primiti riječi bez primjera. I tako ostavlja svu literaturu provincijalnom rječniku. Ipak je Daničić uveo neke riječi u ARj iz Belostenčeva i Jambrešićeva rječnika, ali to je bilo i suviše premalo kajkavskih riječi.¹⁹

A Daničića kao tajnika tada su postavili tj. smatrali da je on najbolji kandidat J.J. Strossmayer i Franjo Rački. I tako se Daničić 1867. godine našao na mjestu prvog tajnika JAZU. Daničić je tu dužnost obnašao sve do 1873. kada biva taj rad prekinut pozivom u Beograd na Visoku školu. Nakon prekida od 4 godine, Daničić se opet 1877. godine vraća u Zagreb i

¹⁸ usp. Lončarić Mijo, Kaj-jučer i danas, TIZ "Zrinski", Čakovec, 1990. str. 36.-37.

¹⁹ usp. Finka Božidar, O riječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika, članak: "Usmena narodna književnost na tlu Međimurja" Stjepan Hranjec i Ivan Zvonar, str. 251.

nastavlja raditi na Akademskom rječniku. Godine 1880. tada pod vodstvom Daničića izlazi prvi svezak rječnika dok drugi Daničić nije stigao završiti zbog svoje smrti 1882. godine.²⁰

U to vrijeme dolazimo do mnogih i raznih mišljenja o kajkavskom književnom jeziku. Bez obzira što je kajkavski dijalekt bio osnovni jezik podosta velikog broja stanovništva u nekadašnjoj hrvatskoj državi, mnogi ga slavisti nisu smatrali hrvatskim, nego dijalektom slovenskog jezika.

Takvog tj. sličnog mišljenja bio je i Vatroslav Jagić, samo što su njegovi pogledi na kajkavštinu bili različiti i pripadali su dvjema stoljećima i to 19. i 20. stoljeću. Jedan pogled Jagića nastao je za vrijeme njegovog boravka u Beču gdje je studirao klasičnu filologiju. Taj pogled na kajkavštinu nastao je u sjeni Franca Miklošiča, Jagićeva učitelja u Beču. U jednom pismu brata Ivana, Jagić dobiva informacije kako su mladi klerici u Zagrebu protestirali protiv teorije Vuka Stefanovića Karadžića (zapravo Kopitarove i Miklošičeve, A.J.) da su samo čakavci Hrvati, te ga mole da ne pristane uz tu teoriju. Jagić se nije udaljavao od mišljenja svog učitelja Miklošiča ni u svom radu *Jihoslované* u kojem navodi „[...] kajkavčinou rozumi se zde po výtce nářečí slovenske“ („kajkavština se ovdje po svojem postanku razumijeva kao slovensko narječje“.) Kako bi ostao sve bliže Miklošičevom mišljenju Jagić i dalje u svom djelu *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga* (1867.) piše o kajkavskom narječju ovako: „Naročito valja spomenuti, da se sjeverozapadni kraj Hrvata – to je tako zvani provincijal – od svega ostaloga hrvatskoga i srbskoga naroda narječjem svojim u toliko razlikuje, da sudeći po današnjim zakonih jezične srodnosti ovo niti nije čisto hrvatsko ili srbsko narječje (štokavsko ili čakavsko), već je znamenito pomiešano sa zapadnom slovenštinom, ili pravije: to je slovenština, koja zanosi na hrvatsku. Zato i kazaše prije dva-tri vieka ovdašnji književnici (Pergošić, Vramec, Petretić, Habelić) da pišu jezikom slovenskim.“²¹

Kada se malo pobliže pogleda korespondenca između Franje Račkog i Jagića iz 1880. godine vidljiv je još uvijek Jagićev stav o kajkavskom narječju. Franjo Rački u svom pismu kojeg piše 28. siječnja 1880. Jagiću napominje kako bi bilo dobro raspraviti i to znanstveno o pitanju položaja hrvatske kajkavštine naspram slovenštine i štokavštine, te u pismu navodi kako oko tog pitanja nitko nije nadležniji od samog Jagića i njegovog djela „*Archiv für slavische Philologie*“.²²

²⁰ usp. Sturm-Schnabl Katja, *Der Briefwechsel Franz Miklosich's mit den Südslaven; Korespondenca Franca Miklošiča z južni slovani*. Maribor, Obzorja, 1991. str. 361

²¹ usp. Frangeš Ivo, Flekar Aleksandar, Picchio Riccardo, Minissi Nullo, *Jagićev Zbornik*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Naklada Lieber, 1986. str. 62

²² usp. Frangeš, str. 62

Franjo Rački u pismu od 28 siječnja 1880. piše Jagiću u Beč:

„[...] Što se Valjavec usudio ubrojiti kajkavštinu u slovenštinu, digla se silna graja ne sao proti njemu nego i proti akademiji [...] Tu se pozivaju i na Vas. Međutim i bez obzira na tu razdraženost, polazeći većinom od ljudi bez znanja, čini mi se da ne bi s gorega bilo znanstveno raspraviti pitanje o položaju hrv. kajkavštine naspram slovenštini i štokavštini. A za raspravljavanje tga pitanja nitko nadležniji od Vas i od Vašeg ‚Arkiva‘ („Archiv für slavische Philologie“, A.J.). Ako i Vi tako sudite, pristupite k poslu; mislim da bi hora bila svakom obziru.“²³

Vatroslav Jagić odgovara Franji Račkom, 2. veljače 1880. godine:

„[...] Ne mislite da bi ja imao volje dirati u osje gnjezdo, ja sam u Hrvatskoj svoju tolu izigrao niti marim što se u borbi tko na me poziva ili ne poziva. Ipak ćete u svesci koja je upravo izišla („Archiv“, knj. 4. A.J.) naći dosta toga što je donekle u savezu sa kajkavštinom. U recenziji na Miklošičevu Fonologiju ja sam uvrstio primjere iz starije kajkavštine međuslovenkse, ergo i ja se slažem sa Valjavcem.“

Franjo Rački opet Vatroslavu Jagiću odgovara 29. veljače 1880.:

„[...] Meni se čini, da bi ipak vrijedno bilo sustavno s filofogičkoga gledišta raspraviti pitanje o hrvatskoj kajkavštini. U ‚Viencu‘ piše o tom Milčetić, ali o jeziku samom nšta, već dokazuje, kako su se naši ‚kajkavci‘ vazda osjećali za Hrvate. A to stanovište ne rješava pitanja. Uzmite si ovo mnijenje ad notam, ako što do njega držite.“²⁴

Jagićev odgovor Račkome:

„[...] ne volim dokazivati, da je kajkavština svojim organizmom bliže k slovenštini nego li k hrvaštini. [...] što su Slovenci kajkavci (tj. stanovnici slovenske kraljevine = Slavonie regnum) Hrvatima postali, to im služi na čast te dokazuje, da bi oni ostali kajkavci mogli bili poći istim putem, da ih nije jača sila njemačka priključila k sebi [...]“²⁵

To su bila neka od Jagićevih razmišljanja o kajkavskom narječju za života Franca Miklošiča, za kojeg i sam Jagić je napisao da je bio autoritet i uzor te da se za vrijeme njegova života nije usudio „dublje razmatrati historijski proces“ kajkavskog narječja.²⁶

²³ usp. Frangeš, str. 63-65

²⁴ usp. Frangeš, str. 63-65

²⁵ usp. Frangeš, str. 63-65

²⁶ usp. Frangeš, str. 66

Dok drugačiji i drugi pogled kod Jagića nastaje nakon 1891. godine tj. nakon Miklošičeve smrti kada Jagić govori ovako:

[... Ne želim upotrijebiti izraz prijelazni dijalekt te izazvati dojam o miješanom dijalektu a ne o jeziku koji je kroz četiri stoljeća u književnosti zauzimao svoj samostalni položaj [...] Točno je da se taj jezik u prijašnjim stoljećima nazivao slovenskim kao i zemlja slovensko kraljevstvo (regnum Sclavoniae) – ime ništa ne prejudicira [...] Ako u svojim radovima o tom pitanju nisam uvijek tako jasno mislio, objašnjava se to tako, kao mnogo toga u ljudskom životu, snagom ugleda i autoriteta uzora, sve dok se pomalo ne prestane misliti tuđim mislima.]²⁷

Vatroslav Jagić i kasnije u svojoj autobiografiji *Spomeni mogega života I* (Beograd 1930 306) na pitanje o pripadnosti kajkavskog narječja piše ovako: „Ja sam tada bio istog mišljenja, ali sam se kasnije uverio, da život i filologija ne idu svagda redom jedno i drugo. Život dakako politički, pritegao je kajkavštinu k hrvatskoj grupi, te su čak pisci prevodili sa »kajkavskoga« na slovenski (=hrvatski) jezik. 17.3.1922.”²⁸

Nigdje, nažalost, se ne nalazi napisano Miklošičevo mišljenje je li zapravo on smatrao kajkavsko narječje slovenskim ili je to samo bila jedna od Jagićevih teza koje je on sam zastupao ne bi li laskao samom Miklošiću.²⁹ Tako su neki jezikoslovci pribrojavali kajkavsko narječje slovenskom jeziku. Miklošič je pribrajaio hrvatsko-kajkavsko narječje slovenskom, prema tipologiji jezika, koje je pripalo hrvatskom jeziku samo zbog višestoljetne kulturnopolitičke pripadnosti hrvatskom prostoru. Pa je tako rezultat tog pripadanja hrvatskom području i pripisivanje kajkavskog narječja hrvatskom jeziku.³⁰

Od štokavskog je kajkavsko narječje bolje sačuvalo mnogobrojne arhaične značajke u glasovlju, oblicima, sintaksi i leksiku. Ali sama činjenica je, da je kajkavsko narječje služilo, i to cijela tri stoljeća, kao temelj za književni jezik i to za područje koju možemo nazvati tadašnjom jezgrom hrvatske države, ta činjenica može biti samo dokaz da je taj književni jezik zaista hrvatski.³¹

²⁷ usp. Frangeš, str. 66

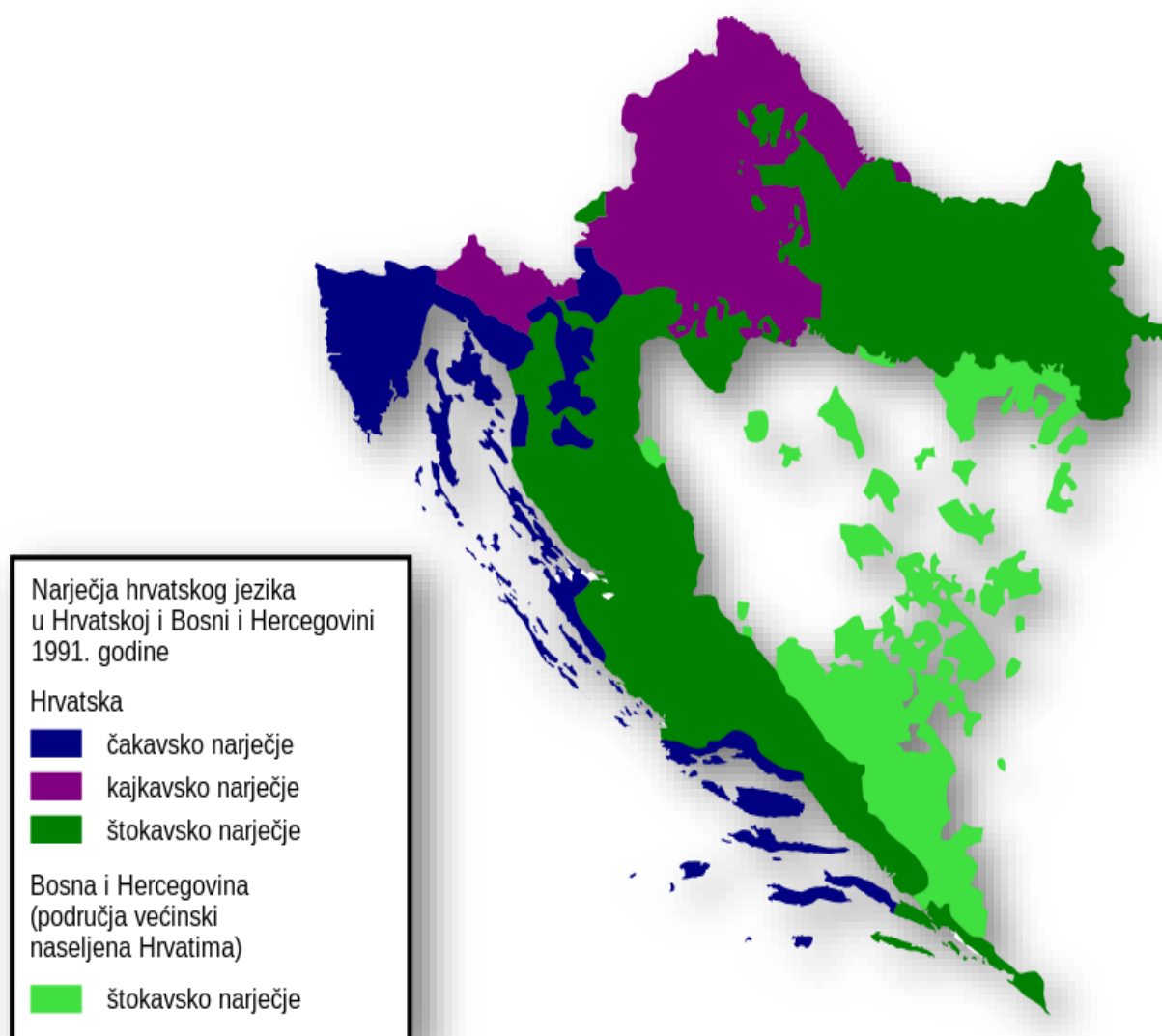
²⁸ usp. Sturm-Schnabl Katja, Der Briefwechsel Franz Miklosich's mit den Südslaven; Korespondenca Franca Miklošiča z južni slovani. Maribor, Obzorja, 1991. str. 510.

²⁹ usp. Sturm-Schnabl Katja, Aktualnost Miklošičevoga znanstvenoga dela in misli. Jezikovni zapiski. Glasilo inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša. ZRC SAZU 10/2, 2004.

³⁰ usp. Sturm-Schnabl Katja, Der Briefwechsel Franz Miklosich's mit den Südslaven; Korespondenca Franca Miklošiča z južni slovani. Maribor, Obzorja, 1991. str. 510.

³¹ usp. Finka Božidar, O riječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika, članak: "Usmena narodna književnost na tlu Međimurja" Stjepan Hranjec i Ivan Zvonar, str. 251.

Slika 2. Hrvatski dijalekti

Izvor: GFDL, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=17635985>

3. Međimurski dijalekt i književnost unutar kajkavskoga narječja

Međimurski dijalekt jedan je od dijalekata koji pripada kajkavskom narječju. Mnogi lingvisti proučavaju međimurski dijalekt na mnogim razinama. Kao i svaki drugi dijalekt to je jezik koji se razlikuje od ostalih kajkavskih dijalekata, ali i unutar samog međimurskog dijalekta dolazimo do raznih različitosti i to već od mjesta do mjesta. Spomenuvši lingviste, jedan od njih za međimurski dijalekt je vrlo važan i to je Đuro Blažeka. Blažeka³², koji je i sam Međimurac, rođen u Prelogu, intenzivno se bavi svojim dijalektom i narječjem. Bavi se intenzivno međimurskom dijalektologijom tj. sakupljanjem i opisivanjem međimurskih govora.

Profesor je na Učiteljskome fakultetu u Čakovcu gdje je za svoje studente osmislio Modul hrvatskoga jezika – inačica s kajkavskim narječjem. Autor je mnogih znanstvenih radova, a neki od njih su: *"Rječnik Murskog Središća"*, *"Rječnik govora Svetog Đurđa"*, *"Međimurski dijalekt"*, *"Vrela kajkavskih govora"*, *"Gornji međimurski poddijalekt"* te mnoga druga djela u kojima obrađuje razne jezične teme međimurskoga dijalekta.³³ Godine 2008. nagrađen je srebrnom plaketom Matice hrvatske za knjigu *"Međimurski dijalekt"*.³⁴

Nakon Blažeka, moramo spomenuti i Zvonimira Bartolića, još jednog izvrsnog hrvatskog znanstvenika. Bartolić se između ostalog poput kritike, pjesništva, novinarstva bavio i dijalektologijom. U svoje vrijeme uvelike pridonosi osvještavanju važnosti kajkavskoga narječja. Najpoznatija mu je monografija od 9 nastavaka, *"Sjevernohrvatske teme"* u kojima je pisao o svim značajnim povijesnim i književnim kajkavcima, sa kojom ćemo se i mi pozabaviti u narednim poglavljima. Te je još nešto vrlo važno za reći u vezi Bartolića, a to je da je bio jedan od suosnivača Matice hrvatske u Čakovcu i pokrenuo časopise *"Hrvatski sjever"* te *"Hrvatski kajkavski kolendar"*.³⁵ Kao što uz ova dva lingvista možemo iščitati da je Međimurje bogato dijalektima, tj. raznoliko u svom govoru. Pokraj Blažeka i Bartolića valja spomenuti i jednu Čakovčanku koja je također svojim radom na mnogim projektima poput: *„Hrvatski jezični atlas“*, *„Digitalna obradba hrvatske narječne građe“*, *„Onomastička i etimologijska istraživanja hrvatskoga jezika“* doprinijela razvoju međimurskog dijalekta, a njeno ime je Ines Virč. Virč se

³² Đuro Blažeka: *Intenzivno se bavi znanstvenom dijalektologijom još od ranih studentskih dana. Autor je 5 knjiga i pedesetak znanstvenih radova od kojih su mnogi objavljeni u najuglednijim lingvističkim časopisima. Za knjigu Međimurski dijalekt (Hrvatski kajkavski govori Međimurja) dobio je od Matice hrvatske srebrnu plaketu za 2008. godinu.* <https://www.ufzg.unizg.hr/znanstveno-nastavno-osoblje/duro-blazeka/>, Preuzeto 13. svibnja 2019.

³³ Hrvatska znanstvena bibliografija, <https://bib.irb.hr/lista-radova?autor=244126>, preuzeto 14. lipnja 2019.

³⁴ Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, http://www.ufzg.unizg.hr/?page_id=10401&lang=hr, preuzeto 14. lipnja 2019.

³⁵ Hrčak: Zvonimir Bartolić, file:///C:/Users/KORISNIK/Downloads/38bartolic.pdf. preuzeto 14. lipnja 2019.

i dalje bavi proučavanjem međimurske kajkavske onomastike i istražuje mjesne govore i dijalekte na području Međimurja.³⁶

Kajkavska književnost i narječje u nastavi ili utjecaj idioma u razvijanju komunikacijske kompetencije djeteta ili metodologija učenja standardnoga jezika pomoću idioma te hrvatskoga kao nematerinskoga jezika područje je rada Tamare Turza-Bogdan koja je i svoju disertaciju posvetila kajkavskom narječju pod nazivom *Kajkavsko narječje i kajkavska književnost u osnovnoj školi*. Članica je Matice hrvatske, Hrvatskog filološkog društva, Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku, Hrvatskog čitateljskog društva, Hrvatskog društva istraživača dječje književnosti, ACEES-a.³⁷

Kad već spominjemo razna važna imena za Međimurje i njegov dijalekt vrlo važno ime za spomenuti je i Stjepan Hranjec koji je rođen u Goričanu i književni je povjesničar i folklorist. Predsjednik je Ogranka Matice hrvatske u Čakovcu.³⁸ Hranjec i danas radi kao profesor na Filozofskome fakultetu u Osijeku i Učiteljskome fakultetu u Zagrebu, Odsjek Čakovec. Njegov znanstveni rad više se bazira na dječjoj književnosti, usmenoj književnosti u Međimurju, folklorom i na kajkavštini. Napisavši mnoge znanstvene članke i studije pridonio je puno međimurskoj književnosti i kulturi. Neka od značajnijih djela su mu: *"Zrno do zrna"*, *"Hrvatska kajkavska dječja književnost"*, *"Smijeh dječje hrvatske književnosti"*, *"Dječji hrvatski klasici"*, *"Pregled hrvatske dječje književnosti"*, *"Književno djelo Jože Horvata"*.³⁹

3.1. Hungarizmi

Hungarizmi ili zapravo posuđenice iz mađarskog jezika i to oblikom i značenjem u drugi jezik ili u ovom slučaju u dijalekt. Možda autorica djela *Jezični kalkiranje u teoriji i praksi* Marija Turk to jednostavnije objašnjava uz definiciju da je zaista u najširem smislu posuđenica.

"svaka riječ stranoga podrijetla, bez obzira na stupanj njezine prilagodbe i bez obzira na njezin standardni, odnosno supstandardni jezični status".⁴⁰

Posuđenice dijelimo prema jeziku iz kojeg potiču *hungarizmi*, *germanizmi* ili *anglicizmi*.

³⁶ Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje: Ines Virč, <http://ihjj.hr/istrazivac/ines-virc/39/>, preuzeto 14. lipnja 2019.

³⁷ Sveučilište u Zagrebu: Učiteljski fakultet, http://www.ufzg.unizg.hr/?page_id=10374&lang=hr, preuzeto 16. lipnja 2019.

³⁸ Društvo hrvatskih književnika: Stjepan Hranjec, <http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/stjepan-hranjec>, preuzeto 14. lipnja 2019.

³⁹ Hrvatska enciklopedija: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=68119>, preuzeto 16. lipnja 2019.

⁴⁰ usp. Turk Marija, *Jezično kalkiranje u teoriji i praksi*. Prilog lingvistici jezičnih dodira. Hrvatska sveučilišna naklada Zagreb i Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2013., str.45

Hrvatska enciklopedija po pojmom *hungarizam* objašnjava običnu jezičnu ili rječničku pojavu sa mađarskim utjecajem. Hungarizmi se obično nalaze na nižoj ljestvici rječničkog blaga te su osobito česti u dijalektima.⁴¹

Vladimir Anić hungarizme definira kao "*mađarske izraze u nekom drugom jeziku*". On čak navodi i brojku od sto četiri hungarizama, dok je četrdesetak svrstao pod potpuno prilagođene i nezamjenjive riječi u hrvatskome standardnom jeziku.⁴² Da su se u hrvatskom jeziku našli hungarizmi različitog statusa koji jedan dio čine prave hungarizme ili izvorne mađarske riječi, a drugi dio čine riječi sa više različitih porijekla, a došle su samo preko mađarskog jezika koji im je bio posrednik govori Turk u svom djelu *Hungarizmi u hrvatskoj frazeologiji*.⁴³

Što se tiče Međimurja Đuro Blažeka analizira i broji oko stotinjak hungarizama u kajkavskom mjesnom govoru tako barem piše u svom znanstvenom radu „*Hungarizmi u govoru Goričana*“.⁴⁴

3.1.1. Međimurje pod Ugarskom i njen utjecaj na kajkavski jezik 1102./1527.

Kako iz prethodnog poglavlja vidimo da je na kajkavski jezik tj. narječje u razdoblju 16. st. mađarski jezik imao veliki utjecaj. Taj jezični utjecaj usko je naravno povezan i sa političkim utjecajima i zbivanjima u to doba na području sjeverne Hrvatske.

Kao što je i opće poznato, Međimurje je tokom povijesti bilo pod raznim okupacijama. Zapravo uvijek se nalazilo ili pod ugarskom vlašću, austro-ugarskom ili hrvatskom. Bilo je tu mnogo pripajanja Međimurja pa zatim oslobođenja istog i pripajanja tadašnjoj Hrvatskoj (u kojem se već obliku ona nalazila). Najduže razdoblje pripadanja Ugarskoj, Međimurje je imalo od 1102. godine pa sve do 1527. Mada je povijest bila vrlo dinamična i često se mijenjala vladavina u Međimurju, prvo veće razdoblje utjecaja Mađarske tj. Ugarske u ono vrijeme ističe se baš to razdoblje od 12.-16. stoljeća.⁴⁵

U ovom ćemo se djelu malo osvrnuti na to razdoblje u književnom smislu. Istražit ćemo koja su poznatija djela nastala u Međimurju, ali i u ostalim kajkavskim krajevima. Pošto je to još razdoblje slabije književne razvijenosti teško se je koncentrirati samo na jedan dio Hrvatske, tj.

⁴¹ Hrvatska enciklopedija: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=68119>, preuzeto 16. lipnja 2019.

⁴² usp. Anić Vladimir, Veliki rječnik hrvatskoga jezika. Novi liber, 2004., Zagreb, str. 420

⁴³ usp. Turk Marija, Hungarizmi u hrvatskoj frazeologiji. Hrvati i Mađari u svjetlu prožimanja kultura i jezika 2, Hrvatski znanstveni zavod, Pečuh, 1996. str. 265

⁴⁴ usp. Blažeka Đuro. Hungarizmi u govoru Goričana. Suвремена lingvistika, Vol. 61/ No.1, Zagreb, str. 12

⁴⁵ usp. Kalšan Vladimir, Međimurska povijest, vlastita naklada, Čakovec, 2006.

samo na područje Međimurja. Bitno je istražiti djela pisana na kajkavskom književnom jeziku i u njima raspoznati i prepoznati utjecaj mađarskog jezika.

3.1.2. Društveni i povijesni kontekst hrvatskih i mađarskih jezičnih dodira

Hrvatski i mađarski jezični dodiri rezultat su utjecanja dvaju naroda jedan na drugi što kulturno tako i povijesno. Sami početak hrvatsko-mađarskih jezičnih dodira bilježimo sve od ranog srednjeg vijeka. Mađarska nomadska plemena trajno su naselila Karpatski bazen još krajem 9. stoljeća. To područje služilo je kao dom, već skoro dva stoljeća, brojnom slavenskom stanovništvu kojeg Mađari tu susreću. Među ostalima bili su tu i Hrvati rimokatolici koji su pripadali u krug država s razvijenim feudalnim društvom.

Početkom 9. stoljeća stvara se Hrvatska Kraljevina, a Mađari polako napuštaju svoj nomadski život i prelaze na kršćanstvo. Pokršćavanje Mađara doprinijelo je političkom i kulturnom vezivanju sa susjedima Slavenima. Međujezične utjecaje između Mađara i Slavena možemo podijeliti u dvije faze. Prva faza smješta se u najranije razdoblje života Mađara nakon nomadskog načina života. Najveći utjecaj jezika vidimo u velikom broju slavenskih leksičkih elemenata u mađarskom rječniku. Puno takvih riječi uklopljeno je i prilagođeno u mađarski leksik. Te se slavensko porijeklo tih riječi više ni ne primjećuje ili uočava. Pošto slavenski jezici tada još nisu bili formirani u zasebne jezike poput ruskog, slovenskog, srpskog, hrvatskog, bugarskog ili slovačkog ne može se točno utvrditi porijeklo tih leksema, već je riječ o posudbi iz praslavenskih dijalekata.

Mnogo su Mađari preuzeli od Slavena, primjerice riječi vezane za dom, prehranu, obitelj, životinje, poljoprivredu, državu, društvo, obrt i mnoge druge. Ne može se baš reći da je kontakt Mađara, kasnije, bio podjednak sa svim slavenskim zajednicama. Veliku ulogu i preduvjet imala je religija i prihvaćanje kršćanstva. Jedna od važnih poveznica između Mađara i Slavena bila je i žena kralja Zvonimira, Jelena, koja je pripadala lozi Arpadovića. Između Hrvata i Mađara veliku ulogu imala je crkva i kraljevski dvor u Budimu Formacijom humanističkog kruga za vrijeme vladavine kralja Matije Korvina našao se i Ivan Česmički poznatiji kao *Janus Panonius*⁴⁶.

⁴⁶ *Janus Pannonius u literaturi poznatiji kao Ivan Česmički rođen je 29. kolovoza 1434. godine. Otac mu je umro 1440. godine, kad je imao samo šest godina. Nakon očeve smrti se za njegov odgoj brinuo ujak Ivan Vitez od Sredne (1405-1472). Djed Janusa Pannoniusa (otac Ivana Viteza od Sredne) bio je tajnik Ivana Hunjadija, gubernatora hrvatsko-ugarskog kraljevstva (1446-1452.) i otac budućeg kralja Matijaša Korvina. Ujak ga je kao trinaestgodišnjaka uputio na školovanje u Italiju, gdje je proveo 11 godina i to u Veneciji, Padovi i drugdje, a ponajviše u Ferrari kao učenik glasovitog učitelja jezika i humanističkih disciplina Guarina Veronensisa (Guarino da Verona, 1374-1460).* <https://povijest.net/janus-pannonius-ili-ivan-cesmicki/> (preuzeto 12. travnja 2019.)

Važni za spomenuti, o kojima će biti kasnije još riječi, su i Zrinski i Frankopani koji su doprinijeli kulturalnoj razmjeni. Cijela obitelj Zrinski cijenjena je i poštovana u Mađarskoj, što zbog zajedničkog ratovanja protiv Turaka što zbog književnih uspjeha i djela pisanih na mađarskom jeziku. U jednom trenutku, krajem 18. stoljeća političke veze su oslabile, a nakon prvog svjetskog rata su čak i nestale.

Poslije te prve i početne faze u kojoj je mađarski jezik bio pod utjecajem slavenskih jezika, dolazi do preokreta. Pa se tako smjer promijenio te je mađarski jezik počeo utjecati na hrvatski. Najjači utjecaj očitovao se na graničnim područjima Hrvatske s Mađarskom. Duži i jači utjecaj Mađara dogodio se na području oko Zagreba. Pa tako zbog tog utjecaja, u kajkavskim književnom jeziku i govoru još i danas nalazimo mađarske riječi vezane uz društveno-politički život i crkvenu terminologiju. Početak mađarskog najjačeg dolaska tj. utjecaja bio je u 13. st.

Kajkavsko narječje čuva stariju, a štokavski mlađu repliku leksičkog elementa. Jezično posuđivanje daje razliku između kajkavskog i štokavskog narječnog područja. Tako na primjer u kajkavskom bilo posuđivanje riječi iz područja crkvene, pravne i političke terminologije tj. kulturnog karaktera, a u slavonskom području posuđenice su predmeti i pojave iz svakodnevnog života. Takav tip posuđivanja u literaturi ima naziv intimnog posuđivanja. Vrlo važno posuđivanje za hrvatski jezični prostor je međudijalektno posuđivanje. To je posuđivanje između hrvatska tri narječja. Međudijalektnim posuđivanjem je tako određeni broj riječi tj. hungarizama dospio u čakavsko narječje koje baš i nije bilo previše u doticaju sa Mađarima, ali je čakavsko narječje posudilo riječi iz kajkavskog ili štokavskog koje je bilo u većem doticaju sa mađarskim jezikom. Sve čakavske riječi koje su zapravo hungarizmi, postoje i u kajkavskom narječju, jer su jedino i odatle mogle doći u čakavsko narječje.⁴⁷

Zaključak je, da je geografski, politički i kulturni dodir mađarskog i hrvatskog područja rezultat hrvatsko-mađarskog jezičnog utjecaja iz kojeg proizlazi posuđivanje. S vremenom se su se ti dodiri mijenjali, pa odnosilo na kajkavsko područje i Slavoniju, a kasnije s vremenom i političkim promjenama se smanjivalo. Danas su te dodirne točke utjecaja samo pogranična područja Hrvatske i Mađarske.⁴⁸ Pogotovo u 19. stoljeću izravno leksičko posuđivanje više skoro nije ni bilo vidljivo pa je došlo do kalkiranja⁴⁹.

⁴⁷ usp. Puškar Krunoslav, Tragom njemačko-mađarsko-hrvatskih jezičnih dodira: problematika jezika posrednika, br 1/2010. str. 129-141.

⁴⁸usp. Katalinić Kristina, Hungarizmi u hrvatskom književnom jeziku od kraja 16. do polovice 18. stoljeća, Eötvös Loránd Tudományegyetem-Bölcsészettudományi Kar, Budimpešta, 2013. str 32-37.

⁴⁹ kalkiranje (franc.), lingv prenošenje pojedinih riječi ili izraza iz jednoga jezika u drugi doslovnim prevođenjem njihovih elemenata; npr. rukovodstvo prema lat. manuductio, neboder prema engl. sky-scraper, bez druge, »zasigurno«, prema tal. senz'altro. <https://www.hrleksikon.info/definicija/kalkiranje.html>

3.1.3. Hungarizmi u Međimurju

*"Vjekovna povezanost s Mađarima, odvojenost, politička i stvarna, od dalmatinskih Hrvata i utjecaja talijanske kulture, odbojnost prema njemačkoj kulturnoj sferi, reprezentiranoj politikom carske Austrije, upućuju prve kajkavske pisce na široko otvaranje vrata mađarskom utjecaju, pa su oni, u tom smislu, prihvatili i označivanje svojih glasova grafemima i načinom bilježenja paralelnih ili sličnih mađarskih glasova."*⁵⁰

Sada ćemo ukratko objasniti podjelu leksičkog posuđivanja i dati njezin jednostavan prikaz koji koristimo i znamo kao takav. Svi nazivi u jeziku preuzeti iz nekog stranog jezika, nazivi su stranoga podrijetla, a nazivaju se i posuđenicama. U najširem smislu posuđenica je *"svaka riječ stranoga podrijetla, bez obzira na stupanj njezine prilagodbe i bez obzira na njezin standardni, odnosno supstandardni jezični status."*⁵¹ Strana riječ je svaka riječ koja ne pripada leksiku nekog jezika, a postaje posuđenicom kada se njome koristi govornik tog jezika, jezika primatelja. Posuđenice dijelimo s obzirom na jezik iz kojeg su posuđene, a u leksikologiji se dijele na tuđice, prilagođenice i usvojenice.⁵² Tuđe riječi su riječi stranog jezika koje koristimo u hrvatskom jeziku. Prepoznavamo ih prema izvornom obliku pisanja i kod njih nije provedena prilagodba ni na kojoj od četiriju jezičnih razina. Hrvatski jezični savjetnik nalaže pisanje tuđica u kurzivu. Barić i drugi autori razlikuju tuđe riječi od tuđica. Kod tuđih riječi nije provedena nikakva vrsta prilagodbe, one su strane, a tuđice su *"riječi stranog podrijetla koje su pravopisno prilagođene hrvatskome jeziku, ali zadržavaju neka svojstva izvornog jezika nesvojstvena hrvatskome jeziku"*.⁵³ Prilagođenice se također ubrajaju u posuđenice, a Barić i njezini suradnici definiraju ih kao *"riječi stranog podrijetla koje su naglasno, glasovno, sklonidbeno prilagođene hrvatskom jeziku. Bolje ih je, kad je to moguće u biranim tekstovima zamijeniti odgovarajućim hrvatskim riječima"*.⁵⁴ Što se tiče prilagođenica i tuđica njih je lako i moguće prepoznati i vidjeti da se radi o stranim, posuđenim riječima, ali kod usvojenica to nije tako lako. Usvojenice su posuđene riječi koje su se potpuno prilagodile hrvatskom jeziku tako da ih ni izvorni govornici uopće ne razlikuju od ostalih hrvatskih riječi. One su prilagođene na svim četirima jezičnim razinama i nema ih potrebe zamjenjivati izvornim hrvatskim riječima.⁵⁵

⁵⁰ usp. Šojat Antun, Pravopis stare kajkavske književnosti // Filologija, 1970. No6. 265-282.

⁵¹ usp. Turk Marija.: Jezično kalkiranje u teoriji i praksi: prilog lingvistici jezičnih dodira. Hrvatska sveučilišna naklada Zagreb i Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2013, str.45

⁵² usp. Barić Eugenija, i suradnici, Hrvatski jezični savjetnik. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 1991, str 281.

⁵³usp. Barić Eugenija, i sur. 1991. Hrvatski jezični savjetnik, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, str 283

⁵⁴ Op. cit. str 284

⁵⁵ Op. cit. str 284

3.2. Germanizam

Germanizam je leksička, idiomatska ili sintaktička jedinica posuđena iz jednoga od germanskih jezika u neki drugi jezik.⁵⁶ U ovom slučaju govorimo o germanizmima tj. posuđenicama iz njemačkog jezika u hrvatskome zapravo u međimurskome narječju. Najstariji germanizmi u hrvatskom jeziku potječu iz razdoblja prvih dodira sa germanskim plemenima. Najčešće germanizme imamo na leksičkoj razini, dok se ih je većina prilagodila i na fonološkoj i morfološkoj razini. Još jedna važna odrednica vezana za germanizam jeste ta da najveći broj germanizama u hrvatskoj potječe iz južnonjemačkog, odnosno iz austrijske varijante njemačkog jezika.⁵⁷

3.2.1. Germanizmi u međimurskom dijalektu

Utjecaj germanizama, u hrvatskom jeziku, pa tako i u međimurskom dijalektu, povezan je povijesnim događanjima. I to vrlo jakim utjecajem, kako politički tako i kulturno, Austro-Ugarske. Najveći odraz bio je na sjeverozapadu Hrvatske. Zbog, sad već poznate veze između Hrvata i Germana koje su počele već od 8. stoljeća velik utjecaj na kako hrvatski tako i međimurski dijalekt ima germanski jezik. Zbog konstantne jake veze Hrvatske sa zemljama njemačkoga govornoga područja dolazi do mnogih jezičnih posuđivanja iz njemačkoga jezika. Govornici njemačkoga jezika u Hrvatskoj su doseljenici u gradovima. Doseljenici, neki od njih obrtnici ili trgovci, pa zatim kasnije i liječnici i službenici, vrlo su brzo pronašli put svom jeziku, i način kako ga uvući u hrvatski jezik. Nije da su samo Nijemci pronalazili put kako začiniti hrvatski jezik njemačkim riječima, već su i vrlo intenzivnim odnosima s austrijskim plemstvom potkraj 18. stoljeća to radili i mnogi hrvati. Pa se tako njemački jezik lako uvukao u više staleže hrvatskog društva. Posebice se taj utjecaj odnosi na razdoblje Austro-Ugarske Monarhije. Pripajanjem Vojne krajine 1871. godine ka Hrvatskoj njemački je jezik polako izgubio svoj čuveni status službenog jezika.

Svejedno je vojska trebala novu terminologiju, tj. trebala je vojnu terminologiju dići na znanstveni i umjetnički nivo pa su tako i dalje njemačke riječi uplovljavale u hrvatski jezik.

⁵⁶ usp. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=21799>, preuzeto 19. lipnja 2019.

⁵⁷ usp. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=21799>, preuzeto 19. lipnja 2019.

Veliki val posuđivanja riječi dogodio se kod samog ustanovljenja Vojne krajine, pa su mnogi njemački oficiri proširili mnoge pojmove i riječi stanovništvu. Da ne bi ispalo da je samo hrvatski jezik se obogatio sa posuđenicama, isto tako je i slovenski bio dio tog vala posuđivanja. Neke riječi su se tako zadržale još i danas.

Nakon vojne i tehničke terminologije, zadnje što se posuđenica tiče su one na književnoj, literaturnoj, kazališnoj ili znanstvenoj razini koje su ušle u hrvatski jezik preko Beča koji je odigrao tu veliku ulogu. Ima jako puno područja iz kojih su riječi posuđivane se samo od ovih navedenih. Posuđivalo se i u poljoprivrednoj tematici, kućanstvu, jelu, piću i mnogim drugim područjima. Sve te riječi mogu se još i danas u mnogim međimurskim selima čuti i raspoznati.

U današnjoj kulturi i jeziku međimorskog stanovnika možemo pronaći tragove mnogih naroda koji su tokom povijesti ostavili svoj neopipljivi trag u jeziku. Međimurje pak uz sva pripajanja i otuđivanja od Hrvatske nikad nije izgubilo svoju autonomnost ili homogenost, stanovništvo je znalo sačuvati svoj jezik, kulturu i običaje. Od davnih se dana mnogo toga napisalo i govorilo na otoku između Mure i Drave, bilo je tu i latinskog, hrvatskog, mađarskog i njemačkog. Razni su faktori, ljudi, činjenice, događaji utjecali kako na život tako i na jezik. Međimurci su uzeli, preuzeli ili posudili kako od Mađara tako i on Germana sve što je vezano za ples, glazbu, arhitekturu, kulinarstvo. A rezultat tih društvenih i povijesnih odnosa je to jezično prenošenje i posuđivanje između kultura i naroda. Svaki se jezik nadopunjavao i popunjavao i obogaćivao posuđenicama drugog jezika.⁵⁸

4. Književno razdoblje Međimurja od 15. do 17. stoljeća

*"Za rast hrvatskoga jezika još od ranog srednjeg vijeka karakterističan je utjecaj zapadne, latinske, mediteranske i panonsko-srednjoeuropske kulture i civilizacije. Ali najvažnije je od svega stalno očitovana volja hrvatskoga naroda da očuva svoju kulturnu, političku, jezičnu i drugu samobitnost."*⁵⁹ Sredinom ili već polako i potkraj 15. stoljeća kada u Hrvatskoj još uvijek traje srednji vijek počinju se prihvaćati neke nove književne norme koje obilježavaju renesansni književni sustav te polako dolazi i javlja se doba renesanse i humanizma. Naravno da još uvijek postoji glagoljaška književnost i književnost na latinskom jeziku, ali u to vrijeme prelaze renesansni pisci na moderan jezik. U 15. i 16. stoljeću dolazi do samog procvata hrvatske

⁵⁸ usp. Blažeka Đuro, Međimurski dijalekt. Hrvatski kajkavski govori Međimurja, Matica hrvatska, Čakovec, 2008.

⁵⁹ usp. <http://ihjj.hr/iz-povijesti/promemorija-o-hrvatskome-jeziku-matice-hrvatske/51/> preuzeto 4. ožujak 2019.

književnosti, pisci pišu svoja djela na sva tri naša narječja, na štokavskom, čakavskom i kajkavskom.

Uz sva događanja uz pismenost na tom području, važno je istaknuti i početak pismenosti kajkavskog sjevera što i jeste okvirna tema ovog rada. Hrvatska se književnost nije odvijala samo na jugu već i na našem sjeveru i sjeverozapadu, samo što je ta kajkavska pismenost dolazila do izražaja u starim glagoljskim pobožnim tekstovima i srednjovjekovnim pripovijetkama koje su bile prepisivane sve do 17. stoljeća. Kao vrlo važan za spomenut ovdje za kajkavski jezik su i dva glagoljaška zbornika i to „*Petrisov zbornik*“ iz 1468. godine i „*Kolnićev zbornik*“ iz 1486. godine, pošto su vrlo zanimljivi kako po sadržaju tako i po pismu. Kad već spominjemo pismo, napisani su sa ispreplitanjem kajkavskih jezičnih elemenata sa čakavskim dijalektom. U tome se zborniku iz 1468. godine već nazire kajkavizam, bez obzira što je taj zbornik pisan u Istri i to glagoljicom. U to se vrijeme 15. stoljeća već pridavala važnost širenju čitateljstva na sva područja. Ta ispreplitanja tih dvaju dijalekata bila su česta u 15. stoljeću na području sjeverozapadne Hrvatske i Istre, a posebice na posjedima Zrinskih i Frankopana koji su tu obitavali.⁶⁰ Vrativši se spomenutim pripovijetkama koje su na tom sjevernom području prepisivane bile su pripovijetka o premudrom Akiru, o Trojanskom ratu i o Aleksandru Velikom. Te su pripovijetke prepisivane u razdoblju od 1621. do 1622. godine i nađene su u čakovečkoj knjižnici Nikole Zrinskog.⁶¹ Bez obzira na *Petrisov zbornik* koji je nekim dijelom pisan nekom vrstom kajkavštine, kao najstarije kajkavsko djelo spominje se pjesmarica iz 1593. godine koju je književni povjesničar Franjo Fancev uočio i na temelju jezika zaključio da pripada hrvatskoj književnosti odnosno hrvatskoj kajkavskoj književnosti. Točna se godina nažalost nije mogla utvrditi, radi li se o 1549-toj ili 1649-toj nije utvrđeno, ali pripada poeziji iz 16. ili 17. stoljeća, dok postoji i mlađa pjesmarica koja datira iz 18. stoljeća. Tematika te starije pjesmarice bila je u većini crkvena, dok su se u pjesmarici našli i sadržaji svjetovne ljubavne i didaktičke tematike. Vrijedi spomenuti i epski spjev o padu Sigeta koji je svoje mjesto također našao u toj pjesmarici.⁶²

⁶⁰ usp. Moguš Milan, Povijest hrvatskog književnog jezika, Nakladni zavod "Globus", biblioteka Posebna izdanja, Zagreb, 1993. str. 64

⁶¹ usp. Kombol Mihovil, Novak Prosperov Slobodan, Hrvatska književnost do narodnog preporoda, Priručnik za učenike, studente i učitelje književnosti, Školska knjiga, Zagreb, 1996. str. 179

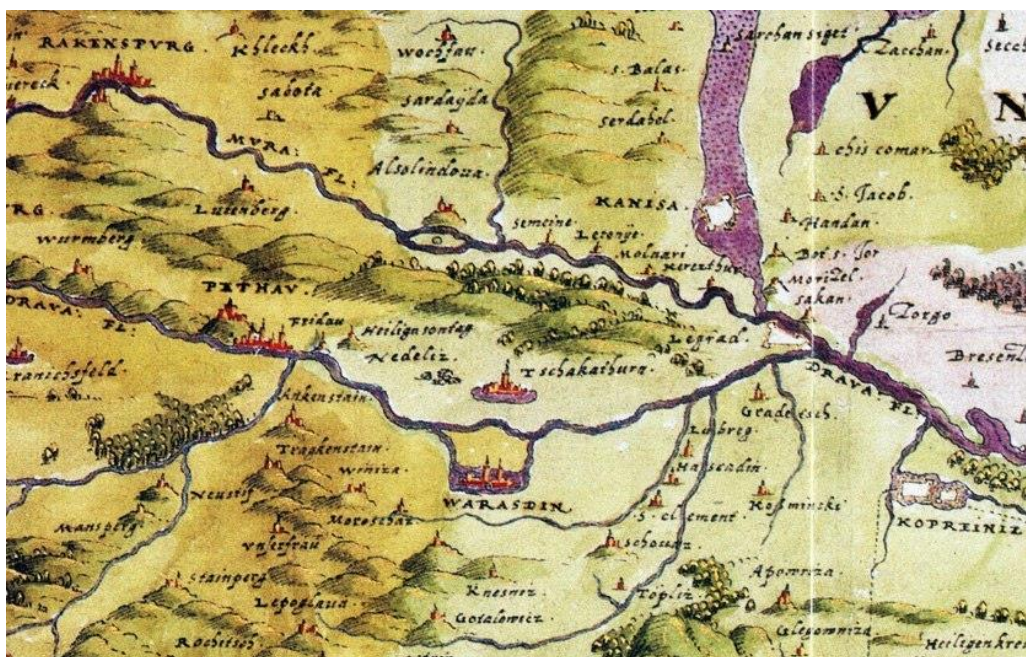
⁶² usp. Frndić Nasko, Svjetovne pjesme u hrvatskokajkavskim prekomurskim pjesmaricama od 16. do 18. stoljeća, Monografija: Hrvatski humanizam : XVI. stoljeće - protestantizam i reformacija. Građa i eseji o hrvatskoj poeziji. Split ,Književni krug, 1992. (Čakovec, "Zrinski"), str. 92

Slika 3. Međimurje - stari zemljovid iz 1690. godine, rad Giacoma Cantellija iz Rima, Italija (1690.)

Izvor: [https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Me%C4%91imurje_\(Croatia\)_-_stari_zemljovid_iz_1690.jpg](https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Me%C4%91imurje_(Croatia)_-_stari_zemljovid_iz_1690.jpg)

Slika 4. Međimurje 1566. godine na karti Hrvatske i Slavonije. Autor Nicolo Angielini

Izvor: (ONB, Cod. 8609, f. 2, objavljeno u dr. Ljudevit Krmpotić: Izvještaji o utvrđivanju granica Hrvatskog kraljevstva od 16. do 18. st., Čakovec 1997., str. 305)

4.1. Povijest i razvitak kajkavskog jezika i književnosti

*"U svojoj mladoj ilirskoj i kasnije hrvatskoj književnosti nema ni spomena o radu kajkavaca prije preporoda"*⁶³ S obzirom na sve povijesne okolnosti, o kojima je bilo riječi u prethodnom poglavlju, može se reći da sve do danas u kulturi i jeziku međimurskoga stanovništva pronalazimo tragove nazočnosti i života mnogih drugih naroda i jezika koji su prošli ovim prostorom. Bez obzira na svoju odcijepljenost od Hrvatske, Međimurje je svejedno uspjelo zadržati svoju autohtonost i homogenost, sačuvati i očuvati svoj govor, običaje i kulturu. Te k tome još i preuzimanjem nekih elemenata iz drugih kultura oplemeniti i popuniti svoju kulturu i jezik.

Više se pisama i jezika koristilo u kraju između Mure i Drave. U Međimurju se naime služilo latinskim, hrvatskim, mađarskim i njemačkim jezikom. Svi su ti jezici ostavili traga u međimurskom kajkavskom dijalektu. U daljnjim ćemo poglavljima, prema stoljećima raščlaniti kada i kako je koji od tih jezika došao u Međimurje i kako je utjecao na daljnji razvoj kajkavskog jezika i književnosti.

4.2. Prvi tragovi naziva "Međimurje" u povijesti

Kada u starijim razdobljima, razdoblju seobe naroda, dakle iz 5., 6., i 7. st, tražimo zapise tj. tragove o kajkavskoj riječi vrlo je teško išta i pronaći. Dakako da nailazimo na neka istraživanja koja govore tj. smatraju da već u 1. st. u nastajanju praslavenska plemena, kao neki prvotni Hrvatski-kajkavci, tj. Prahrvati.⁶⁴

Jembrih piše kako Josip Hamm navodi da se prve i najstarije kajkavske riječi javljaju u glosama Radonove Biblije, koja se danas čuva u Bečkoj nacionalnoj knjižnici. Te bi spomenute glose bile najstariji spomenik našeg jezika i to pisan na kajkavskom jezičnom području. Tako da nisu po njihovom mišljenju samo to prvi spomenici hrvatskog već i prvi tragovi kajkavskog jezika. Pošto su to glose koje se vežu za osnivanje zagrebačke biskupije.

⁶³ usp. Šurmin Đuro, Pobirci po kajkavskoj literaturi, "Vienac", br. 50, Zagreb, 1894., str. 803.

⁶⁴ usp. Jembrih Alojz, Na izvorima hrvatske kajkavske književne riječi, Zrinski, čakovec, 1997./1998., str 13.

Prvi tragovi kajkavske književnosti, to jest njezina povijest započinje sa pjesmom *Prst vskrse iz mrtvih*, koju je Vjekoslav Štefančić uvrstio u kako on to naziva predraskolno vrijeme. Smatra se da bi joj autori čak mogli biti i Čiril i Metod.⁶⁵

Prema tom mišljenju ta bi pjesma tada datirala iz 9. stoljeća. Dok u nastavku dolazimo do saznanja da se crkvene pjesme ili pjesme vjerske tematike na kajkavskom narječju javljaju u 12. stoljeću i to pjesma „*Narodil se je kralj nebeski*“ isto kao i fragment pjesme „*Bog se rodi v Vitliomi*“ koja datira iz 1380. godine. To su neka mišljenja o prvim tragovima kajkavske riječi u tim najranijim razdobljima. U drugim, pak se izvorima spominje i *Prekmurska pjesmarica* kao jedna od najstarijih zbirki u kojima pronalazimo kajkavske elemente u pjesmama.⁶⁶

Pjesmarica datira iz 1549. godine, sa kojom smo već na veliko zakoračili u 16. stoljeće. Ta se pjesmarica smatra najstarijom zbirkom (zapisom) usmene književnosti kajkavaca u ono doba. Neki izvori čak pišu o nesigurnosti njezina točnog datiranja, je li to 1549. godina ili ipak 1649. pošto se na samom rukopisu nije dala točno ustvrditi točna godina.⁶⁷

*Tužil se je jeden mladenec,
svojoj luboj vetek plakalše,
gdja jo vidiše, veto pesem sprevil beše.
vetoj pesmi vetek plakaše,
da se na smrt on dati hoče za svojo lubo,
ar vre pokoja nemaše. prvoj luboj ime Dorica,
gledi kako jrebica prica, s črnima očima,
lica ima kako papinga.
Drugoj je pak ime Barica,
hodi kako prepelica ptica; prelepo hinca,
gdje ji dajo piti vinca.
Tretjoj je pak ime Anica, oči ima kako papinga,
leipa, visoka, junake vsigdar spomina.
Štrtoj je pak ime jelena,
da bi što dal, rada bi vzela,
za junaka pošla, s kem bi vu dne, v noči vese(lila).
Petoj pak je ime Katica,
leipo se skože kako snehica, dobro spod (...)*

Prekmurska pjesmarica, I, 246-47

Ta je pjesmarica podijeljena na pet dijelova od kojih su četiri djela crkvene poezije, dok je u petom i najvećem dijelu pjesma o Sigetu. Ime autora naravno je do danas nepoznat, kao ni početak ni naslov. Pjesma se sastoji od 94 strofe, te su u 4 pjevanja iznesena sva važna događaja

⁶⁵ usp. Zvonar Ivan, Pregled povijesti kajkavske usmene književnosti I. dio, Hrvatska udruga Muži zagorskoga srca, Zabok, 2014. str. 63.

⁶⁶ usp. Frndić str. 92-105, i Šojat Olga, Hrvatski kajkavski pisci I, druga polovina 16. stoljeća, Matica hrvatska Zora, Zagreb, 1977., str. 197.-209.

⁶⁷ usp. Frndić str. 92-105, i Šojat Olga, Hrvatski kajkavski pisci I, druga polovina 16. stoljeća, Matica hrvatska Zora, Zagreb, 1977., str. 197.-209.

vezana uz Siget, opsjedanja i obrana Sigeta. Pjesma je nastala kao odjek događaja i to prije nego li je pjesmarica zapisana. A u pjesmi Nikolu Šubića Zrinskog oplakao je car Soliman.⁶⁸

*Ma leipa gospoda, nakraci vam povem
od Sigeta grada, od cara solimana,
i od dobrih junakov, od Znini Mikloša,
koga so začeli od davnja žaluvati.
Zrinski Miklouš s toga sveita preminol,
za sobom je pošten i dober glas ostavil,
gda bi se posalo jezero per stou let
da to nesrečo šesto leto beše.
Žalosne pesmi vezdaj nam se pojo,
a prvle so nam se veselo spevale;
zato prosimo vsi gospodina boga,
da nas obaruje od hudih poganov.*

Kajkavska je poezija cvala i znatno prije prve tiskane knjige Pergošićeva *Dekretuma*. Samo što je u kajkavskoj Hrvatskoj prije same te 1574., o kojoj će kasnije biti riječi, se naslućivala dvojnost jezika. To jest postojao je pisani jezik javne komunikacije, ostvarivan u proznim tekstovima, te je bio hibridan, a u pjesništvu mnogo bliži govornoj osnovici ili bolje rečeno kajkavskom narječju.⁶⁹ Sa sigurnošću možemo reći da početke kajkavskog književnog jezika nalazimo u drugoj polovici 16. stoljeća. Dokaz tj. knjiga o kojoj govorimo je i ujedno prva tiskana knjiga na kajkavskom jeziku, a govorimo o *Decretumu* iz 1574. godine tj. o prijevodu varaždinskog bilježnika Ivana Pergošića. Pergošić je zapravo preveo djelo Ištvana Werböczya iz 1517. godine. Pokraj Pergošića javlja se još jedno ime iz tog razdoblja, a to je Antun Vramec. Godina je 1578. dok Antun Vramec izdaje svoju kroniku svijeta, a nakon nje 1586. godine slijedi zbirka propovijedi koju objavljuje pod nazivom *Postilla*.⁷⁰

Dvije se godine smatraju vrlo važne za Međimurje, a to su 1203. i 1226. godina. Tih su godina nastale dvije povelje, koje se smatraju jednim od najstarijih dokumenata iz povijesti Međimurja. Međimurje se po prvi puta spominje, u pisanom obliku, 1203. godine i to u povelji kralja Emerika, koja je pisana na zahtjev biskupa Kalande, sa tom se poveljom rješava stanovnike Crkve Blaženog Mihalja (današnji Mihovljan) svih dugovanja kralju i banu te ih izuzima od plaćanja poreza. Dok druga povelja iz 1226. godine, je povelja vojvode Bele u kojoj Bela

⁶⁸ usp. Georgijević Krešimir, Hrvatska književnost od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni, Matica hrvatska, Zagreb, 1969. str 42.

⁶⁹ usp. Vončina Josip, Jezična baština. Lingvostilistička hrestomanija hrvatske književnosti od kraja 15. do početka 19.st., Književni krug, Split 1988., str.255

⁷⁰ usp. Dudás Előd, Mađarski utjecaj na razvoj kajkavske grafije, Budimpešta, 2016.; str 108.

dodjeljuje posjed Bistricu i Otok zagrebačkom biskupu Stjepanu.⁷¹ Pošto se u 13. stoljeću po prvi puta spominje Međimurje u pisanom obliku, od tog su razdoblja pa do 16. stoljeća (1203. - 1546.) u Međimurju vladale mnoge plemićke obitelji bilo koje su utjecale na daljnji razvoj, kako politički, kako vojni pa tako i na književni razvoj Međimurja.

Kada govorimo već o pisanim dokumentima to sa sobom veže i još jednu bitnu granu, vezanu za pismenost, a to jest školstvo tj. podučavanje u vrijeme 13. stoljeća. Nažalost je, pa čak i nemoguće pronaći bilo kakav trag o poučavanju u Međimurju prije 16. ili 17. stoljeća. Jedino što je poznato jeste vjersko poučavanje, tj. poučavanje o kršćanskom nauku u crkvama. Učitelji su u ono vrijeme uvijek bili samo svećenici pa možemo zaključiti da su u velikom broju vjerski nauk širili u crkvama, a dokaz tome možemo uzeti velik broj župa u 14. stoljeću.

4.3. Književni rad u sjevernoj Hrvatskoj

U vrijeme, tj. u prvoj polovici 16. st., kada na jugu Hrvatske, točnije u Splitu izlazi Marulićeva *Judita*, kada u Dubrovniku započinje cvat renesanse te kada se po otocima širi tisak i pisana glagoljska knjiga, nažalost nemamo neka saznanja o bilo kakvom razvoju ili književnom događanju u sjevernoj Hrvatskoj.

Sa sigurnošću se može reći da politička i ratna zbivanja su u ono vrijeme mnogo utjecala na književno stvaranje i razvijanje. Te u takvim prilikama, za vrijeme i nakon nekih bitaka nema književnog ostvarenja. To vrijeme nakon Mohačke bitke⁷², te vrijeme neprilika kada nema ni književnog rada ni stvaralaštva.

Jedino postoje dokazi o širenju nekih religioznih, crkvenih pjesama koje dolaze sa juga, doduše te su pjesme zapisane tek u 17. st., ali kako i Kombol u svojoj knjizi *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda* govori da su neki tj. najstariji rukopisi s nabožnim pjesništvom pisani krajem 15. st. i to u nekom pavlinskom samostanu, a pavlinski red djelovao je samo u banskoj hrvatskoj, tako da su ti dodiri zasigurno bili stariji od zapisa.

Tako se može zaključiti da je zapravo prva polovica 16. st bila mirna i tiha u pogledu na književno stvaralaštvo i književni rad. Dok već polako u drugoj polovici 16. st. susrećemo sastavljače i pisce prvih kajkavskih crkvenih tekstova, koji su se, što je vidljivo i u *Postili* Antuna Vramca,

⁷¹ usp. Bunjac Borka, Bunjac Banimir, Jahn Juijana, Matotek Višnja, Puzak Ivana, Šestak Mario, Pregled povijesti Međimurja. Povijesno društvo Međimurske županije, Čakovec, 2003.

⁷² Hrvatska Enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža; Mohačka bitka; <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41521>, preuzeto 15. lipnja 2019.

koristili primorskim glagoljaškim redakcijama. S time da je to vrijeme kada se javljaju prva štampana djela u predjelima Varaždina i Međimurja, tj. u predjelu gdje se širi reformacija.

Prema navodima *Krešimira Georgijevića* u njegovom djelu *Hrvatska književnost od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni* nema ni jedne značajne književne ličnosti kao što ima dalje u idućem 17. st. On također smatra da su samo i jedino spomenici na kajkavskom dijalektu i te da je tu upravo sam početak kajkavske književnosti koja će se tek jače razvijati u 17. i 18. st. Mada prema raznim drugim izvorima možemo zaključiti da su se neka imena ipak isticala u 16. stoljeću u sjevernoj Hrvatskoj. Tako možemo navesti Ivana Pergošića, koji je svoj "*Decretum koteroga je Verbeci Ištvan dijački popisal*" napisao tj. preveo na kajkavski jezik i to već 1574. godine. Tako da ima ipak barem jedno značajnije ime 16. st. koje je vrlo bitno i važno za kajkavsko narječje.

Što pa se tiče samog kajkavskog jezika, kajkavski pisci u vremenskom rasponu od Pergošića pa do negdje kraja 17. stoljeća, razlikuju dvije verzije jednog književnog jezika. *Slovenski*, koji je temeljen na kajkavskom dijalektom stanju te *horvatski* koji se oslanja na čakavštinu. Ti su se termini u to vrijeme vrlo razlikovali. Nikola Krajačević oko 17. stoljeća upotrebljava čak i izraz *slovenščina*, ali misleći pritom na hrvatski kajkavski književni jezik.⁷³

4.4. Decretum koteroga je Verböczy Ištvan dijački popisal

Vrativši se spomenutim pripovijetkama koje su na tom sjevernom području prepisivane bile su pripovijetke o premudrom Akiru, o Trojanskom ratu i o Aleksandru Velikom. Te su pripovijetke prepisivane u razdoblju od 1621. do 1622. godine i nađene su u čakovečkoj knjižnici Nikole Zrinskog.⁷⁴ Bez obzira na *Petrisov zbornik* koji je nekim dijelom pisan nekom vrstom kajkavštine, kao najstarije kajkavsko djelo spominje se pjesmarica iz 1593. godine koju je književni povjesničar Franjo Fancev uočio i na temelju jezika zaključio da pripadaju hrvatskoj književnosti odnosno hrvatskoj kajkavskoj književnosti. Točna se godina nažalost nije mogla utvrditi, radi li se o 1549-toj ili 1649-toj nije utvrđeno, ali pripada poeziji iz 16. ili 17. stoljeća, dok postoji i mlađa pjesmarica koja datira iz 18. stoljeća. Tematika te starije pjesmarice bila je u većini crkvena, dok su se u pjesmarici našli i sadržaji svjetovne ljubavne i didaktičke tematike.

⁷³ usp. Vončina str.250

⁷⁴ usp. Kombol, Novak str. 179

Vrijedi spomenuti i epski spjev o padu Sigeta koji je svoje mjesto također našao u toj pjesmarici.⁷⁵

Nakon svih tih nepotpisanih i bezimenih književnih početaka, u 16. se stoljeću javljaju prvi kajkavski pisci Nikola Dešić, Ivan Pergošić i Antun Vramec. Među najstarijim djelima našla se takozvana pobožna knjiga Nikole Dešića pod nazivom „*Raj duše*“ iz 1560. godine⁷⁶, koju je i sama Katarina Zrinski, te iste godine, dala tiskati u Padovi. Premda su među poznatijim imenima ipak druga dva navedena imena, Ivan Pergošić i Antun Vramec.

Ivan Pergošić hrvatski je pravnik rođen u Mikulincima 1521./1522. i umro u Varaždinu 1592. godine. Bio je notar i županijski sudac u Varaždinu. Što se tiče njegovog rada vrlo je važno spomenuti njegovo književno i jezično stvaralaštvo, tj. njegov prijevod djela Stjepana Verbőczya „*Decretum Tripartitum*“ na neku vrstu mješavine kajkavskog i štokavskog hrvatskog jezika. Taj je „*Decretum*“ zapravo jedno pravno djelo protonotara Ugarske kraljevske kurije Verbőczya. Pergošić je taj pravni zbornik na kajkavsko-štokavski jezik preveo 1574. godine po nazivom „*Decretum*“, te ga, sa posvetom Jurju Zrinskom, dao tiskati u Nedelišću kraj Čakovca. Spomenuti pravni zbornik se u hrvatsko koristio kao zakonik sve do 1848. godine.⁷⁷

Kao što je već spomenuto „*Decretum koteroga je Verbeci Istvan dijački popisal*“ je vrlo važno djelo pisano na kajkavskom jeziku.⁷⁸

Sam *Decretum* nam sada može poslužiti kao primjer i utjecaj mađarskog jezika u tadašnje vrijeme na književni izričaj i samo fonologiju. U nastavku slijedi jedan mali dio tj. uvodni dio iz Pergošićeva „*Decretuma*“ sa pojedinim objašnjenim porijeklom riječi.

⁷⁵ usp. Frndić str.92

⁷⁶ usp. Kombol, Novak str. 179

⁷⁷ Hrvatska Enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krlež; <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47577> (preuzeto 13.srpnja 2019.)

⁷⁸ usp. Šojat Olga, Hrvatski kajkavski pisci I. Druga polovina 16.stoljeća, Matica hrvatska Zora,Zagreb 1977; str. 71.-95

4.4.1 Preslika Pergošićeva Dekretuma

Ivan Pergošić, Dekretum

VELIKOMV I ZMOSNO MV GHOSZTODINU GHOSZTODINU Iuriu Zrinjskomu vekouecbnomu knezu od Zrinia Czeſaroue i Kra lieue ſuetloſti na Wgherſkom orſaghu Tarnikneſtru, Tolnacniku i Capitanu vſe dobro od Bogha ſuomu miłoſtiuomu ghoſtpodinu ſelye.

IVDIESZV RAZLVCHENI OD NIE-
mihſtuari, razumom i pametium, da znai v ſuoieni
ſytku praudennim opytaniem derſati dobar red, koi pre
pouyda v vſakom poſlu nepraviczu i zapouieda prauic-
zum ſyueti. Nye liſtor polagh ſuoicgha hotyenia, i po-
lagh pripecheniaa kako poghani nyednih terpliaunih praud nyemaiuchi
daleko od Prauicze blude, i liſtor takoue prauide chinee, koieſe nih po-
ghlauiu vyde. Zatoſu vſaki narodi i orſaghi kerſtianſki polagh ſuo-
ih obichaięcu na razluchenie barbaruſſeu i poghanou hoteli naprauiti ne
ki puut i fundamentom praud, polegh koihbi vſake ſnade poimene ko-
iebi za marhu, za imyenie i za vſake ſele neſloſnoſti iſhagiale raumali o
pitani praudeno. I ſloueni i horuati pokedobeſu kerſtiaſku vero pr-
cehli valſouati, i zuugerſkim ladanię v iednoi ſloſnoſti biti, vſe dobedo
beſu iednake i liſtor v malom dughouani razlvchene zuughri praudci
mali koiimi i vezdanie vriemeliu. Mozibiti nyęſu Wghri teh praud zno-
ua ni zmiſlili; ni naprautili, da imain pochetak od praud Franczie Orſaga,
koieie odonud CAROL Krali doneſal. Niltarmenieſu zato i predtemto
gha i ponomonogha, i Wgherſki Krali i vſa obchina teh orſaghou kote-
ri pod Wgherſku Corunu ſliſſe neke napraue ktem praudam prinachi-
nili i naprautili, ſtoſeie uidelo liuczruu i obchine haſſouito i praudenno
biti. Zaato ghdabih iaz byl i ſknygh to poznal, da ſueczkeę
prauide nyęſu Boghu protiune, nakoihie primernoſt hotel, ſuoie ſuete
prauide dati, kotereſu puut naſſegha ſytka. I videlbih byl da vſaki ker-
ſtianſki narodi i oſche i poghani vſake ſele knighe imaiu domaachim ſuo-
ym iczikom popyſane. Po opomeneny nekih dobrih liuudi koiſe ſuoie
domouine pochtenu i dobru ghlaſu raduiu: prih ta mal truud, da od
VERBEVCZ I Iſtuana popyſan Decretom (koteroſhaie Laſlou krali
otecz Laiuſſa kralia koterie na muhachu poghinuł ghdabiſe pyſalo od
Boſiegha poroda, 514 leto zcuſe ghospodę i obchine volium poterdil)

(·) ij na

Izvor : Kajkavski Florilegij, 2007. Alojz Jembrih

na slouicnfski iczik kolikoſa mgha moghal razmeti iſpyſſem , onem na haſan koteribi radi ſloucnfski te knjighe chtali. Koicgha iaaz hotch vchi niti ſtampati Vaſſegha Ghoſpocztua STAMPAREM koiega Vaſſe Ghoſ pocztuo dopelia na koriſt i na odychenie ouch neuolnih zauerſenih oſ- rankou orſagha. Da od toggha nyc tottu potrebnſo ghouoriti. Ier to vſa ki koi ima kakou razum vydi daby to byl prauſ fundamentum prauce plemenite i ghoſpoczke nature noſiti paſku na odychenie riechi Boſie, i na obrambu od niepriatelieu ſuoie domouine: kotero chiny vaſſe ghoſ- pocztuo ghledaiuchi ſtoſu dobra peru kerſtianſka ghoſpoda chinyla. A akobi i na nikoggha vaſſe ghoſpocztuo neghledalo ima naaſto doma ghledati na pokoinoggha i ſrechnoggha ſpomeneniaa i dobra ghlaſa ghoſ podina i occza ſuoiegha Zrinſkoggha Miklouuſa, koi tem orſaghom i u Banſtue poſluſij u kraifſniem Szigheczkom ghradu zeunoghimi kerſ- cheniki i vitezi teh orſaghou polagh vere kerſtianſke i Czeſaroue ſuet- loſti kakoie Boghu bylo vghodno vmre. I zaato kakoſe branjenje i Boſie ryechi jorſaggha ghoſpodę doſtoi, Takoie potrebnſo nim prau- de znati da prauo znaiu pod ſobum buduchim prauce chiniti: kryue kaſtyghati, a nekryue braniti. Mozibiti nycſu vtch knihah vſake prau de popyſane, da lyſtor kaafu modus i fundamentum kakoſe imaiu prau de chiniti. Zaato koi razumę fundamentum laghlie i druggha bude razmel. A molimſe V. Ghoſpocztuu da od mene ta mal trůud zmo- ium ſluſbum zadobro prymc. Bogh Wſemoghuchi na vnoggha lieta v dobrom zdrauiu i v dobroj ſrechi zauſem ſuoym draghim ghoſpoch- kim rodom V. Ghoſpocztuo zdersy.

V Nedeliſchiu v petak po Lourencheue ghda biſe pyſalo od na roda neſſeggha zuclichitela Icfuſſa M.D. LXXVIII leto.

V: G:

ponizni ſlugha

Iuanus Pergoſich.

Izvor: Kajkavski Florilegij, 2007. Alojz Jembrih

"Decretum"

Posveta

Velikomu i zmožnomu gospodinu Jurju Zrinskomu, vekovečnomu knezu od Zrinja, cearove i kraljeve svetlosti na Ugerskom orsagu tarnikmeštru, tolnačniku i kapitanu, vse dobro od Boga svomu milostivomu gospodinu želije.

Ljudje su ralučeni od nijemih stvari razumomi pametjum, da znaju v svojem žitku pravdenim opitanjem držati dobar red, koji prepoveda v vsakom poslu nepravicu i zapovijeda

pravicum živeti. Nije listor polag svojega hotijenja i polag prepečenjâ, kako pogani nijednih trpljavnih pravd nijemajući daleko od pravice i blude i listor takove pravde čine, koje se njih poglavju vide. Zato su svaki narodi i orsagi krstjanski polag svojih običajev na razlučenje barbarušev i poganoc hoteli napraviti neki put i fundamentom pravd, poleg kojh bi vsake svade, poimene koje bi za marhu, za imijenje i za svake fele nesložnosti ishađal, ravnali i opitivali pravdeno. I Sloveni i Horvati, pokedobe su krstjansku veru počeli valovati i z vugerskim ladanjem v jednoj složnosti biti, vse dosedobe su jednake i listor v malom dugovanji razlučene z Vugri pravde imali, kojimi i vezdanje vrijeme živu. Mozibiti nijesu Vugri teh pravd znova ni zmislili ni napravili, da imaju početak od pravd Francije orsaga, koje je odonud Karol kralj donesal. Ništarmenje su zato i predtemtoga i ponomonoga i vugerski krali i vsa opčina teh orsagov, koteri pod vugersku korunu sliše, neke naprave k tem pravdam prinačili i napravili što se je videlo ljuctvu i opčine hasnovito i pravdeno biti. Zato gda bih jaz bil iz knigto poznal, da svecke pravde nijesu Bogu protivne, na kojih je primernost hotel svoje svete pravde dati, kotere su put našega žitka, i videl bih bil, da vsaki krstjanski narodi, jošće i pogani, vsake fele knige imajudomačim svojim jezikom popisane. Po opomenenji nekih dobrihljudi, koji se svoje domovine poštenju i dobru glasu raduju, prijah ta mal trud, da od Verböczy Ištvana popisan Decretom (koteroga je Laslov kralj, otec Lajuša kralja, kotei je na Muhaču poginul, gda bi se pisalo od Božjega poroda 1514. leto, za sve gospode i opčine voljum potrdil) na slovjenski jezik, koliko samga mogal razmti, ispišem, onemna hasan, koteri bi radi slovenski re knige čtali. Kojega jaz hoteč včiniti štampati Vašega Gospoctva štamparem, kojega Vaše Gospoctvo dopelja na korist i na odičenje oveh nevoljnih zavrženih ostankov orsaga. da od toga nije totu potrebno govoriti, jer to vsaki, koji ima kakov razum, vidi, da bi to bil pravi fundamentum prave plemenite i gospocke nature, nositi pasku na odličenje riječi Božje i na obrambu od nebrijateljev svoje gomovine, kotero čini Vaše Gospoctvo gledajući, što su dobra prva krstjanska gospoda činila. A ako bi i na nikoga Vaše Gospoctvo ne gledalo, ima na što doma gledati, na pokojnoga i srečnoga spomenenja i dobra glasa gospodina i oca svojega Zrinskoga Miklouša, koji tem orsagom i u banstve posluži i u krajišnjem Sigeckom gradu ze vnogimi kršćeniki i vitezi teh orsagov polag vere krstjanske i cesarove Svetlosti, kako je Bogu bilo vgodno, vmre. I zato, kako se branjenje i Božje riječi orsaga gospode dostoji, tako je potrijebno njim pravde znati, da pravo znaju pod sobum budućim pravde činiti: krive kaštigati, a nikrive braniti. Mozibiti nijesu v tehknjigah vsake pravde popisane, da listor ka su modus i fundamentum, tako se imaju pravde činiti. Zato, koji razume fundamentum, laglje i druga bude razmel. A molim se V. Gospoctvu, da od mene ta mal trud z mojim službum za dobro prime. Bog vsemogući na vnoga ljeta v dobrom zdravlju i v dobroj sreći za vsem svojim dragim gospockim rodom V. Gospoctvo zdrži.

*V nedelišču v petak po Lovrenčeve, gda bi se pisalo od naroda našega Zveličitela Jezua
MDLXXIII. leto.*

V.G. ponizni sluga

Ivanš Pergošić

Iz samo ovog kratkog uvoda izdvaja se par riječi koje su mađarskog porijekla:

Orsag- kraj, zemlja, država; dolazi iz mađarskog jezika *ország*

Tolnačnik- savjetnik; dolazi iz mađarskog *tanácsnok*

fela- vrsta; dolazi iz mađarskog *féle*

valovati - priznavati, ispovijedati; dolazi iz mađarskog *vallani*

hasnovit - koristan; dolazi od mađarskog *haszon* što u prijevodu znači korist⁷⁹

4.5. Antun Vramec

Uz Pergošića važno je još jedno ime za spomenuti, a to je ime prvog hrvatskog povjesničara i kroničara, ljetopisca i vjerskog pisca, pisca *Postile* Antuna Vramca. Pisac o kome postoji ipak malo i više podataka nego o svim drugim autorima i piscima. Prema raznim navodima rođen je 1538. godine u Ormožu u Štajerksoj, a umro u Varaždinu godine 1588. Studirao je teologiju u Beču, zatim odlazi u Rim i biva kapelan Zavoda sv. Jeronima i stiče doktorat iz teologije. Po ponovnom dolasku u Hrvatsku biva kanonik zagrebačkog Kaptola, zatim župnikom sv. Marka na Griču, a od 1584. godine pa do svoje smrti bio je župnik u Varaždinu.⁸⁰ Kada govorimo o Antunu Vramcu trebamo dobro poznavati njegovo porijeklo da bi smo i govor njegovog zavičaja kako bi smo lakše shvatili elemente njegova pisanog jezika koji se podosta udaljio i razlikovao od uobičajenog hrvatskog kajkavskog jezičnog sustava.⁸¹ Na temelju Vramčevih djela vidljivo je, što je primijetio i Antun Šojat, kako se u Vramčevu jeziku nalazi i velik broj jezičnih osobina koje možemo pripisati slovenskoj književnosti.⁸²

Pošto o njemu ima puno više informacija ovdje su bitne one koje govore o njegovom utjecaju na razvoj hrvatske književnosti sjevernog, kajkavskog kruga. Njegovo prvo djelo na

⁷⁹ usp. usp. Kombol, Novak

⁸⁰ usp. Georgijević str. 50., i Šojat O. str 101.-146.

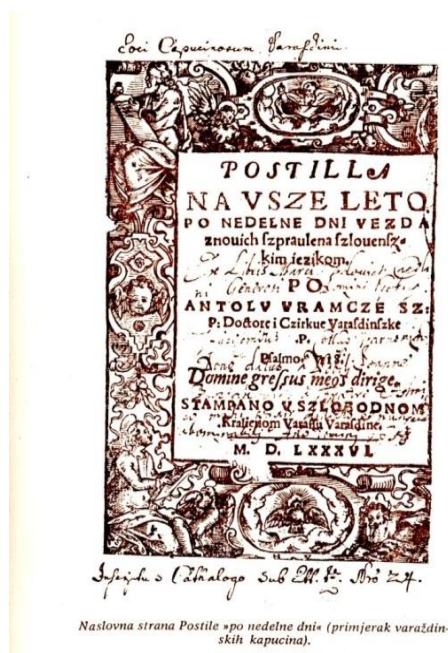
⁸¹usp. Jembrih Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo. Prilog proučavanja starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije., Zrinski, Čakovec, 1981. str. 144.

⁸² usp. Jembrih Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo. Prilog proučavanja starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije., Zrinski, Čakovec, 1981. str. 144.

kajkavskom književnom jeziku bilo je "*Kronika vezda znovič spravljena kratka slovenskim jezikom po D. Antolu Pope Vramce kanoniku zagrebečkom*" iz 1578., a u ono doba to je bio drugi autorski tekst na kajkavskom književnom jeziku nakon Pergošićeva *Decretuma* iz 1574. godine. To djelo Vramca pisano je jednostavnim jezikom, kao neko poučno djelo namijenjeno široj publici, a opisani su bili događaji od postanka svijeta do 1578. godine.

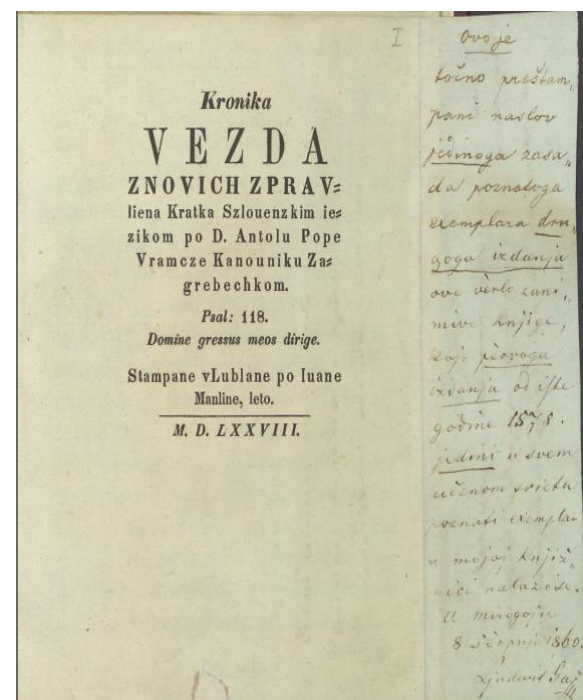
Nakon Kronike, 1586. godine slijedi njegovo drugo djelo "*Postilla po nedelne i po godovne dni na vse leto vezda znovič spravljena po Antonu Vramcu Svetoga pisma doktoru i cirkve varaždinske plebanu*" tj. propovjedi za nedjelje i blagdane tijekom godine. Iako ti tekstovi Vramca nisu bili pisani s namjenom književnosti, ipak su zauzeli vrlo istaknuto i važno mjesto u povijesti hrvatske kajkavske književnosti. Što je vidljivo i u djelima drugih književnika i povjesničara kao što su J. Ratkaja, J. Bedekovića, B. A. Krčelića, T. Mikloušića, Ivana Šveara, D. Demetra i A. Šenoe, a ponajviše u *Kronici aliti spomenu vsega svieta vikov* (1696.) P. Vitezovića Rittersa⁸³.

Slika 5. Naslovna stranica: *Postilla*

Naslovna strana Postille »po nedelne dni« (primjerak varaždinskih kapucina).

Slika 6. Naslovna stranica: *Kronika*

Izvor: Olga Šojat, Hrvatski kajkavski pisci I, druga polovina 16. st. Matica hrvatska Zora, Zagreb 1977.

Izvor: <http://virtualna.nsk.hr/bugari/kronika/>

⁸³ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=65378>, preuzeto 18. lipnja 2019.

4.6. Barok

Barok ponajprije vjerski, ali i kulturni pokret reformacije koja je u tijeku 16. stoljeća uspjela prilično učvrstiti svoje pozicije u nekim zemljama srednje i zapadne Europe poput Njemačke, Austrije, Nizozemske, Belgije.

Barok⁸⁴ kao umjetnički stil zahvaća cijelu Hrvatsku. Kao važan promicatelj protureformacije tada bio je Juraj Drašković, s time da su velik utjecaj imali i isusovci koji u hrvatsku dolaze već 1559. godine, a najviše su djelovali u Varaždinu, Zagrebu i Dubrovniku. Isusovačke gimnazije davale su, svugdje gdje su se nalazile, solidno obrazovanje, ali su i odgajale u određenom duhu. Jezuitski odgoj namijenjen je bio budućim upravljačima i svećenstvu. Odgojni cilj nije bio formirati skromne i ponizne ljude čiji bi cilj bio "*onaj drugi svijet*", već disciplinirane i častoljubive avangardiste koji će biti spremni bez ikakve moralne dileme "*uradite sve za veću slavu Božju*" na ovom svijetu. Cijeli taj duhovni život tog doba odvija se u znaku obnove i jačanja vjerskog života. Isusovci su prvi potaknuli ideju o stvaranju jedinstvenog jezičnog standarda za cijelu Hrvatsku. Nastojali su prevladati dijalektalne ograde i stvoriti za sve Hrvate jedinstveni književni jezik. Posebno su se isticali Bartol Kašić, autor prve hrvatske gramatike „*InstitutionumlinguaeIllyricae*“ iz 1604. g., zatim Jakov Mikalja koji objavljuje hrvatsko-latinski rječnik „*Blago jezika slovinskoga*“ (1649.-1654.), zatim Pavao Riter Vitezović sa leksikonom „*Leksikon latinso ilirski*“ i na kraju Juraj Habdelić koji 1670. godine objavljuje svoj „*Dictionar*“. Barok se tako razvija u više književnih regionalnih krugova, uz vjerske redove: dalmatinsko-dubrovački, kajkavski, slavonski i ozaljski. Tako se povezuju hrvatski sjever i jug, a vlada jezična raznolikost u istovremenom postojanju više književnih jezika.⁸⁵

4.6.1. Barokni književni krugovi

Barok se razvija u više književnih regionalnih krugova, uz vjerske redove: *dalmatinsko-dubrovački, kajkavski, slavonski i ozaljski*. Tako se povezuju hrvatski sjever i jug, a vlada jezična raznolikost u istovremenom postojanju više književnih jezika.

⁸⁴ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža; <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=6003>, preuzeto 20. lipnja 2019. **Barok** (franc. i engl. baroque, njem. Barock, rus. barokko, tal. i španj. barroco), stilsko-povijesni i periodizacijski termin u povijesti likovnih umjetnosti, glazbe i književnosti. Pripada skupini sintetskih povijesnoznanstvenih pojmova nastalih post festum, nakon završetka razdoblja na koje se odnose.

⁸⁵usp. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža; <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=6003>, preuzeto 20. lipnja 2019

Dalmatinsko – dubrovački krug čije središte je Dubrovnik i štokavsko narječje. Predstavnik je dubrovački pisac Ivan Gundulić, lirski pjesnik Ivan Bunić, Vladislav Menšetić, Stjepko Đurđević, Ignjat Đurđević, Junije Palmotić. U Splitu je predstavnik čakavskog narječja Jeronim Kovanjin. Slavonski krug prevladava štokavsko narječje koje potiskuje čakavsko. U Slavoniji književni jezik je štokavsko narječje ikavskog govora, a najpoznatiji ili najistaknutiji predstavnik je Antun Kanižlić.⁸⁶

Za nas u ovom radu bitni krugovi su onaj kajkavski i ozaljski u kojima su djelovali književnici i velikani koji su direktno ili indirektno bili povezani kajkavskim područjem onog vremena tj. Međimurjem. Tako za kajkavski književni krug valja spomenuti da mu je književni jezik kajkavsko narječje. Zapravo jezik kojim je pisana cjelokupna književnost u 17. st. u Hrvatskoj ili je to bio čisti kajkavski jezik ili pak mješavina sva tri hrvatska narječja, ali sa čakavskom osnovicom.⁸⁷ Najistaknutiji predstavnik je Juraj Habdelić, književnik i jezikoslovac. Piše djela religioznog karaktera „*Prvi oca našega Adama greh*“, a tu su još za istaknuti i Juraj Miluh i Stjepan Fuček. Na kajkavskom području nastaju rukopisne pjesmarice nepoznatih autora kao na primjer „*Pavlinski zbornik*“, a veliku ulogu imali su pavlini sa sjedištem u Lepoglavi. Te se kao posebna književna vrsta, u kajkavskoj književnosti, javljaju *pelde* ili *prilike* crkvene propovjedi s umetnutim pričama iz svakidašnjeg života.

Dok u ozaljskom krugu većina pisaca pripada krugu Zrinskih i Frankopana, a pišu mješavinom čakavsko, kajkavskog i štokavskog narječja. Tu mješavina svih triju narječja Josip Vončina u svojoj knjizi *Jezična baština* spominje kao hibridni jezični tip, uz standardna tri književnojezična tipa. Vončina spominje da se taj hibrid oslanja na interdijalekt kakav se nakon migracija formirao u Pokuplju, širokoj okolini Ozlja. Taj je hibridni jezik jačao samom pojavom predstavnika višeg hrvatskog plemstva u književnosti Zrinskih i Frankopana. Kao što je i povijesno poznata činjenica da su ta plemstva živjela u različitim našim krajevima s različitim govorima, stoga su i svoja djela pisali tom mješavinom naših dijalekata i stvorili takozvani hibridni tip. Isto tako možemo spomenuti da je i *Raj duše* Nikole Desića također poznavao takozvanu hibridnost dijalekata. Pa se tako, kao i sa dvorova Zrinskih čuju zvukovi sva tri hrvatska pokrajinska jezika, ali još i pokoji hungarizam, germanizam i slovenizam.⁸⁸ Predstavnici ozaljskog kruga su: Petar Zrinski: zbirka različitih književnih tekstova kao „*Adrijanskog mora sirena*“, ep „*Opsada Sigeta*“, Ana Katarina Zrinski: žena hrvatskog bana

⁸⁶ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža;
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=6003>, preuzeto 19. lipnja 2019.

⁸⁷ usp. Georgijević 67.str.

⁸⁸ usp. Kombol, Novak, str. 283.

Petra, autorica molitvenika pod nazivom „*Putni Tovariš*“, Fran Krsto Frankopan lirski je pjesnik; „*Grtlic za čas kratiti*“, Juraj Križanić, Pavao Ritter Vitezović koji je napisao „*Odiljenje Sigetsko*“.⁸⁹

Cjelokupna književnost 17. stoljeća bila je sa naznakama katoličke protureformacije u skolastičkom duhu srednjeg vijeka. Rim je u ono vrijeme imao veliku ulogu kontrolirajući sve veće pothvate. Tako su mnogi pisci nailazili na razne prepreke, kao na primjer u slučaju Jurja Križanića i Bartolomeja Kašića kojima se nije dopustilo da odštampaju prijevod Biblije, što bi itekako bilo značajno, a ponajviše za crkvu. Mnogi nisu uvodili ništa pretežno novo u književnost iako su imali izvrsne ideje poput Pavla Vitezovića, jer su jednostavno nova shvaćanja teško i sporo prodirala u književnost. Jedini prodor, razvojem školstva, napravili su tada prijeko potrebni Habelićev kajkavski rječnik i Belostenčev latnsko-hrvatsi i hrvatsko-latinski rječnik.⁹⁰

Nakon kajkavskog književnog kruga važan je za kajkavsku književnost bio i Ozaljski književni krug. Iako je kajkavska književnost bila ograničena samo na svoje područje i podosta jednolična po svojim tendencijama u Banskoj se Hrvatskoj u to vrijeme 17. stoljeća javljaju književnici i pisci sa nekim višim književnim težnjama. To su književnici sa prekokupsko-jadranskog područja i pripadaju ozaljskom književnom krugu. Možda malo kontradiktorno, pripadaju ozaljskom krugu, a bitni su u razvoju kajkavske književnosti odnosno pridonijeli su mnogo u razvoju kajkavske književnosti. Znameniti i plemeniti pisci koji su doprinijeli razvoju kajkavskog književnog jezika bili su Petar IV Zrinski, Ana Katarina Zrinski, Fran Krsto Frankopan (hrvatski grofovi i banovi, vojskovođe u borbi protiv Turaka, graditelji, pjesnici, humanisti i ljubitelji umjetnosti). Ta povezanost čakavskog i kajkavskog jezika imala je veze i sa tadašnjim političkim stanjem u Banskoj Hrvatskoj. Vrlo je važno za spomenuti i znati da su Zrinski u razdoblju od 1546. do 1671. najveći posjed imali u Međimurju gdje je i u to vrijeme bilo i njihovo sjedište. Nisu posjedovali samo sam sjever Hrvatske već su se njihovi posjedi protezali sve od Mure pa do Jadrana. Stoga nije čudno što je ozaljski književni krug, kojem su Zrinski i Frankopani pripadali, važan za razvoj kajkavske književnosti. U njihovom književnom opusu nicala su razna djela poput Petrovog prijevoda djela „*Adrianskoga mora sirena*“ koju je na mađarskom napisao njegov brat Nikola, a Petar preveo, dopunio i objavio 1660. godine. Kad smo već kod Petrovog književnog stvaralaštva možda jedno od njegovog najbitnijeg i nažalost posljednje djelo, ako se može nazvati književnim, jeste njegovo oproštajno pismo napisano i posvećeno supruzi Ani Katarini. To oproštajno pismo nastalo je netom prije njegovog

⁸⁹ usp. Kombol, Novak, str. 283.

⁹⁰ usp. Georgijević str. 67.

pogubljenja u Bečkom Novom Mjestu 1671. godine. Kod Ane Katarine više je prevladavala crkvena tematika u djelima, „*Putni tovaruš*“, dok je njezin brat Fran Krsto Frankopan bio lirski pjesnik i napisao djelo „*Gartlic za čas kratiti*“.

Nakon pogibije Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana 1671. godine raspada se takozvani ozaljski književni krug, ali se pripojio kajkavskoj književnosti te je tako znatno počela ona jačati na cijelom sjeverozapadnom području.⁹¹

Dok još na svim područjima Hrvatske pisci pišu na svim narječjima i nekim mješavinama polako se u 18. stoljeću javlja prosvjetiteljstvo. Za hrvatsku književnost važno razdoblje jer zbog prevladavanja štokavskog narječja, osim u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, 18. se stoljeće uzima kao početak standardnog hrvatskog jezika. Za sada još ostaje kajkavski književni jako zastupljen na sjevernom području gdje se ističu Titoš Brezovački, Adam Baltazar Krčelić, Katarina Patačiš, Stjepan Fuček, Petar Gregur Kapucin. Tako korak po korak dolazi polako početkom 19. stoljeća do buđenja nacionalne svijesti u Hrvatskoj što je prethodilo hrvatskom narodnom preporodu koji započinje 1830. godine kojeg pokreću mladi intelektualci uglavnom građanskog i seljačkog porijekla. Književnici koju su i nakon i tijekom preporoda zadržali svoj kajkavski izričaj bili su Pavao Štoos, Tomaš Mikloušić i Ignac Kristijanović, a početkom 20. stoljeća i neke druge faze kajkavskog književnog jezika predstavili su se književnici poput Antuna Gustava Matoša, Frana Galovića, Dragutina Domjanića, Miroslava Krleža i Ivana Gorana Kovačića. Oni su se isticali po tome što su pisali svoja djela baš na kajkavskom književnom jeziku, a ne na njegovim dijalektima.⁹²

4.6.2. Kajkavski književni krug

U tom razdoblju važno je spomenuti i političko stanje Međimurja jer ono igra veliku ulogu u razvoju kajkavske književnosti. Kao što je spomenuto već i u prethodnom poglavlju to je razdoblje vladavine Zrinskih u Čakovcu, koji su mnogo, kako svojim radom tako poticanjem i podupiranjem drugih pridonijeli samom tom razvoju književnosti na samom sjeveru Hrvatske. Vladavina se Zrinskih na tom području protekla od 1546. pa do 1691. godine kada Zrinski napuštaju povijesnu scenu hrvatskog sjevera. Jer kao što je već i gore navedeno da je Pergošićev „*Decretum*“ bio tiskan pod pokroviteljstvom Juraja Zrinskog., sam se Pergošić u

⁹¹usp. Moguš Milan: Povijest hrvatskog književnog jezika, Nakladni zavod "Globus", biblioteka Posebna izdanja, Zagreb, 1993. str. 131

⁹² Op. cit. str. 131

uvodnom dijelu „*Decretuma*“ zahvaljuje Juraju Zrinskom, o čemu smo već imali prilike govoriti u prethodnim poglavljima.

Slika 7. Povelja s privilegijama koju je 29. svibnja 1579. godine dodijelio je Juraj IV. Zrinski stanovnicima podgrađa čakovečke utvrde, čime je Čakovec priznat kao trgovište i stvorena je osnova za daljnji razvoj naselja.

Izvor: <https://zrinski.mev.hr/wp-content/uploads/2014/01/Materijali-za-kviz.pdf>

4.6.3. Juraj Habdelić

Kad se god govori ili piše o hrvatskom baroku, i to o baroku kajkavske književnosti 17. stoljeća uvijek na prvo mjesto stavlja Jurja Habdelića i njegova dva djela.

Juraj Habdelić rođen je 17. travnja 1609. godine u Starim Čičama u Turopolju. Nažalost podataka o njegovom početnom školovanju nema, ali se zna kako je gimnaziju svakako pohađao kod isusovaca na Griču u Zagrebu, o čemu je ostavio podatak u svome djelu *Zercalo Marijansko*. Nakon završene gimnazije Habdelić odlazi u Beč 1629. gdje stupa u isusovački red, a potom je dvije godine boravio u novicijatu u Leobenu (Steiermark). Sljedećih godina odlazi u Graz studirati filozofiju, pa se nakon toga vraća u Zagreb, pa Rijeku, pa odlazi u Varaždin. U Varaždinu tada godine 1636. otvara se isusovačka gimnazija u kojoj on predaje kao prvi profesor u drugom razredu. Kako Habdeliću nikad nije bilo dovoljno studiranja i učenja on 1639. do 1643. studira teologiju u Trnavi u Slovačkoj. Kako se uvijek tokom putovanja vraća u Varaždin tako je i nakon studija u Slovačkoj. Put ga opet vodi u Varaždin, ali ne zadugo jer već 1644./1645. godine nalazi se u Judenburgu (Štajerska, Austrija) na trećoj aprobaciji. Kao što se može zaključiti da se tokom života Habdelić uvijek vraćao u Varaždin.⁹³

Osim što je poznat kao autor hrvatsko-latinskog rječnika „*Dictionar*“ ili „*Reči slovenske*“, Habdelić je izdao dva djela moralno-poučnog sadržaja.⁹⁴

Slika 8. Juraj Habdelić

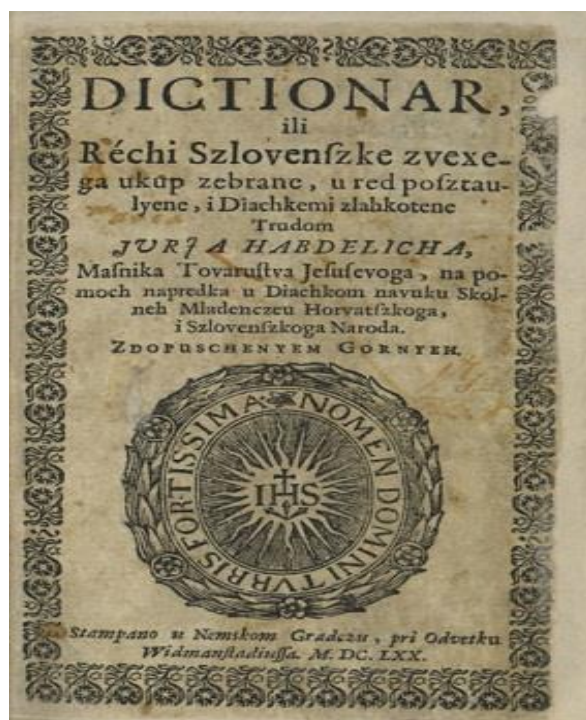

Izvor: <https://alchetron.com/Juraj-Habdeli%C4%87>

⁹³<http://www.matica.hr/kolo/312/Juraj%20Habdeli%C4%87%20i%20njegovo%20djelo%20u%20kroatisti%C4%8Dkim%20i%20slavisti%C4%8Dkim%20prou%C4%8Davanjima%2019.%20i%2020.%20stolje%C4%87a/>

⁹⁴ usp. Šojat Olga, Hrvatski kajkavski pisci II, 17. stoljeće, Matica hrvatska Zora, Zagreb 1977. str. 41.-119.

Slika 9. Digitalizirana preslika Dictionara; *Dictionar, ili reči slovenske z vekšega vkup zebrane, u red postavljene, i dijačkemi zlahkotene. Trudom Jurja Habeliča, Mašnika Tovaruštva Jezuševoga, na pomoć napredka u dijačkom navuku školneh mladencev horvatskoga i slovenskoga naroda. s dopuščenjem gornjih. Štampano u Nemškom Gradcu, pri odvetku Widmanštadiuša. M. DC. LXX.*

Izvor:

[https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=view&id=10719&tify={%22pages%22:\[15\],%22view%22:%22scan%22}](https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=view&id=10719&tify={%22pages%22:[15],%22view%22:%22scan%22})

Prvo je „Zrcalo Marijansko“ (Zercalo Marijansko, to je poniznost Device Marije, ka je Boga rodila. Vsem slovenskoga i horvatskoga naroda kerščenikom, a onem navlastito, ki su obilneje dare naturalske, ali zverhunaturalske, od darežljive ruke Božje prijeli, na nasledovanje, po Jurju Habeliču, tovaruštva Jezuševoga Mešniku popisana i na svetlo dana. MDCLXII. Štampano v Nemškom Gradcu pri Ferencu Widmanšteteru) izdano u Gracu 1662. godine, s razmatranjima o različitim pitanjima kršćanske moralne etike, a namijenjeno je kultu Bogorodičnom.

Drugo njegovo poznato djelo je „Prvi oca našega Adama greh“ također izdano u Grazu 1674. godine, s razmatranjima o grijesima i o padu čovjeka.

Habelić se odlikuje jasnom pučkom prozom, punom sličica iz suvremenog života, tako da se s pravom smatra najboljim kajkavskom piscem svoga vremena.⁹⁵

⁹⁵ usp. Šojat Olga, Hrvatski kajkavski pisci II, 17. stoljeće, Matica hrvatska Zora, Zagreb 1977. str. 59.-60.

Iz djela Juraja Habdelića; iz knjige „Zercalo Marijansko“:

Opomenek k ovah knjižic ogovorniku.

Malo je do se dobe slovenskem jezikom, za ktere bi ja bil znal, knjig štampano. Ali ni onem ogovorljivi jeziki prostili nesu. Ne komu teh takoveh knjig reči nesu bile prave horvatske, nekomu štampa ne valjala, nekomu navuk ne be prikladen, nekomu litera ili slovo nepotrebno mesto potrebnijega i priličijega be postavljeno ect. I zato pred vnoge suce morahu siromađke knjige dohajati i od vnogeh suncev (ne smem reči kriveh) vnoga osuđivanja i šentencije primati. Kaj se drugo moje ove knjižice nadejati moreju, ktere ja, kakti im vreme od vsegdešnjeh mojih poslov pritrgaavajući, jedvaj k koncu dopeljah, pače i ne dopeljah zevsema, pokedobe od čutov zvunskih tela človečjega osmi del ostaviah, zaradi drugeh, kot rekoh, skrbi. Znam, da bude, ki reče: ovde h, ovde x, ovde y, ovde cs, etc. Bude, ki reče: ovo beše ostaviti, ovo ništar ne valja, ovo priličneje bilo bi izreči etc. Ja pak, dobri moji suci, na vsa ta vaša suđenja drugo ne hiže stene velikem literami napisano čtel:

Si bene non cuiquam domus haec fabricata viderum,

Sic sinat hanc nobis, corrigat ille suam.

*Z fundamenta ispeljana
hiža ova i zidana
ako komu ne po volje,
nego mu se hoće bolje,
naj nam ovu tak ostavi,
svoju sebe naj popravi!*

Tak komu knjižice ove ne budu po volje, naj je ostavi, a sovje, ako je ima, naj popravi; ako ih nema, naj nove bolše spravi, listor na hvalu Božju, D. Marije poštenje i općinsku korist. Niptarmenje komu se horvatski hoće govoriti, neka reče mesto lehko lahko, mesto osem osam, mesto jelen jalan, mesto nesem nisam ect. Ar ne tešto mesto e postaviti ili reči i, a mesto e a. Ja sem činil štampati onak, kako onde govore, gde sem pisal.⁹⁶

Na početku *Zercala Marijanskog* stavlja Habdelić kratku opomenu. Poput nekih drugih kajkavskih pisaca, i on već prvom rečenicom otkriva svoje nezadovoljstvo stanjem kajkavske književnosti. Govori kako će mu netko zamjeriti što miješa riječi iz raznih hrvatskih dijalekata, drugima neće pravopis biti po volji, nekima će se činiti nešto suvišnim. Takvima Habdelić poručuje neka se njegove knjige ne laćaju, već neka sami napišu svoju.

Taj *Opomenek* otkriva da su Habdeliću glavne dijalekatske razlike bile jasne, ali po njegovom mišljenju, one su neznatne i za razumijevanje jezika nevažne.⁹⁷

U „*Prvom grehu*“ Habdelić se bavi i pjesmama „*keh je sada pun svet i zovu se od ljubavi*“, a koje on tijekom daljnjeg izlaganja označuje kao čemerne, sramotne, nečiste, pogane. U skladu sa svojim svećeničkim zvanjem, on vjernicima savjetuje da pjevaju pjesme „*kakve su*

⁹⁶ usp. Šojat Olga, Hrvatski kajkavski pisci II, 17. stoljeće, Matica hrvatska Zora, Zagreb 1977. str. 59.-60.

⁹⁷ usp. Šojat, O., str. 46.

*međ poštenimi i bogaboječimi ljudmi od starih vremen bile, pobožne, poštene i na diku Božju spravljene*⁹⁸

Iz djela Juraja Habdelića; iz knjige „Prvi oca našega Adama greh“

Pesme od ljubavi

„Bila je išće v starom zakonu navada pesme spravljati i nje na hvalu i zahvalnost Bogu zvrhu dobročinitelja njegovoga veselo popevati. Tak je popeval Mojzes, gda je z izraelskemi sinmi prešel čez morje bežeći Faraona kralja, Farao pa se ze vsemi svojemi šeregi za njim idući vu onom istom morju do jednoga jedinskoga potonul je. Tak Ezekiaš kralj, gda mu je bil Bog zdravlje povrnul. Tak Tobiaš, gda je od slepote bil zvrčen. Tak Zakariaš zvrhu narođenja sina svojega Ivana Krstitela. Tak starac Someon v vpeljavanju v cirkvu gospodina Kristuša. Tak, da se iz žen ne zabimo, Judita, gda je Holofernešu glavu odsekla i varaš Betuliju obranila. Tak Debora, gda su Šišara poglavnika oblادali. Tak i mati Kristuševa Devica Marija, poklam je Elišabetu, rošakinju svoju, pozdravila.

*Otud je, štimam, i sveta mati cirkva navadu vzela svoju, da po vseh cirkvah, gde more biti, po vseh procesijah, v vsake potrepščine općinske, v dobljenu drugeh blagoslovov Božjeh redovni ljudi z drugemi objega spola vernemi kršćeniki duhovne popevke spevaju.*⁹⁹

Zanimljivo je Habdelićevo svjedočanstvo o požaru u Zagrebu, o kojemu u knjizi *Prvi otca našega Adama greh*,;

*„Tak se je pripetilo i u našem Zagrebu, da za druge orsage i varaše mučim, leta 1645. dvajseti deveti dan sušca (ožujka), gda okol desete večernje ore opade zažgana sveća na jednom nahižju u slamu, i malo potlam ne listor (samo) hižu onu, nego i ves skoro varaš, ves Kaptolom, izvan dveh vse cirkve ogenj popade i nemilo zežga, tak da se i do dan današnji neki nesu mogli pomoći*¹⁰⁰

Možda je za današnjeg čitatelja vrlo zanimljivo i aktualno onaj dio u kojem Habdelić govori o političarima koje on naziva nesamostalnim i prevrtljivim, poput vremena promjenljivima.

*„Tak su nestalni hipokrite, ki se skazuju da su ponizni, pobožni, da boga ljube, bogu služe, ali to listor (samo) pred človečjemi očima, da bi kakvu takvu hvalu od njih dobili, međtemtoga su z nečistemi nečisti, z kurviši kurveši, s pijanci pijanci, z razbojniki razbojniki, ar svoju volju i življenje obračaju na vsaku priliku, kot veternica (vjetrenjača) na krovu obrača se kam goder veter puhne. Tak su nestalni dvoransko ono smetje, prilizavci, ki kajgoder gospodin pohvali pohvale, kaj kudi kude. Ako gospodin reče: konj je osel, osel je oroslan, oroslan je muha, muha je pistranga (riba) etc., prilizavec na toplom taki potvrdi: tak je gospodine, Vaše Gospodstvo, pravo govorite*¹⁰¹

⁹⁸ usp. Šojat, O., str. 49.

⁹⁹ usp. Kombol, Novak, str. 290.

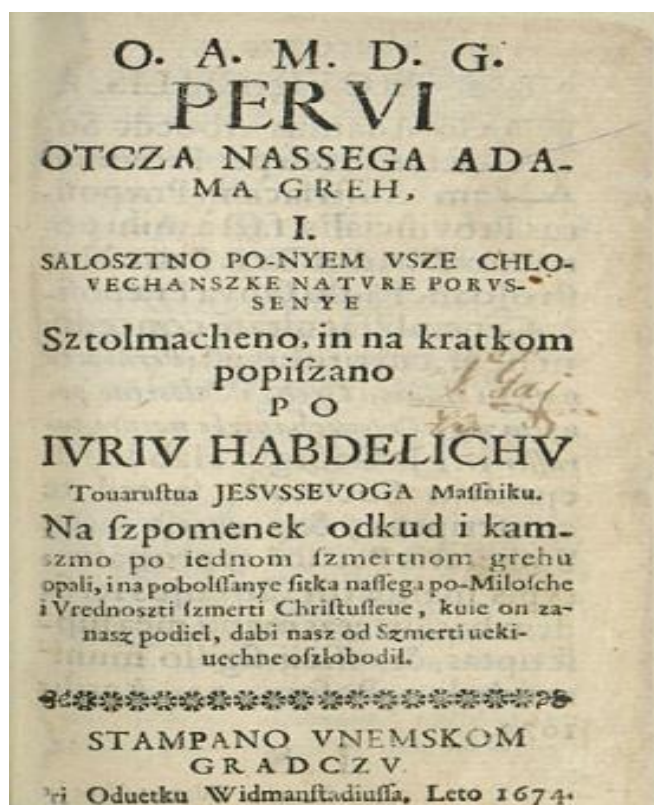
¹⁰⁰ usp. Šojat, O., str. 100

¹⁰¹ usp. Šojat, O., str. 100

Suvremena političko-socijalna zbivanja Habelić u svom djelu opisuje rijetko i vrlo oprezno. To ne iznenađuje kad se ima na umu da je bio vezan ne samo svojim zvanjem već i prilikama u kojima je „Prvi greh“ nastajao, to jest prilikama prije 1671. kad su se u Hrvatskoj odvijali sudbonosni događaji. Njegov oprez posljedica je straha, jer je svaki izraz simpatija prema buntovnicima, bili to oni iz 1671. ili oni još iz 1573. godine, mogao uroditi neugodnim posljedicama i po njega i po red kojemu je pripadao.

Uz Habelića mora se navesti i Stjepan Fuček, autor „*Hištorija*“. Svoje je djelo Fuček podijelio na četiri podnaslova koji glase: „*Od smrti*“, „*Od suda*“, „*Od pekla*“ i „*Od neba*“ i vjerskog su sadržaja. Djelo sadrži dvije dodane pjesme „*Popevka, vu koje se zadržavaju poslednja*“ i „*Zbogom, svet nestalni, zbogom*“ za koje se pretpostavlja da ih je Fuček preuzeo iz neke starije kajkavske poezije.¹⁰²

Slika 10. Preslika prve stranice *Pervi otca našega Adama greh*.

Izvor: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, <https://digitalna.nsk.hr> (O. A. M. D. G. Pervi otca našega Adama greh. I. Žalostno po njem vse človečanske nature porušenje. Stolmačeno i na kratkom popisano po Jurju Habeliču Tovaruštva Jezuševoga mašniku. Na spomenek odkud i kam smo po jednom smertnom grehu opali, i na pobolšanje žitka našega po milošče i vrednosti smerti Kristuševe, ku je on za nas podjel, da bi nas od smerti vekivečne oslobodil. Štampano v Nemškom Gradcu pri odvetku Widmanštadiušu, leto 1674.)

¹⁰² usp. Kombol, Novak, str.290

4.7. Banska Hrvatska/ ozaljski književni krug

Dok je kajkavska književnost jednolična po svojim tendencijama i ograničena samo na svoje područje, javljaju se u 17. st. u banskoj hrvatskoj i neki pisci s višim književnim težnjama, a svi podrijetlom iz prekokupsko-jadranskog područja vjekovima otvorenog sredozemnim kulturnim utjecajem. Kao što su već i prije bili spomenuti, to su Petar Zrinski, Ana Katarina Zrinski, Fran Krsto Frankopan i Pavao Ritter Vitezović. S obzirom da je to 17. st. bilo ratno i nemirno, nije bilo baš nekog mjesta za preveliku književnu inspiraciju, tj. prema riječima Petra Zrinskog: *"jer Marč s mužom (muzom) v jednom mestu retko sede"*. Dvorovi Zrinskih i Frankopana u ono vrijeme bijahu samo privremeno sklonište ili privremene oaze književnog rada. Ali ipak je ponešto značajnog od književnog stvaralaštva iz tog razdoblja i iz tih dvorova proizašlo te je i donekle vrlo važno za tadašnji razvoj kajkavske književnosti.

Šezdesete godine 17. st. vrijeme je kada se dostiže vrhunac centralističkog nastojanja bečkog dvora. Hrvatsko i ugarsko plemstvo tom se nastojanju snažno opire, ne želeći da mogući pretvaranjem dviju zemalja u nasljedne habsburške pokrajine izgubi svoj utjecaj, a raste i nezadovoljstvo zbog nedostatna angažiranja Beča u ratovanju s Turcima. Tiha se opozicija pretvarala u otvoren otpor, u poznatu urotu, na čelu koje se našao Nikola Zrinski. Već ubrzo nakon prvih Nikolinih veza s francuskim kraljem Louisom XIV. vođa je utore nesretno zaglavio u lovu 1664. g. a potom prvu ličnost među urotnicima preuzima njegov godinu dana mlađi brat Petar Zrinski, koji je nakon bratove smrti stekao bansku čast. Pošto su se izjalovile nade u francusku pomoć, urotnici su pokušali sklopiti savez sa Turcima, ali ni do toga nažalost nije došlo. Neuspjeh urote, koju je bečki dvor pomno pratio, njezine je protagoniste vodio u neminovnu smrt. Nakon hapšenja, istrage i jednogodišnjeg tamnovanja Petar Zrinski i njegov šurjak Fran Krsto Frankopan bivaju pogubljeni 30. travnja 1671. godine u Bečkom Novom Mestu.

Zbog svih tih događanja u 17. st. može se ustanoviti da pera koja su pisala u ono vrijeme, najviše pisala, pored spomenutih velikana, bili su redovnici, jezuiti i pavlini. Te je tako prema Franji Fancevu kajkavska poezija 17. st. bila povezana tj. ta je poezija bila odraz literarnih pokreta katoličke novolatinske i njemačke književnosti u Austriji i Njemačkoj s kraja 16. i početka 17. stoljeća.¹⁰³

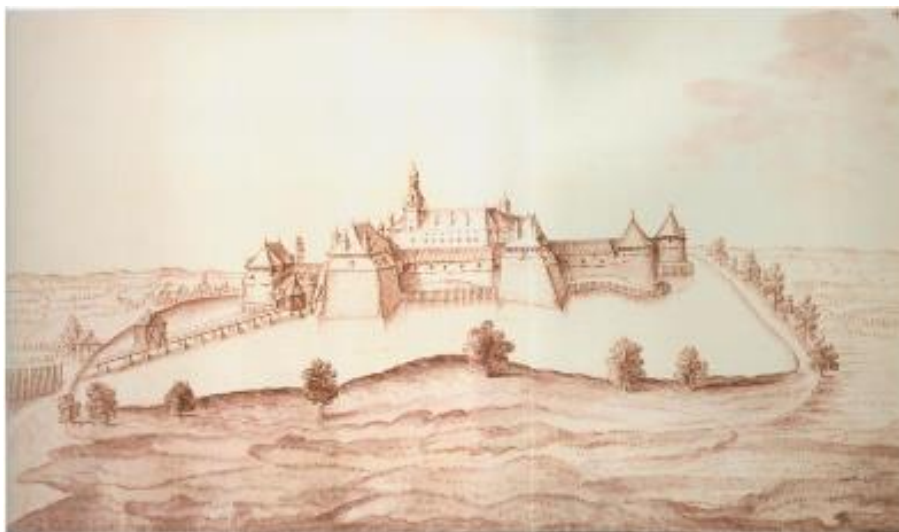
¹⁰³ usp. Fancev Franjo, Prilozi za historiju kajkavske poezije 17. stoljeća., Nastavni vijesnik, 1922, str. 89

Slika 11. Zrinski grad u 16. stoljeću: Zrinski grad danas

Izvor: <http://virtualna.nsk.hr/zrinski/2018/10/10/zrinski-grad-u-16-stoljecu-zrinski-grad-danas/>

Slika 12. Veduta tvrđave Čakovec autora Johanna Ledentua, nastala oko 1639. godine

Izvor: foto - arhiva – Muzej Međimurja Čakovec, 1639

4.7.1. Nikola Zrinski

Nikola VII. Zrinski rođen 1. svibnja 1620. godine je u Čakovcu,. Noseći titulu grofa, Nikola Zrinski bio je hrvatski ban od godine 1647. do 1664. Budući da je rođen u Čakovcu i da je velik dio života proveo u njemu, neki povjesničari nazvali su ga i Nikola Zrinski Čakovečki. Osim što je ratovao protiv Turaka, Nikola Zrinski odlikovao se mudrošću, intelektom i bavio politikom. Istaknuo se kao pisac, književnik sa napisanim nizom značajnih književnih djela, među kojima se nalazi i jedno od najpoznatijih „*Sirena Jadranskoga mora*“ (*Adriai tengernek syrenaia*, 1651.), To njegovo djelo s mađarskog jezika na hrvatski preveo njegov brat Petar i objavio 1660. godine u Mlecima. Nikola je i autor prvog epa na mađarskom jeziku „*Propast Sigeta*“. U Mađarskoj je jedan od najvećim likova mađarske barokne književnosti. Ali ipak Nikola Zrinski je sam sebe uvijek smatrao Hrvatom, kako je to godine 1659. piše u pismu svom prijatelju zagrebačkom dožupanu Ivanu pl. Ručiću na latinskom jeziku, gdje se nalazi i njegova slavna rečenica:

"Ego mihi conscius aliter sum, etenim non degenerem me Croatam et quidem Zrinium esse scio", koja u prijevodu glasi: *"Inače, svjestan sam, dapače znam, i neću zatajiti da sam Hrvat, i to Zrinski"*.

Slika 13. Nikola VII. Zrinski

Izvor: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67475>

I kao veliki hrvatski domoljub i mađarski pjesnik. Nikola je bio čovjek koji je u doba buđenja nacionalnih svijesti i u doba kada se težilo za nacionalnim državama, posvetio svoj život očuvanju europske i kršćanske civilizacije, ali i dobrobiti svog naroda. Spletom okolnosti istovremeno bio je upleten u političke intrige svog vremena. Smatra se i čak tragičnom osobom

hrvatske povijesti jer intrige koje su ga snašle nisu imale ništa zajedničkog sa njegovim idealima. U Čakovcu je 1659. godine osnovao franjevački samostan i doveo franjevce u Međimurje. Pod čak misterioznim okolnostima Nikola nažalost pogiba 18. studenog 1664. godine i to u lovu na vepra kod Kuršanca. Postojale su mnoge sumnje pa tako i ona da je Nikola ubijen po nalogu bečkog dvora. Samo što to nikad nije dokazano već je prikazano kako je otišao u smrt od ranjenog divljeg vepra. Tako je njegovom smrću Zrinsko- frankopanska urota izgubila vođu i predvodnika.

Nikola Čakovečki pokopan je 21. prosinca 1664. godine u obiteljskoj grobnici Zrinskih u kompleksu pavlinskog samostana Sveta Jelena u Šenkovcu.¹⁰⁴

4.7.2. Petar IV. Zrinski

Grof Petar IV. Zrinski, brat Nikole Zrinskog, rodio se u Vrbovcu 6. lipnja 1621. Sa bratom se zajedno školovao kod zagrebačkog biskupa Petra Domitrovića, a zatim odlazi na školovanje u Mađarsku i Austriji, a neko vrijeme boravi i u Italiji. Nakon toga svog školovanja Petar je pretežito živio u dvorcu obitelji Zrinskih u Čakovcu i Ozlju. 1643. godine Petar se oženio groficom Katarinom Zrinski, polusestrom Frana Krste Frankopana. Nakon bratove smrti krajem 1664., Petar je 1665. imenovan hrvatskim banom, ali službeno dužnost preuzima tek godine 1668. Razlog tome bile su raznorazne političke kalkulacije sa bečkog dvora. Osim što je bio poput brata bio veliki ratnik i ban, Petar je bio također i pjesnik. 1660. godine prevodi s mađarskog jezika spjev svog brata Nikole Zrinskog Čakovečkog " *Adrianskoga mora sirena* ".¹⁰⁵

Slika 14. Petar IV. Zrinski

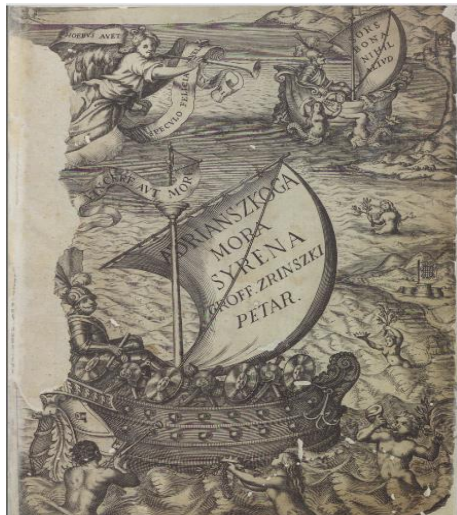
Izvor: Mijatović, A. (1999) , Zrinsko-frankopanska urota, 2. izdanje, (ur. Šovagović Maja), Zagreb, Alfa-Zagreb.

¹⁰⁴ usp. Kombol, Novak, str. 293 i Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža; <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67474>, preuzeto 1. srpnja 2019.

¹⁰⁵ usp. Zágorec-Csuka Judit, Tragom Zrinskih. Zbirka studija. Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, Zagreb, „Zrinski” d. d. za grafičku i nakladničku djelatnost, Čakovec, Zagreb, 2009

Već sam Petrov predgovor u hrvatskoj „Sireni“ odaje potpunu suglasnost braće Zrinskih o prenošenju spjeva iz mađarskog u hrvatski jezik.

Slika 15. Naslovna stranica djela „Adrianskoga mora sirena“ Petra Zrinskog

Izvor: <https://digitalna.nsk.hr>; Adrianszkoga mora syrena.

Iz djela Petra Zrinskog; „Adianskoga mora sirene“

Posveta

Plemenito i dobro rojenim, svake hvale i časti dostojnim, virnim i vridnim junakom, vse hrvacke i primorske Krajine hrabrenim vitezovom pozdravljenje.

Nisam hotil vzmanjkati dila vojničkoga bana nigdašnjega Zrinskoga Miklouša iz ugarskoga na hrvatski naš jezik stumačiti, starijih mojih u svakom kriposnom činu pute nalsidujući. Ne štimajući zato, da bi se tim takmac momu bratu Zrinskom Mikloušu, takajše banu hrvackomu, učinil, koji skoznovitim trudom i marljom pomnjom iz mnogih kronik tuliko ugarskih, dijačkih, kuliko latinskih, izibranom svojom pametjnom na vugarski jezik istu historiju mnogimi odičenu peldami i nauki spravil je i popisao. Pače niti se trsim š njim skupa poredice cilji pisnikov izgoditi, nego za njim upućujem i ravnajmo delo moje. Ko akoprem je malo, ali velikoga i slavnoga spomenutja budući, naklanjam vam hrabreni vitezovi, domoslavni hrvacke i primorske Krajine branitelji i čuvari. A to iz trih zrokov. Prvi: da svit vidi kakove sini i viteze ov naš orsag zdrži, redi i poštuje, premda od mnogih zapušćeni i skoro zanemar vrženi jesmo. Drugi: da semi u slavna ova dila kako u zrcalo nagljedaajući poznati moremo, kim i kakovim načinom nastojat imamo polag vere kršćanske, polag doma našega i polag vernosti Gospodina žitak naš, krv našu ne šparati i zlijati. Treti zato: da se sa mnom diče i raduju ostanki onih, kojim priđi z banom Zrinskim Mikloušem hrabreno, čestito i vridno večnu krunu u nebeskih zadobiše, svagda na najveće precinivši istinsku rič onu: Dulce pro patria mori. Zato vas prosim, vitezovi, vsih zajednoprijaznostju objimljući, da ovo moje popisano za dobro primete, uzdržite i naslidujte. Ter ako bi se koja u njemu riči ili versa falinga nahoidla, ne slova, nego činjenja, ne verse, nego moje hotinje i ljubljeno spoznanje procinite: pisah jer ova ne kako dijak, nego kako krajinski vap tovariš, koji jur po veće puti srično, pošteno i stalno po Krajinah s vami skupa prohodil sam, vnohu ljubav pokrajinsku meni od vas iskazanu općutivši i spoznavši. Koje radi ni samo ovo pismo, rižme ili verse vami prikazujem, nego i krv, tilo i žitak moj suprot vere kršćanske

neprijatelju istočnomu odsada u napridak obećujem. Želeći vas tulikimmi srićami od Boga okičenih, kulikomi nebo zvizdami, more ribami, z listi gore i lugi jesu odičeni. Jesam i nekuliko popivki od ljubavi knjigam ovim privrgal, i one z knjig brata moga obrativši, misleći, da ništar tako ne veseli junaka kako ljuba, konj i oružje, kot svidoče riči one:

In galea Martis nidum fecere columbae

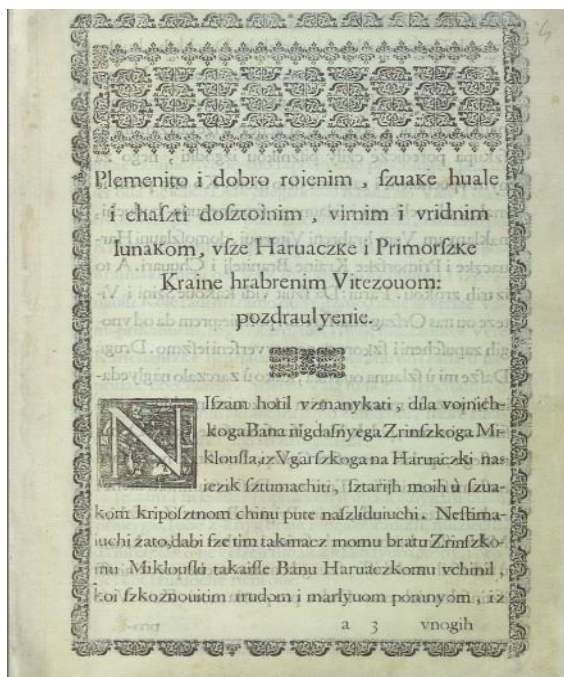
Apparet marti quam sit amica Venus.

V šiřaku Marčenom načćiniše gnjezdo golubi,

Da se zna, načinom kim Venus Marča ljubi.

*Bog Vam na pomoć*¹⁰⁶

Slika 16. Preslika posvete iz *Adrianskoga mora sirena* "

Izvor: <https://digitalna.nsk.hr>; *Adrianszkoga mora syrena*.

Petar Zrinski kao da namjerno uzdiže svog brata Nikolu, i to s posebnom svrhom. Njemu je stalo da svoje čitatelje uvjeri kako je preveo izuzetno pjesničko djelo i to tako što ga je spustio na razinu prosječnog čitatelja. On ga je, naime prevodio s greškama „*ne kako dijak, nego kako krajinski vap tovariš*“

U djelu „*Opsida Sigetska*“ opisuju se tok sigetske bitke od odluke sultana Sulejmana da, potaknut paklenskim silama, pokrene vojsku do pogibije Nikole Zrinskog i njegovih junaka, koji su, kao što hoće pjesnik, pali kao žrtva za otkupljenje grijeha što su ih počinili Ugri oglašivši se o božje zapovjedi. U djelu se nalaze još i pjesme o nemilostivosti Viole, o tužbi lovca ranjena

¹⁰⁶ usp. Petar Zrinski, „*Adrianskog mora sirene*“ preuzeto iz Kombol, Novak, str. 296-297

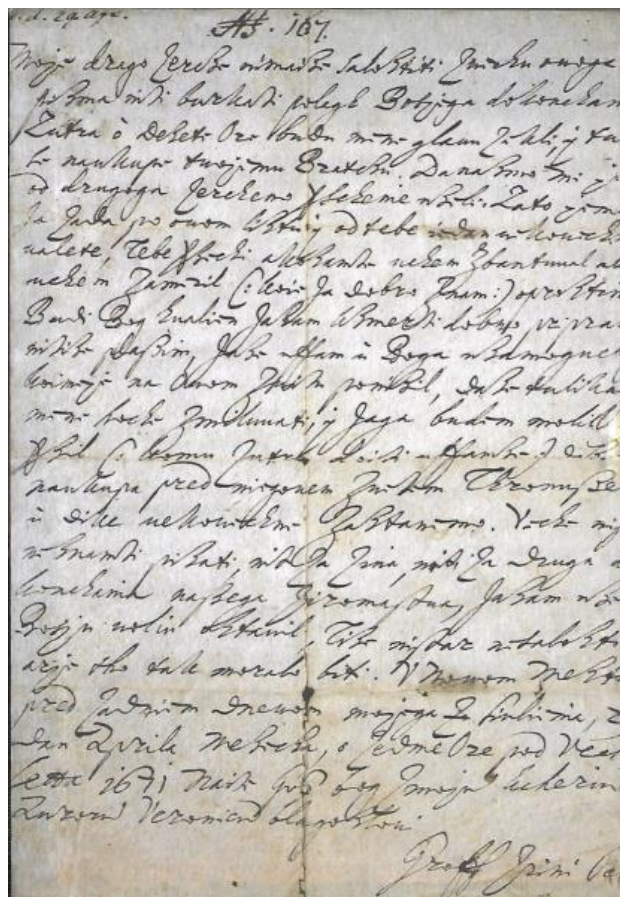
Kupidonovom strijelom, o Ariani što plače za Težeušem, o Orfeušu i Euridici, a tu su i epigrami junacima koji su se borili pod Sigetom, uzdasi Otkupitelju i završna pjesma.

Petar je u hrvatskoj verziji dodao još 137 vlastitih hrvatskih strofa i ispustio 41. Mađarsku strofu, a preradio je 21 strofu.

Za Petrovo književno stvaranje bitno je još jedno književno djelo, ako ga tako možemo nazvati. To je zapravo njegovo oproštajno pismo koje je napisao svojoj supruzi Ani Katarini. To oproštajno pismo nastalo je netom prije njegovog i Krstinog pogubljenja u Bečkom Novom Mjestu 1671. g.¹⁰⁷

- Oproštajno pismo Petra Zrinskog upućeno njegovoj supruzi Katarini:

Slika 17. Kopija oproštajnog pisma Petra Zrinskog

Izvor: iz djela „Moje drago serce“ Zlatka Bacingera, 2014.

„Moje drago serce. Nimaj se žalostiti zverhu ovoga moga pisma niti burkati. Polag Božjega dokončanja sutra o desete ore budu mene glavu sekli, i tulikaj še naukupe tvojemu Bratcu. Danas smo mi jedan od drugoga serčeno proščenje uzeli. Zato jemljem ja sada po ovom listu i od tebe jedan vekovečni valet, Tebe proseći ako sam te v čem zbantuval ali ti se v čem zameril (koje ja dobro znam) oprosti mi. Budi bog hvaljen, ja sam k smerti dobro pripravan niti se plašim. Ja se ufam v Boga vsamogućega koji me je na ovom svitu ponizil, da se tulikaj še mene hoće milovati, i ja ga budem molil i prosil (komu sutra dojt ufam se) da se mi naukupa pred njegovem svetem thronušem v dike vekovečne sastanemo. Veče ništar ne znam ti pisati, niti za sina za druga do končanja našega siromaštva. Ja sam vse na Božju volju ostavil. Ti se ništar nej žalosti ar je to tak moralo biti. V Novom Mestu pred zadnjim dnevom mojega zaživljenja, 29 dan aprila meseca o sedme ore podvečer, leta 1671. Naj te Gospodin Bog s moju kčerju Auroru Veroniku blagoslovi.“

Groff Zrini Petar

U 17. i 18. stoljeću Petru se sve češće događa da svoj radni stol zamjenjuje ćelijom, samicom ili tamnicom. Među hrvatskim baroknim i prosvjetiteljskim piscima mnogo je uglednih

¹⁰⁷ usp. Kombol, Novak, str. 296-297

umjetnika. S perom u ruci, i to doslovno s perom u ruci glave su izgubili Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan. Kao uzrok tome što je tamnica ili ćelija u barokno doba postajala radnim prostorom mnogih hrvatskih književnika jest razdijeljenost nacionalnog tla između neprijatelja i njihovih mračnih interesnih sfera.¹⁰⁸

4.7.3. Fran Krsto Frankopan

Fran Krsto Frankopan rodio se u Bosiljevu i to 4. ožujka 1643. godine. Bio je polubrat Katarine Zrinski i šurjak Petra Zrinskog, s kime je bio jedan od organizatora urote hrvatskih i ugarskih velikaša.

Slika 18. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20430>

Izvor: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20430>

Plemić je kao i Petar i Nikola Zrinski te rođeni pjesnik. Fran Krsto je za vrijeme svog života objavio samo jedan književni rad i to spjev "*Elegia*" iz 1656. godine. Isto kao i njegov šurjak Petar Zrinski također biva pogubljen u svojoj 28. godini života, s perom u ruci, u Bečkom Novom Mjestu 30. travnja 1671. godine. Za razliku od Petra on je za vrijeme tamnovanja čak prevodio i Molièra te napisao mnogo svojih, sada poznatih, djela odnosno poezije. Franov književni vijek krasi zbirke lirskih pjesama kao što su „*Grtljic za čas kratiti*“, zagonetke „*Zganke za vrime kratiti*“, raznovrsne poslovice „*Sentencije vsakojake*“ i satirična proza „*Trumbita sunjega dneva*“¹⁰⁹

¹⁰⁸ usp. Kombol, Novak, str. 293-299 i Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža; <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67476>, preuzeto 1. srpnja 2019

¹⁰⁹ usp. Kombol, Novak str. 299 i Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža; <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20427>, preuzeto 2. srpnja 2019.

Frankopanova je poezija pisana jezikom zasnovanim na čakavskom govoru s mnogo kajkavskog i štokavskog utjecaja. Mnoga njegova djela i to još rukopisna prebačena su u Bečki Državni arhiv. Pjesme su mu razvrstane preko prigodničarske do nabožne poezije. Frankopan je zaslužan i za uvođenje deseterca, te miješa različite stilove uz književne i narodne utjecaje. Pjesme, zagonetke i poslovice pisane su u narodnom tonu.¹¹⁰

➤ Iz Frankopanova „Gartlica“:

„Srce žaluje, da vilu ne vidi“

*„Vi loze zelene, vi polja cvatuća,
vi zdenci, potoki i voda tekuća,
deh, skaž' te smilenje
vrh tužno, žalosno to moje življenje.
Ni noći ni dneva prez suz povanja,
vsaki hip, magnutje, ronim zdihtavanja,
da b' se i pećine
mogle umehčati od takve godine.
Drugi se raduju u vašoj liposti,
ja pak vdil tugujem u strašnoj žalosti,
a pomoć ne vidim,
neg' kot praznu maglu ufanje naslidim.
U vas dragost, vridnost vsaka je dobiti,
v srcu pako momu čemer nahoditi,
ki ga iskončava
ar milošće nigdir tužno ne spoznava
U vas, štogod živi, drago se raduje,
v meni pako misal nigdir ne miruje
nit poznaj veselje,
ar spodobno smrti je moje življenje.
Oh srićno bivanje, oh stokrat blaženo,
svitlost sunca vidit da vam je sujeno,
od vile tu lipotu,
ka kot misec čista je v svomu životu.
Neg' meni tućnomu ne more sijati,
ovo jur godišće, da moram stajati
nje tela svitlosti,
ter konca ne vidim oh mojoj žalosti.
Ahi, neverna srića, s tim li jesi dična,
da činiš trpeti prava za krivična!
Vsako svoj cil ima,
neg' moje trpljenje smilovanja nima.
Deh vi konči vitri gals moj pronosite,
ter vili ljublenoj službu nazvestite;
srce tak valuje:
gdi telo ne more, naj misal zvršuje.“¹¹¹*

¹¹⁰usp. Whiting Gene S., Zrinski, Međimurje i reformacija. Prilozi poznavanju povezanosti Zrinskih, Međimurja i reformacije u drugoj polovici 16. stoljeća / [tekst i prijevod s njemačkog]; KAIROS - Evandeoski teološki časopis / Godište II. (2008), br. 2, str. 367-373 Bogoslovni institut, Zagreb, 2008., str. 304

¹¹¹ usp. Kombol, Mihovil, Hrvatska književnost do narodnog preporoda : priručnik za učenike, studente i učitelje književnosti; Zagreb : Školska knjiga, 1996; Fran Krsto Frankopan; „Gartlic za čas kratiti“

4.7.4. Ana Katarina Zrinski

Jedna nimalo manje vrijedna ličnost u banskoj Hrvatskoj i baroknoj književnosti tog vremena i dio Ozaljskog kruga naravno je također članica obitelji Zrinski i Frankopana, Ana Katarina Zrinski. Grofica Ana Katarina rođena je u Bosiljevu 1625. godine, a umrla je 16. studenog 1673. godine u Grazu.

Slika 19. Ana Katarina Zrinski

Izvor: <https://visitkarlovac.hr/ana-katarina-zrinski/?lang=en>

Katarina Frankopan Zrinski bila je velika mecena književnosti svoga doba, a istaknula se kao i vrsna književnica. Kao književnica godine 1661. izdaje u Veneciji prvo izdanje „*Putnog tovaruša*“ koji je posvećen hrvatskom pavlinu Ivanu Belostencu. Molitvenik je kasnije tiskan u Ljubljani 1687. i 1715. godine i u novije vrijeme 2005. godine u Čakovcu u izdanju Matice hrvatske. Molitvenik je pisan na čakavskom u čiju se osnovicu unose kajkavski i štokavski elementi. Stil molitvenika je jasan s baroknim elementima, to je molitvenik u kojem donosi molitve pojedinim svetcima, izvor iz psalmi i druge nabožne tekstove uglavnom prijevode s njemačkog jezika. U samom predgovoru „*Putnog tovaruša*“ progovorila je o potrebi objavljivanja takvih knjižica na hrvatskom jeziku.

U svom molitveniku Katarina Frankopan Zrinski objavila je i svoje pjesme u kojima ukratko prenosi svoju vjersku i moralnu poruku, pogled na svijet. Molitvenik je imao svrhu pružati utjehu svima koji su patili zbog ratova, bolesti, epidemija ili nemilosrdne carske vojske. Željela je prenijeti mir i utjehu stanovnicima između Ozlja i Čakovca.

Molitvenik bio je ilustriran raznim baroknim gravurama i minijaturama koje su krasile to vrijeme umjetnosti.¹¹²

¹¹² Leksikografski zavod Miroslav Krleža; <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67469>

Ovaj sjeverozapadni prostor zatvara u to vrijeme Baroka Pavao Ritter Vitezović sa svojim djelima, djelima pravog književnika, kao čovjek od pera. Jer do sad su svi pisci 16. i 17. stoljeća većinom bili gradski patriciji i plemići i velikaši, banovi izuzet pisaca praktično-pobožnih knjiga naravno.¹¹³

Slika 20. Preslika prve stranice „Putnog Tovaruša“

Izvor: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67469>

4.7.5. Cithara Octochorda

Na području kajkavske Hrvatske objavljeni je prvi tiskani zbornik nabožne poezije i to na latinskom i kajkavskom jeziku. Zbornik pod imenom Cithara Octochorda sadržavala je poeziju koja je kroz stoljeća živjela na kajkavskom tlu. Kakvo veliko značenje je zbornik imao za kulturnu sredinu iz koje je nastao, pokazuju nam činjenice njegova izdavanja. Odmah nakon prvog izdanja 1701. u Beču, 1723. objavljuje se odmah i drugo također tiskano Beču, a treće 1757. godine objavljuje se čak u Zagrebu. Što se tiče samog sadržaja, u sva tri izdanja minimalne su razlike tj. razlike su po sadržaju, ali glavnina materijala je ista u sva tri izdanja. Impozantnost je zbornika i u broju njegovih stranica koji se kretao otprilike između 350 i 500.

Sam naziv zbornika povezan je sa crkvenom godinom. Tj. *Cithara Octochorda* u prijevodu znači osmerostruna citara, jer su pjesme u zborniku podijeljene u osam odsjeka po crkvenoj godini. To su adventske, božićne, korizmene, uskrsne, nedjeljne, Marijanske, blagdanske i pokojničke pjesme. Tekstovi pjesama ispisani su prvo latinskim jezikom, a odmah iza slijedi kajkavski tekst. Kod *Cithare Octochorde* posebno možda treba naglasiti takozvane

¹¹³ usp. Šojat, O., str. 7.-37.; i Zvonar Ivan, Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzorju, Zbornik radova s okruglih stolova, Krapina 2002.-2006., str 264-309, Georgijević, str. 113-114

pučke pjesme, koje nisu bile baš prikladne za pjevanje u crkvi jer se u njima nabožni osjećaji iskazuju pomoću slika i izraza iz svakidašnjeg života te su zbog toga imale poseban značaj jer su zračile iskrenošću, nježnošću i prisnošću.

Nažalost sa sigurnošću se ne mogu izdvojiti imena koju su uložila ogroman trud u sabiranje i izbor pjesama i napjeva. Postoje samo neka naslućivanja pa tako na primjer dr. Vinko Žganec smatra da je prvo izdanje uredio Toma Kovačević, kanonik zagrebačke stolne Crkve. Te kasnije Žgančevu teoriju potvrđuje i Albe Vidaković. Kako ni autor zbornika sa sigurnošću nije potvrđen, tako su i tekstovi tj. pjesme u pjesmarica samo u izuzecima bile potpisane autorima ili godinom nastanka.

Povjesničar Franjo Fancev je u toku svog istraživanja došao do zaključka, s obzirom na starinu nabožne kajkavske poezije, kako su i kajkavski Hrvati na svom narodnom jeziku imali crkvenu poeziju već i u srednjem vijeku. Kao dokaz svog istraživanja navodi arhaizme koji su se već u 16. i 17. stoljeću javljali pozamašnom broju. Da nije jedini koji to tvrdi, govori nam i povjesničar Ferdo Šišić, koji mu se pridružuje u takvom razmišljanju. On svoje dokaze temelji na pjesmi *Narodil nam se kralj nebeski* te postavlja tezu kako je pjesma nastala već u 13. stoljeću. Svoju tezu dokazuje teorijom o prvom stihu pjesme *Na tom Mladom letu veselimo se*, koji povezuje sa činjenicom kako je u 13. stoljeću dan Kristova rođenja ujedno bio i dan Nove godine. Tako to tumači Ferdo Šišić. U *Prekmurskoj pjesmarici* nalazimo najstariju varijantu te pjesme (1593.).

Kada malo pobliže pogledamo i istražimo sve te činjenice, mnogi će se složiti kako je zaista riječ o dugotrajnoj kajkavskoj pjesničkoj i muzičkoj tradiciji.¹¹⁴

4.7.6. Nedeliščansko-Markiševečka rukopisna crkvena pjesmarica

Dosad je već više puta bilo prilike govoriti i pisati o pjesmaricama koje su isticale kajkavski jezik, pa se opet ukazuje prilika govoriti o takvom djelu. Radi se o crkvenoj pjesmarici koja datira iz 1632. godine, iz 17. je stoljeća, a Jembrih je u svojoj knjizi *"Na izvorima hrvatske kajkavske književne riječi"* naziva Nedeliščansko-Markiševečka crkvena pjesmarica. Odakle joj takav naziv objašnjava Jembrih u svom izlaganju. Naime Vilko Novak¹¹⁵ svojedobno ju je nazvao *"Markiševska pesmarica"* pošto je pronađena u slovenskom mjestu Markiševcih, a

¹¹⁴ usp. Šojat O., str. 399 -405

¹¹⁵ <https://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/27-obljetnica-meseca/1846-vilko-novak>, preuzeto 2.srpnja 2019., Vilko Novak bio je slovenski istraživač, doktor etnologije i slavistike

kasnije joj Jembrih dodaje u naslov i međimursko selo Nedelišće zbog određene pjesme iz same pjesmarice, gdje se točno navodi da je pjesma napisana u Nedelišću, u Međimurju. Pjesma je po svim jezičnim razmatranjima od posebne važnosti za kajkavsko govorno područje, a posebice za Međimurje. Kao što i zadnja strofa pjesme kaže:

"Veta peszem szpravlena ie zdani/ verse, i Szvetoga pizma vun-/ka vzeta ie, v Nedelischi pon-/delek per posztmi, Mei-/szecza je den oszmi./ Amen.

Ako se i bolje razmotri taj zadnji stih, dobit ćemo i točan datum nastanka pjesme. A Jembrih ga objašnjava ovako prema autoru pjesme: to je bio *dan ponedjeljak prvoposni meiseca den osmi*, po svoj prilici bilo bi to pred sam Uskrs 1632. godine, tj. najvjerojatnije 8. ožujka 1632.¹¹⁶

Kao što i sam naziv pjesmarice govori pjesme su crkvene tematike. Sastoji se od 37 pjesama, uključujući i nepotpune početnu i posljednju pjesmu, te je pjesmarica pisana samo jednim rukopisom. Dok sam jezik pjesmarice ima puno hrvatsko-kajkavska obilježja kao i tadašnjeg prekmurskog dijalekta, pa je stoga, jezik pjesmarice najbolji primjer među jezičnih dodira i prožimanja.¹¹⁷

5. Povijesna i politička zbivanja u Međimurju od 18. do 20. stoljeća

Nastojeća tri stoljeća koja nam dolaze, bila su puna događaja vezanih za samu Hrvatsku pa tako i za Međimurje. To je razdoblje buđenja nacionalne svijesti u Hrvatskoj. Početak je to razdoblja narodnog preporoda. Kako se razvijala situacija u Hrvatskoj i samom Međimurju u tom 18. i 19. stoljeću te kako je to razdoblje dugo potrajalo razjasnit će sljedeća poglavlja ovog rada.

5.1. Hrvatska u doba prije i za vrijeme preporoda

Za razliku od drugih zemalja Hrvatska je tijekom 18. stoljeća imala drugačiji razvoj. Za vrijeme prosvjetiteljstva i prosvjetiteljske ideje u Hrvatskoj je veliku ulogu imala Crkva, dok su se zemlje Europe ipak okretale prema narodu i osvješćivanju naroda. Obrazovani intelektualci, ali ipak u manjini, bili su Franjevci koji su kretali u proces prosvjećivanja i stvaranja i pisanja knjiga za narod. Tim su se knjigama mogli lakše obratiti široj masi i to na narodnom jeziku.

¹¹⁶ usp. Jembrih Alojz, *Kajkaviana Croatica*. Hrvatska kajkavska riječ, Družba Braća hrvatskoga zmaja, Zagreb, Kajkaviana, Donja Stubica i Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1996. str. 288.

¹¹⁷ usp. Jembrih Alojz, *Na izvorima hrvatske kajkavske književne riječi*, Zrinski, Čakovec, 1997./1998 str. 83

Pošto je Hrvatska bila tijekom 18. stoljeća rascjepkana drugi paradoks tog stoljeća bio je pokušaj uvođenja ideja prosvjetiteljstva i stvaranja pučke literature u tu nejedinstvenu i rascjepkanu državu. Tijekom 1740-tih godina stvari se samo prividno poboljšavaju dolaskom carice Marije Terezije na vlast. Njezinim poticanjem kulturne djelatnosti obnovila je tako i neke političke institucije u Hrvatskoj. Poput Kraljevskog namjesničkog vijeća. Te su zbog toga neki autori poput Pavla Rittera Vitezovića iznosili ideje o povezivanju hrvatskih zemalja.¹¹⁸

U predstojeća dva stoljeća bilo je mnogo događanja na području cijele Hrvatske pa tako i u Međimurju. Stalna okupacija Mađara, pa ratovanja, oslobođenja i pripajanja i ponovna osvajanja. To su godine ispunjene događajima koji su itekako djelovali i na sam razvoj književnosti i na sam plod književnih stvaranja u tom kraju. Osamnaesto stoljeće smatra se još i kao pripremno razdoblje za hrvatski narodni preporod.¹¹⁹ Neke od povijesnih i društvenih odrednica koje su obilježile to razdoblje su: 1790. godine umire austrijski car Josip II. te u Hrvatskoj dolazi kraj germanizaciji, ali odlukom Hrvatskog sabora započinje mađarizacija. Odlukom ili zaključcima Hrvatskog sabora Hrvatska se u upravnom pogledu godine 1790. podvrgava Ugarskoj vlasti, kako bi zadobila svoja područja koja su još uvijek pod mletačkom i turskom vlašću. Na hrvatsku žalost, Mađari to već iduće 1791. godine iskorištavaju i postavljaju mađarski jezik službenim jezikom što će trajati narednih 40 godina.

Hrvatska je u to vrijeme mađarizacije posve politički rascijepana, što znači da je uža Hrvatska tj. Zagreb i njegova okolica su jedini oslonac svih kulturnih tradicija iz 18. stoljeća, Dalmacija i Istra kao i dio središnje Hrvatske i Slavonije su pod Austrijskom vlašću. Feudalci u užoj Hrvatskoj su ti koji ne znaju hrvatski jezik, već se koriste mađarskim, njemačkim ili češkim jezikom. Seljaci sa druge strane su nažalost nepismeni i neuki i još uvijek u feudalno-kmetским odnosima, dok se građanska klasa tek počela rađati i oni će se javiti tek tridesetih godina. Ali je pritisak Mađara urodio time da je počela sve više jačati svijest Hrvata o vlastitoj nacionalnosti i vrijednosti narodnog govora.

Kao sam početak buđenja nacionalne svijesti možemo navesti četiri važnije godine kada nastaju neka od važnih djela koja su utjecala na samo buđenje nacionalne svijesti. 1813. godina kada Maksimilijan Vrhovac upućuje svećenstvu brošuru kojom zahtjeva prikupljanje narodnog

¹¹⁸ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64910>, preuzeto 29. lipnja 2019.

¹¹⁹ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26455>, preuzeto 29. lipnja 2019., **hrvatski narodni preporod**, naziv za nacionalni, kulturni i politički pokret u Hrvatskoj 1835–48. Niknuo je iz gospodarskoga, političkog i društvenoga razvoja Hrvatske, a u svezi s procesom oblikovanja europskih nacija u XIX. st. Proces nacionalne integracije potaknula je jezgra vodećega društvenog sloja, koji je nacionalno-političkim i kulturnim radom želio obuhvatiti sav hrvatski narod.

blaga.¹²⁰ Dvije godine kasnije, 1815., Antun Mihanović objavljuje u Beču malenu, ali vrlo značajnu knjižicu "*Reč domovini o hasnovitosti posanja vu domorodnom jeziku*" iz koje se kasnije i razvio sam program hrvatskog narodnog preporoda. Tri godine kasnije 1818. Juraj Šporer izdaje djelo "*Oglas za izdanje Oglasnika Ilirskog*" i 1819. kada Tomo Mikloušić izdaje svoj "*Stoletni kalendar*"¹²¹. Taj početak buđenja kulminirao je u Hrvatskoj tridesetih godina 19. stoljeća, kada su se mladi intelektualci uglavnom građanskog i seljačkog porijekla pokrenuli i podigli i dali izravan odgovor na konkretnu političku situaciju u kojoj su Mađari otvoreno provodili čistu mađarizaciju.¹²²

Hrvatski narodni preporod imao je više faza. Naredna koju valja spomenuti jeste ona između 1830. godine do 1835. godine. Hrvatsko plemstvo tada počinje provoditi aktivnu politiku, suprotstavljaju se političkim i socijalnim zahtjevima mađarskog plemstva.¹²³ Tako 1832. godine grof Janko Drašković iznosi politički program u svom spisu "*Disertacija*" (pisanom štokavskim narječjem), kojeg će se hrvatsko plemstvo držati sve do 1848. godine. Kod raznih imena mladih hrvatskih intelektualaca važno je spomenuti njihovog predstavnika Ljudevita Gaja¹²⁴ koji 1835. godine pokreće "*Novine Horvatzke*" i objavljuje ih na kajkavskom i to starom grafijom. Kao prilog, uz novine tjedno je izlazila i "*Danicza Horvatska, Slavonzka y Dalmatinzka*". Iduće godine Gaj mijenja ime novina u "*Ilirske narodne novine*" i "*Danica ilirska*" te su novine bile namijenjene da se oko njega okupe i drugi južnoslavenski narodi pa ih više nije tiskao na kajkavskom već na književnom jeziku zasnovanim na štokavskom narječju.¹²⁵

Do tada se u književnom jeziku skoro sve temeljilo na dijalektima, pa tako i na kajkavskom, ali se sa ilirskim pokretom tj. Gajevim novinama to mijenja te standardni jezik koji je zasnovan na štokavštini postaje hrvatskim standardnim jezikom.

¹²⁰ usp. Vončina Josip, Jezična baština. Lingvostilistička hrestomatija hrvatske književnosti od kraja 15. do početka 19. stoljeća, Književni krug, Split 1988, str. 300

¹²¹ Godine 1819. Mikloušić je izdao *Stoletni kalendar* iliti *Dnevnik stoletni horvatski do leta 1901 kažući*, u kojem je naveo sve narodne nazive mjeseci te prihvatio tada rašireno mišljenje da se vrijeme ponavlja svakih sedam godina, što je osnova astrometeorološkoga proricanja vremena; njegov je rad ostavio traga na kajkavskim kalendarima do najnovijih. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=4071>, preuzeto 25. lipnja 2019.,

¹²² usp. Vončina str. 301.

¹²³ Hrvatski povijesni portal, <http://povijest.net/2018/?p=1503>

¹²⁴ Gaj, Ljudevit, vođa hrvatskoga narodnoga preporoda i pisac (Krapina, 8. VII. 1809 – Zagreb, 20. IV. 1872). Odrastao u obitelji u kojoj se govorio njemački jezik, ali je majka njegovala i kajkavštinu. Gimnaziju je pohađao u rodnoj Krapini, Varaždinu i u Karlovcu. God. 1826. upisao je studij filozofije u Beču, nastavio u Grazu, a 1829. upisao se na pravo u Pešti. Početkom 1832. dolazi u Zagreb, gdje radi u pravnoj struci. Doktorirao filozofiju 1834. u Leipzigu. Dobivši 1834. odobrenje, 1835. počeo izdavati *Novine horvatske* s tjednim književnim prilogom *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska* i otada se potpuno posvetio narodnomu preporodu. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=21007>, preuzeto 25. lipnja 2019.,

¹²⁵ usp. Bartolić Zvonimir, Luka Purić: međimursko pitanje i hrvatski narodni pokret međimurskih Hrvata : studije i rasprave, Zagreb : Naklada Dr. Feletar, 2001.

Književnost je za vrijeme preporoda imala dvostruku ulogu: po jednoj strani je trebala promicati nacionalne ciljeve, a po drugoj izgrađivati sadržajnu stranu nacionalnog standardnog jezika. Javljalo se s vremenom sve više književnika koji su uspjeli svoja djela pisati standardnim jezikom i iz godine u godinu bivalo je sve više i više djela. U takvoj situaciji kao što su se plemstvo našlo tada započeli su i sa osnivanjem političkih stranaka, pa tako uz Ljudevita Gaja sve su se više počela isticati i druga vrlo važna imena poput Janka Draškovića¹²⁶, Metela Ožegovića¹²⁷ i Ivana Kukuljevića¹²⁸ koji 1843. godine drži svoj prvi zastupnički govor i to na hrvatskome jeziku u Hrvatskom saboru. Kao vrhunac samog narodnog preporoda smatra se prihvatanje hrvatskog jezika, na sjednici Hrvatskog sabora, kao službenog u svim javnim poslovima. Hrvatski tako 1847. postaje službeni i zamjenjuje latinski jezik.

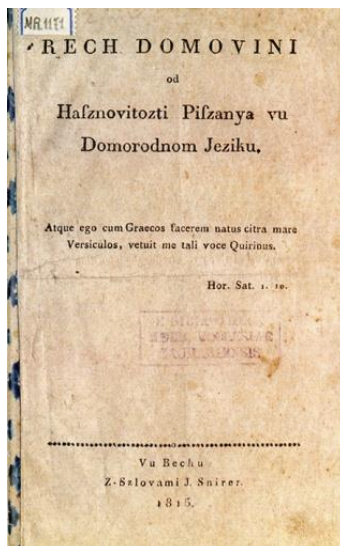
¹²⁶ Drašković, Janko, hrvatski preporoditelj i političar (Zagreb, 20. X. 1770 – Radkersburg/Radgona, Štajerska, 14. I. 1856). Nije stekao formalnu naobrazbu; školovao se privatno, no odlično poznavanje prava i tečno znanje latinskoga te nekoliko svjetskih i slavenskih jezika učinili su ga jednim od najobrazovanijih ljudi u tadašnjoj Hrvatskoj. U razdoblju od 1787. do 1792. služio je u vojsci kao djelatni časnik. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16192>, preuzeto 12. srpnja 2019.

¹²⁷ Ožegović (Ožegović Barlaubaševački), Metel, hrvatski političar (Zagreb, 4. V. 1814 – Beč, 9. II. 1890). Nakon završena školovanja u Zagrebu i Pešti, od 1831. bio je podbilježnik, a od 1836. veliki bilježnik Varaždinske županije. Kao pristaša ilirskoga pokreta, 1838. u Varaždinu osnovao čitaonicu Prijatelji našeg narodnog slovstva. God. 1842. započeo je političko djelovanje u varaždinskoj županijskoj skupštini. U radu zajedničkoga Hrvatsko-ugarskoga sabora 1843–44. branio ilirizam smatrajući ga prvenstveno književnim, a ne političkim pokretom. Zauzimao se za obranu hrvatske državnosti ugrožene mađarizacijom. God. 1845. bio je imenovan tajnikom Ugarske dvorske kancelarije u Požunu, a 1847. savjetnikom Ugarskoga namjesničkoga vijeća. Za revolucije 1848. bio je predstojnik političkog odsjeka Banskoga vijeća, zastupnik u Ugarskom saboru, a u Hrvatskom saboru zastupao je konzervativnu politiku hrvatskog plemstva nastojeći ograničiti socijalne reforme. Ujedno se zauzimao za uži savez sa Slovenijom i Vojvodinom te za opstanak Habsburške Monarhije uređene kao federacija povijesnih pokrajina. Od 1851. bio je vijećnik Vrhovnoga kasacijskoga suda, tajni savjetnik te član Državnoga savjeta (do 1868). Nakon donošenja Listopadske diplome (1860), zauzimao se za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom i za uži savez Slavena unutar Monarhije, a posebice za savez Hrvata i Mađara smatrajući ga jedinim rješenjem u obrani od germanizacije. Razočaran uvođenjem dualizma, posljednji je put istupio u anonimnoj brošuri u kojoj osuđuje Hrvatsko-ugarsku nagodbu. Živio je u Beču kao mecena hrvatskih književnika te prosvjetnih i kulturnih ustanova. Djela: *Kakov bi imao biti savez među Kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom i Kraljevinom Ugarskom s obzirom na međusobne njihove odnošaje* (1861), *Njekoji spisi iz javnoga političkoga djelovanja* (1887). Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=46042>, preuzeto 12. srpnja 2019.

¹²⁸ Kukuljević Sakcinski, Ivan, hrvatski povjesničar, književnik, bibliograf i političar (Varaždin, 29. V. 1816 – Puhakovec, Hrvatsko zagorje, 1. VIII. 1889). Gimnaziju pohađao u Varaždinu i Zagrebu, filozofiju studirao u Zagrebu, 1833. prekinuo studij i prešao u kadetsku školu u Kremsu (danas Kromečitz). Od 1835. služio je u dvorskoj gardi u Beču, 1836. postao je časnik, a 1840. bio je premješten u Milano. Tijekom školovanja počeo je pisati na njemačkom jeziku. Godine 1837. postao je suradnikom Lj. Gaja, pisao u *Danici* te je bio jedna od vodećih osoba hrvatskoga narodnog preporoda. Napustio je vojsku 1842. i radio kao sudac u Zagrebačkoj i Varaždinskoj županiji. U Hrvatskome saboru održao je 2. V. 1843. prvi govor na hrvatskom jeziku zahtijevajući da se on uvede kao službeni jezik u škole i urede u Hrvatskoj. Nakon njegova govora 23. X. 1847., u kojem je ponovio isti zahtjev, Sabor je uveo hrvatski jezik kao »diplomatički«. Godine 1848. dao je poticaj sazivanju Slavenskoga kongresa u Pragu. Jedan je od sastavljača Zahtijevanja naroda, član Banskoga vijeća i predstojnik Odsjeka za obranu domovine te Odsjeka prosvjete i sveštenstva. Kao član najužega vodstva i osoba Jelačićeva povjerenja, putovao je u susjedne zemlje radi dogovora o suradnji hrvatskoga narodnoga pokreta s narodnim pokretima u tim zemljama. Nakon sloma revolucije 1848/49. povukao se iz politike. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34496>, preuzeto 13. srpnja 2019.

Kako je sam preporod utjecao na kajkavsko narječje i kakvo je stanje bilo u Međimurju tijekom preporoda molo će nam detaljnije pojasniti sljedeća poglavlja.

Slika 21. Antun Mihanović "Reč domovini o hasnovitosti posanja vu domorodnom jeziku

Izvor: <http://www.matica.hr/ogranci/Be%C4%8D/izvjesce/148/>

5.2. Politička zbivanja u Međimurju u 18. st. prije samog narodnog preporoda

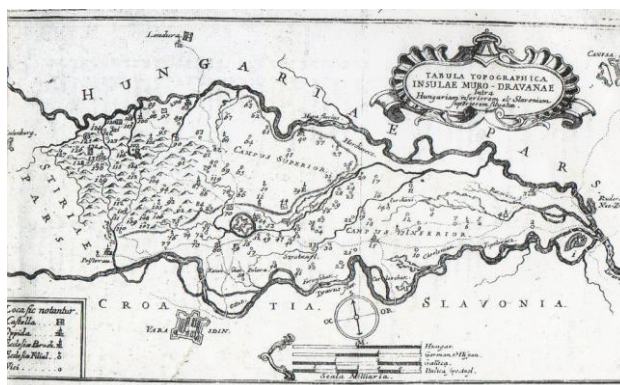
Kraj 17. i početak 18. stoljeća bilo je vrijeme velikog rata s Turcima (1683-1699). Tada su carske vojske redovito svake godine zimovale u Međimurju, a Međimurci, žitelji su zbog ogromnog pritiska vojništva počeli odlaziti u strane krajeve. U godini 1691. pogiba Adam Zrinski, kao posljednji član obitelji Zrinski, te Međimurje u potpunosti preuzima Gradačka komora. Narednih godina nakon Zrinskih Međimurje je snašlo mnogo neprilika. Tako godine 1695. u požaru stradava pavlinski kompleks Svete Jelene u Šenkovcu, 1699. godine dolazi do velikog požara u Čakovcu u kojem je izgorio i drveni franjevački samostan i crkva Svetog Nikole.¹²⁹

Car Leopold, kako bi dobio i prikupio nova sredstva za rat, odlučio je prodati neka bivša imanja Zrinskih. Tako 1697. prodaje Međimurje markizu de Prye (darovnicu je potvrdio zagrebački Kaptol 1698. godine), koji njime upravlja samo do 1704., kad ga Leopold za istu svotu novca vraća štajerskoj komori u Grazu. Da bi stvari bile gore, 1704. u Međimurje upadaju

¹²⁹ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=39822>, preuzeto 14. srpnja 2019.

Rakoczijski pobunjenici, koji pustoše i pale sela, te privremeno zauzimaju Čakovec.¹³⁰ Tako Međimurje biva konstantno pod nekim drugim utjecajima, što političkih sa svih strana te što sa neprilikama. Godine 1715. Karlo III. Habsburški daje međimursko vlastelinstvo u zakup grofu Ivanu F. Čikulinu. Međimurje je od 1719. bilo u posjedu grofa Mihajla Ivana Althanna, koji je 1720. godine pripaja i uključuje Međimurje u Zala županiju, u sastavu koje će ostati sve do 1918. godine, ali o tome nešto kasnije. Obitelj Althann, koja je posjedom upravljala do 1791., Međimurje prodaju grofovima Festetićima, koji su svoje posjede zadržali do kraja Prvog svjetskog rata.¹³¹

Slika 22. Karta Međimurja iz djela pavlina Josipa Bedekovića "Natale Solum..." tiskanog u Bečkom Novom Mjestu 1752. godine

Izvor: Andela Franči: Ojkonim Štrigova kroz stoljeća FOC 21 (2012), 37–58

5.3. Politička zbivanja u Međimurju u 19. stoljeću

Međutim, kao što je već bilo spomenuto u prijašnjem poglavlju *Povijest Međimurja*, Međimurje je u razdoblju 1720. do 1918 dvaput kratkotrajno bilo izdvojeno iz Ugarske i to prvi put 1785.–1789., kada je zajedno s cijelom županijom pripalo zagrebačkom distriktu, te ponovno 1848.–1861., kada ga je ban Josip Jelačić pripojio Hrvatskoj.

Osvrnimo se tako možda jednoj od važnijih godina 1848., godini koju se još i naziva revolucijom naroda. Započevši u Parizu, revolucija se ubrzo proširila na cijelu Europu. Pošto je revolucija zahvatila cijelu Europu nije zaobišla ni Hrvatsku koja se u to vrijeme nalazila u sklopu Habsburške Monarhije. Kako Europu, tako Hrvatsku pa tako je zahvatila i Međimurje. U samoj Habsburškoj Monarhiji taj val revolucije bio je najjači i najslojevitiji zbog same strukture

¹³⁰ usp. Dr. Horvat Rudolf, *Povijest Međimurja*. Prosvjetno-povijestno društvo "Hrvatski Rodoljub", Zagreb 1944. godine

¹³¹ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=39822>, preuzeto 14. srpnja 2019.

stanovništva. Sama revolucija imala je zahtjeve poput ukidanje feudalizma, a uz njezino širenje došlo je i socijalnog buđenja svijesti. Osobito se to odrazilo unutar Habsburške Monarhije.

Što se tiče Hrvatske, takvo nešto, tj. takvo buđenje svijesti započelo je ilirskim pokretom. Ilirski pokret započeo je u Hrvatskoj 25. ožujka 1848. godine u Zagrebu i to donošenjem hrvatskog nacionalnog programa koje bio sastavni dio „*Zahtjevanja naroda hrvatskog*“.

Tim se dokumentom zapravo tražilo imenovanje Josipa Jelačića banom, sazivanje Hrvatskog sabora i naravno teritorijalnu cjelovitost svih hrvatskih zemalja. Zapravo pripojenje Kraljevine Dalmacije i Vojne krajine sa hrvatskom i Slavonijom. Istim tim dokumentom tražili su i ukidanje privilegiranog staleža, ukidanje kmetstva, veća građanska i politička prava i osnivanje narodne vojske.¹³² Nakon tog zahtjeva kralj je imenovao Josipa Jelačića hrvatskim banom te vojnim zapovjednikom u Banskoj Hrvatskoj i Vojnoj krajini. Nakon ukidanja kmetstva 25. travnja 1848. godine veliki se broj Međimuraca odlučio za odlazak na rad u inozemstvo i to najčešće na rad u graditeljstvu, gdje su sudjelovali i pridonijeli izgradnji brojnih zgrada, cesta, mostova, tunela.¹³³

U vrijeme kada kralj počinje popuštati te se u Mađarskoj donose zakoni bez znanja i odobranja Beča, odnosi između Budimpešte i Beča su zahladili i pogoršali se. Osim tih narušenih odnosa sa Bečom javljaju se nemiri unutar Ugarske Monarhije i to zbog nepriznavanja slobode i demokratskih prava nemađarskog dijela stanovništva. Na takve odnose reagirala je i Hrvatska i pokazala svoje nezadovoljstvo s time što ban nije prisustvovao pregovorima u Pešti. Kralj takvo ponašanje nije tolerirao te je odmah ukinuo Hrvatski sabor, tj. zabranio održavanje i Jelačića lišio banske titule. Samim time što su se zaoštrili odnosi hrvatske i Mađarske, Hrvatska je započela sa pripremama za rat, a Mađari iz straha i opreza raspodijelili vojnike po Međimurju.¹³⁴ Jelačić nije gubio vrijeme te je istovremeno u Varaždinu okupio hrvatsku vojsku za napad na Mađarsku. Taj napad Jelačić vodi iz tri smjera te se uspostavilo to uspješnim pa su se tako Mađari morali povući iz Međimurja. Mađari tako razočarani porazom, uzvratili su istom mjerom. Njihov napad krenuo je iz Nagykanizse prema Letnyu pa zatim prema Čakovcu, samo što nije bilo očekivano da im se pridružio i dio Međimuraca i pridonijeli su tako pobjedi Mađara.

Hrvatska vojska razočarana porazom jedva je čekala povoljan trenutak za ponovno vraćanje Međimurja pod svoju nadležnost. Taj trenutak slabosti Mađara su dočekali 1849. godine i opet preuzeli i pripojili Međimurje Hrvatskoj. Nakon 1861. godine i nakon Listopadske diplome pod velikim pritiskom Mađara, Međimurje opet pripada Mađarskoj i pod mađarskom vlašću

¹³² usp. Kalšan Vladimir, Međimurska povijest, Čakovec, 2006., str. 202

¹³³ usp. Kalšan Vladimir, Građansko društvo u Međimurju, Tiskara Horvat, Čakovec, 2000., str. 134

¹³⁴ usp. Kalšan Vladimir, Međimurska povijest, Čakovec, 2006., str. 203.

ostaje sve do 24. prosinca 1918. godine, kada ga oslobađaju hrvatske postrojbe Narodnog vijeća Slovenaca Hrvata i Srba te je tim datumom Međimurje opet pripojeno matici zemlji.¹³⁵ Dvadesete, tridesete i četrdesete godine 19. stoljeća su bile godine daljnjeg otimanja, spajanja, okupiranja kako samo nekih dijelova Međimurja ili pak cijelog teritorija između Mađara, Nijemaca i Hrvata. Nažalost, stjecajem raznih okolnosti, hrvatski narod u 19. stoljeću nije uspio stvoriti svoju nezavisnu državu.

5.4. Hrvatska i Međimurje u 20. stoljeću

Poslije hrvatskog narodnog preporoda, koji nije bio samo književno već i politički utjecajan, u Hrvatskoj nastaju razne političke stranke od kojih prednjači Narodna stranka, predvođena Josipom Jurjom Strossmayerom te je cilj stranke prosvjetno uzdići Hrvatsku i okupiti sve Južne Slavene oko Zagreba, zatim Stranka prava, koja se zalaže za samostalnu hrvatsku državu i protiv je nagodbe s Austrijom, Ugarskom ili Srbijom. Kraj 19. i početkom 20. stoljeća vladavina je bana Khuen Hedervarya i provodi se mađarizacija, a otpor hrvatskog stanovništva sve je veći. Zbog mađarizacije dolazi i do velikog broja iseljavanja u prekoceanske države.

Dok u Europi se doživljava vrhunac i narodi se osamostaljuju, 20. stoljeće za Hrvate, nije bilo stoljeće dobitka već gubitaka i to povijesnih područja. Čak se može reći da su i Mađari doživjeli svoju povijesnu katarzu, znači narod s kojim je još uvijek trajao stoljetni spor oko Međimurja.

Hrvatska u sklopu Austro-ugarske ulazi u Prvi svjetski rat (1914. g. - 1918. g) na strani Trojnog saveza. Kasnijim raspadom Austro-ugarske nastaju nove države i to prvo država Slovenaca, Hrvata Srba, a dva mjeseca kasnije nastaje Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Važan datum za Međimurje u razdoblju stvaranja tih novih država bio je 24. prosinac 1918. godine kada biva oslobođeno od strane hrvatskih postrojbi Narodnog vijeća SHS i biva opet pripojeno matici zemlji. Brzo nakon ulaska u prvu Jugoslaviju (koja je trajala od 1918. do 1941.), hrvatski narod doživljava nezadovoljstvo i razočaranje.

Kraljevina je pod dinastijom Karađorđevića, vrijeme je centralizma, unitarizma, dolazi do iskorištavanja gospodarstva Hrvatske i Slovenije. Istra i Dalmacija su i dalje pod talijanskom upravom, te se tamo provodi talijanizacija. U to vrijeme isticali su se braća Stjepan i Antun Radić koji su vodili pokret za poboljšanje stanja u Hrvatskoj i hrvatskih seljaka. Godine 1941. Hrvatska

¹³⁵ usp. Bartolić Zvonimir, Hrvatski narodni pokret međimurskih Hrvata, Sjevernohrvatske teme VI., Dr. Feletar, Zagreb, 2001. str. 6-14

ulazi tako u Drugi svjetski rat, a Ante Pavelić te iste godine stvara Nezavisnu Državu Hrvatsku, a to razdoblje ratovanja traje punih četiri godine, sve do 1945.

Mnogobrojna su bila događanja u tih 100 godina, pa je tako u razdoblju poslije Nezavisne Države Hrvatske, nakon 1945. tj. još same te godine Hrvatska je postala dio federalne Jugoslavije, tj. tako zvane dio druge Jugoslavije i to razdoblje potrajalo je sve do Hrvatske neovisnosti do 1991. godine. Osamostaljenje i neovisnost provodila se nažalost Domovinskim ratom te je sve zajedno trajalo do 1995. godine.¹³⁶

6. Književni razvoj Međimurja od 18. do 19. st.

Sa 18. stoljećem završava starija književnost te se sa 19. st. otvara tako zvana novija književnost. U tom periodu 18. stoljeća što se tiče sadržaja kajkavske književnosti, u njoj pretežito pronalazimo religioznu i poučnu tematiku, osobito od polovice 18. stoljeća. Međutim, već se u 17. stoljeću dolaze pisci koji stvaraju umjetničke prikaze svakidašnjice, opisuju običaje, prirodu i sve to još u okvirima nabožne literature. Takve pisce podupire Crkva u nadi da i dalje kajkavska književnost stvara djela koja su u skladu s kršćanskom dogmom, te da tako lakše, kroz pjesmu, raširi svoj utjecaj i kršćanske nazore među narod.

6.1. Hrvatski narodni preporod u Međimurju (njegov značaj za Međimurje)

Spominjući već i u prethodnim poglavljima, više puta se spominje 19. stoljeće kao stoljeće puno nacionalnih gibanja, revolucija i pokreta te stvaranja nacionalnih država u Europi. Za vrijeme hrvatskog narodnog preporoda u Hrvatskoj, naravno da su odjeci bili i u Međimurju, samo možda ne u takvoj jačini. Do godine 1848. u Međimurju možemo jedino spomenuti dva važna imena, a to su Stjepan Štef Mlinarić¹³⁷ i Tomaš Goričanec¹³⁸, koja su povezana sa

¹³⁶ usp. Bartolić str. 6.-14., i Kalšan Vladimir, Međimurska povijest, Čakovec, 2006., str. 203.

¹³⁷ Stjepan Mlinarić, rođen 15. prosinca 1814. godine u Prelogu. Mnogima nepoznat, ali iznimno važan predstavnik hrvatskog narodnog preporoda u Međimurju. <https://medjimurje.hr/aktualno/kolumne/prilicanec-stjepan-mlinaric-hrvatski-preporoditelj-11349/>, preuzeto 10. srpnja 2019., napisao dr. sc. Stjepan Hranjec

¹³⁸ Goričanec, Tomaš, hrvatski pisac (Mala Subotica kraj Čakovca, 14. XII. 1815 – Mala Subotica kraj Čakovca, 31. XII. 1837). Filozofiju i teologiju studirao u Zagrebu. Na kajkavskome napisao deseterački ep u šesnaest pjevanja o bitki kraj Siska *Erdődy kneza Tomaša Horvat. Dalm. i Slavonske bana opseđenje i pobje sisečki 1593* (1837). Djelo je bogato povijesnim podacima, uglavnom preuzetima od M. Istvánffyja, a iskazima hrvatskog domoljublja i izborom stiha (utjecaj *Razgovora ugodnoga naroda slovinskoga* A. Kačića Miošića) približava se preporodnim književnim i idejnim strujanjima., Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22721>, preuzeto 19. srpnja 2019.

narodnim preporodom na tom području. U to doba hrvatske uprave u Međimurju otežavajuće su okolnosti razvoja nacionalne svijesti zbog apsolutizma. Kasnije 1861. godine Mađarska preuzima opet Međimurje i pretvara ga u posebno područje političkog i kulturnog statusa. Mađari na području Međimurja otvaraju škole, a u postojeće uvode mađarizaciju kao i u mjesne, kotarske i općinske uprave. 1879. godine otvara se mađarska učiteljska škola, čiji cilj je bio obrazovati i osposobljavati učitelje sa mađarskom nacionalnom svijesti, a 1884. pokreće se i dvojezični hrvatsko-mađarski tjednik pod nazivom *Muraköz-Međimurje*.

U to vrijeme nije bilo mjesta za hrvatski narodni preporod, kad ni Međimurje više nije pripadalo Hrvatskoj. Mađari su svoje list *Muraköz-Međimurje* i *Međimurski kolendar* vješto iskoristili kao protutežu hrvatskim intelektualcima. Mada su se tom tjedniku pridružila mnoga međimurska imena poput Franje Glada, Emanuela Kolaja, Alekša Rošocija, te mnogi pučki pjesnici poput Florijana Andrašeca i Martina Kutnjaka, bivali su od strane Vinka Žganca i ostalih predstavnika narodnog pokreta negativno ocjenjivani. Ali danas se može reći da je barem tu bilo tada dovoljno zastupljeno hrvatskih pjesama i folklornog sadržaja. Dok se kasniji naraštaj, krajem 19. i početkom 20. stoljeća, preporoditelj poput Luke Purića, Ivan Novak i Vinka Žganca morao suočiti sa većim i težim posljedicama denacionalizacije međimurskih Hrvata. Doslovno se odbacivala "međimurska" pismenost i književnost. Nastupila je mađarizacija međimurskih Hrvata čiji je jezik do tada bio pun mađarskih posuđenica i veliko pomoćno sredstvo u sprovođenju mađarizacije.¹³⁹

U ostatku zemlje mnogi su listovi pisali o stanju i problemima u Međimurju, poput varaždinskog lista *Naše pravice* u kojima je i sam Luka Purić¹⁴⁰ u nastavcima objavljivao brošure "*Kako je našoj hrvatskoj braći u Međumurju*", "*Put k slobodi i sreći*", "*Živila Hrvatska*", "*Napried u Međumurje*" i "*O ljubavi domovine, Ban Jelačić i 18482*". Objavljivao je i dr. Rudolf

¹³⁹ usp. Bartolić Zvonimir, Luka Purić: međimursko pitanje i hrvatski narodni pokret međimurskih Hrvata : studije i rasprave, Zagreb : Naklada Dr. Feletar, 2001. (Koprivnica : Bogadi offset), str. 4-12

¹⁴⁰ Luka Purić; svećenik i pisac, hrvatski preporoditelj (1881.-1914.) preuzeto iz Bartolić Zvonimir, Luka Purić : Međimursko pitanje i hrvatski narodni pokret međimurskih Hrvata : studije i rasprave)

Horvat¹⁴¹ *Povijest Međimurja*. Tim djelima Purića i Horvata Međimurje ulazi u središte pozornosti hrvatske političke i kulturne javnosti.¹⁴²

6.2. Međimurske pjesmarice iz 19. st.

Mađarizacija Međimurja postaje vrlo agresivna na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Učitelji i svi činovnici tj. cijeli taj kadar ljudi je mađarski, službeni jezik u Međimurju je mađarski. Nastava se u školama odvija na mađarskom jeziku, hrvatskih knjiga više nema, a jako je malen broj Međimuraca koji su se služi ili poznaje barem malo mađarski jezik da bi mogli čitati mađarske knjige. Nešto je ipak u to doba bivalo bitno i važne okolnosti išle su u korist Međimurju i Međimurcima. Međimurci ostaju za vrijeme mađarizacije pod Zagrebačkom biskupijom, pa su tako svećenici ostali i dalje propovijedati na hrvatskom jeziku, dok je druga dobra vijest bila ta kako živi usmena pjesma u Međimurju. A što se tiče lijepih rukopisa, koje imamo i danas prilike vidati u nekim pjesmaricama, u školama se vrlo velika pažnja posvećivala lijepom pisanju.

Kako je Međimurje podijeljeno na gornje i donje bivalo je i tu razlika, pa se tako u 19. stoljeću posebno književno i literarno istaklo donje Međimurje. Pa tako iz donjomeđimurskih pjesmarica s kraja 19. st. dobivamo izravan odraz kakvo je bilo društveno i političko stanje u tom donjem kraju Međimurja. Punih dvjesto godina mađarizacije na tlu Međimurja rezultiralo je sastavljanje rukopisnih pjesmarica koje su pretežito bile duhovnog karaktera. Te su pjesmarice zajedno sastavljene u deblje bilježnice i uvezene sa imenima njihovih sastavljača, od kojih se nekolicina poput Vegi Valenta, Vegi Štefana i Lukša Mihalja iz Donjeg Vidovca, ističu. Kako su pjesme prikazivale život i status siromašnijih, pa i srednjih slojeva Međimuraca potkraj 19. stoljeća, tako govori i sljedeća pjesmica iz čitanke za međimurske državne pučke škole

¹⁴¹ Horvat, Rudolf, hrvatski povjesničar i političar (Koprivnica, 14. III. 1873 – Zagreb, 25. V. 1947). Studij povijesti i zemljopisa završio 1896. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je i doktorirao 1898. Od 1913. do 1918. studirao na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Radio je kao srednjoškolski profesor u Osijeku (1897–1901), Zemunu (1901–02), Petrinji (1902–07) i Zagrebu (1907–16). Za vrijeme I. svjetskog rata bio je zatvoren zbog navodne protudržavne djelatnosti, a 1919. zbog sukoba sa srpskim unitaristima prijevremeno umirovljen. Jedan od osnivača Hrvatske pučke seljačke stranke (1904) i u dva mandata zastupnik Hrvatske republikanske seljačke stranke u Beogradu (1920. i 1923). Nakon povlačenja iz politike ponovno je do umirovljenja bio profesor u Zagrebu (1926–32). Glavna djela: *Hrvatski pokret godine 1848* (I–IV, 1898–99), *Rat Hrvata s Magjarima godine 1848–49* (I–II, 1901–02), *Borba Hrvata s Turcima za Petrinju* (1903), *Povjest Hrvatske* (1904), *Najnovije doba hrvatske povjesti* (1906), *Povjest Međimurja* (1907). Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26210>, preuzeto 10. srpnja 2019.

¹⁴² usp. Bartolić Zvonimir, Luka Purić: međimursko pitanje i hrvatski narodni pokret međimurskih Hrvata, Sjevnohrvatske teme VI., Dr. Feletar, Zagreb, 2001. str. 6.-14.

(*Népiskola olvasókönyv horvat (muraközi)ajkuaknak II. kötet*) objavljene 1883. godine (Čitanka u narodnim školama za učenike koji govore hrvatskim jezikom II. svezak).

*Siromak sem, to bog i svet vidi,
Nemam palač, ne stanujem v zidi,
Ali najdem v letu vu grmiči,
Počinek, stan; v zimi pak pri peči.*

*Vu opravi nemrem zebirati,
Po prostim se moram oblačiti.
Dvojo opravo imam: svakdešnju,
A za svetek pak jednu čistešu.*

*Počinek zvun svētkā nemam nigdar,
Čēlo leto sem na delu svigdar.
Čez leto kopam, kosim i orjem,
Čēlo zimo pak košare pletem.*

Posebnu pažnju treba posvetiti dvjema pjesmaricama iz donjodubravske rukopisne zbirke, pisane su lijepim rukopisom, ujednačenim gajevim pravopisom, a djelo su Matije Feletara. Kako to kroz povijest biva, mnogi se podaci o sakupljačima ili sastavljačima gube pa nam ponekad jedva ostaju godina rođenja i smrti ili samo godina zapisa. U ovom slučaju u vezi Matije Feletara imamo zaista dovoljno podataka i to zahvaljujući njegovu unuku, akademiku Dragutinu Feletaru.

Ukratko je je bio Matija Feletar opisuju sljedeći retci. Po zanimanju poljoprivrednik, rođen u Donjoj Dubravi 24. veljače 1866., gdje je i umire 23. travnja 1948. potječe iz siromašne, ali vrlo ugledne obitelji. Matija se oko 1894. oženio poljoprivrednicom Marijom Varga (1876. - 1954.). Iz Matijinog i Marijinog braka u sljedećih petnaest godina rodilo se šestero djece. Baveći se poljoprivredom i dobrim vodstvom gospodarstva obitelj Feletar tako je pripadala u naprednije donjodubravske obitelji. Matiju je krasio lijep rukopis pa je sam zapisivao pjesme crkvenog zbora, u kojem je i sam pjevao, mada je tematski raspon sačuvanih zapisa vrlo širok. Ljubav prema pisanju i zapisivanju iskazuje sastavljajući dvije opsežne pjesmarice koje su spomenute na početku, a zahvaljujući njegovom Matijinom unuku sačuvane su do danas.¹⁴³ Prva je pjesmarica opsežnija i sadržava sedamdeset osam pjesama koje se mogu podijeliti u četiri tematske grupe: pjesme Marijine, pjesme romanske, pjesme korizmene i pjesme svetačke

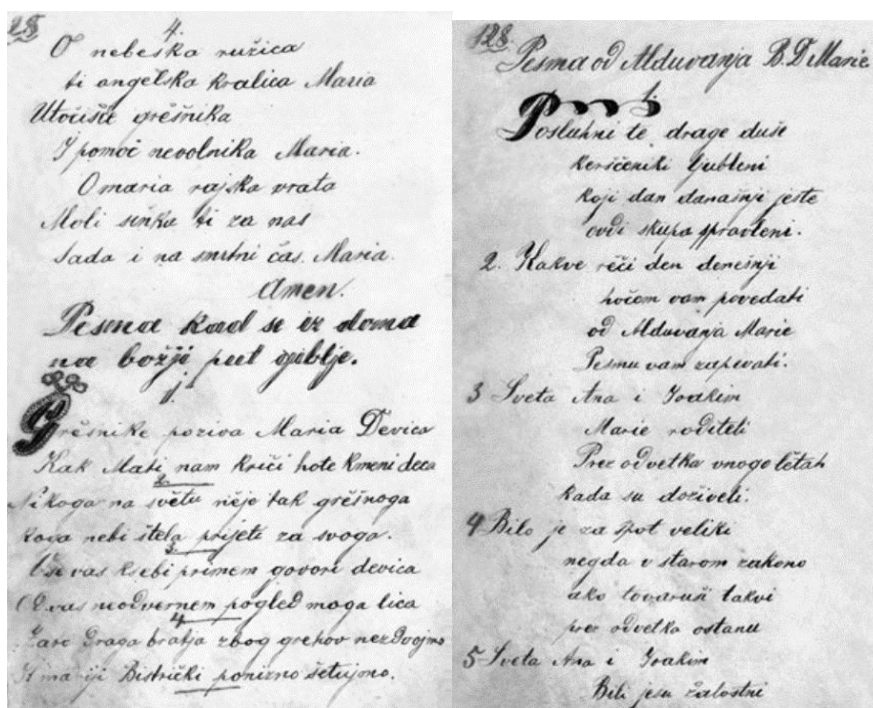
¹⁴³ usp. Zvonar Ivan, Dvije donjodubravske pjesmarice iz pera Matije Feletara, Podravina Volumen 17, broj 33, Koprivnica 2018, str. 186 -222

(hagiografske). Prva tematska grupa je i najbrojnija što se tiče zapisanih pjesama, a najpopularnija je ona druga skupina pjesme romanske gdje se osim tekstova pamte i sami napjevi.¹⁴⁴

Druga Feletarova pjesmarica po opsegu je ipak mnogo manja od prve i sadrži samo šesnaest pjesama u kojima dominiraju molitve. O pjesmama o kojima govorimo tj. molitvama, imaju i iznimnu starost, a to su molitve *Pesmi od 10 zapovedi Božji* i *Pesmi od sv. Štefana kralja*. Iz ovih je zapisa očigledno to da su Međimurci stoljećima održavali svoj kajkavski govor bez obzira na razne političke prilike i neprilike tokom povijesti koje su ih snašle.

Čuvali su svoj jezik kroz čitavu povijest i tako se na svoj način odupirali mađarizaciji mada to često nažalost nije vidljivo, ali nam ovakvi zapisi, pjesmarice ipak dokazuju drugačije.¹⁴⁵ U nastavku evo i primjera zapisa Matije Feletara, kopije njegove dvije stranice zapisa iz njegove prve rukopisne pjesmarice.

Slika 23. preslike zapisa Matije Feletara iz prve rukopisne pjesmarice

Izvor : Zvonar Ivan, Dvije donjodubravске pjesmarice iz pera Matije Feletara, Podravina Volumen 17

¹⁴⁴ Dr. Žganec Vinko, Zbornik jugoslovenskih pučkih popijevaka. I. Knjiga.: Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja. II. Svezak (Crkvene). Izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1925.

¹⁴⁵ usp. Zvonar Ivan, Dvije donjodubravске pjesmarice iz pera Matije Feletara, Podravina Volumen 17, broj 33, Koprivnica 2018, str. 186.-222.

7. Književno stvaralaštvo Međimurja u 20. stoljeću

Na prijelazu između 19. i 20. stoljeća kao što smo imali već prilike vidjeti pisalo se puno o Međimurju zbog političkih zbivanja u ono vrijeme i zapisivalo se, unatoč mađarizaciji, mnogo pjesama na kajkavskom čega su dokaz razne pjesmarice iz 19. st. S dvadesetim stoljećem se tako polako formiraju mnogi pjesnici i umjetnici koji su obilježili otok između Mure i Drave.

Kada govorimo o poeziji u ovome kraju vrlo je važno za istaknuti i narodnu liriku i usmenu narodnu pjesmu, koja govori o međimurskom rodoljublju te nam daje sveukupnu sliku o životu ljudi ovoga međimorskoga kraja. Preko narodne lirike i usmene narodne pjesme dolazimo i do raznih međimurskih popevki i vrsnih istaknutih sakupljača istih o kojima će biti riječi u narednim poglavljima. Sve te pjesme, narodne il' usmene il' popevke sastavni su dio književnosti i razvoja međimurske kajkavštine dvadesetog stoljeća. Svi ti tekstovi i stihovi pridonose razvoju i očuvanju međimorskog kajkavskog dijalekta. Prema tim se pjesmama, napjevima ili popevkama Međimurci se odnose sa respektom, sa poštovanjem, jer su ipak to djela, riječi i stihovi njihovog kraja kojeg neizmjereno štiju i njeguju.

7.1. Usmena narodna međimurska pjesma (poezija)

Usmena narodna poezija ili sama lirika vrlo je važna za područje Međimurja. Ta nam lirika i ti stihovi takvih pjesama govore o nacionalnoj određenosti Međimurja i odraz je međimorskog rodoljublja. Stihovi narodnih pjesama prenose sveukupnu sliku života međimurskih ljudi, u stihovima su ucrtani pejzaži, dvorišta i sam svakodnevni život međimorskog kraja i čovjeka.¹⁴⁶

Kako i sama riječ govori da je narodna poezija nastala u narodu, njihovi autori nam nažalost nisu poznati, imali smo jedino toliko sreće da ih je tokom povijesti netko možda uspio negdje zapisati, ili se još i do dana današnjega prenose usmeno sa koljena na koljeno. Takvim prijenosom, usmenim, svaka takva pjesma, sa svakom novom izvedbom dobiva i novu neku konotaciju te se joj sadržaj zna i malčice koji put promijeniti, ali u većem djelu ona ostaje ista. Dalje u tekstu navode se neke od narodnih pjesama iz Međimurja, ali pjesme kojima je težnja na Međimurju ili na međimurskim ljudima. Pjesme koje slijede kao što je već poznato, ni autora ni

¹⁴⁶ usp. Toma Dragutin, Popevka zemlji. Hrvatskokajkavsko pjesništvo o Međimurju, II. prošireno izdanje Matica hrvatska, Čakovec 1991., str. 5.

godine nastajanja nema. Nema ni imena zapisivača. Kod ovih pjesama možemo zaboraviti na pitanja poput *Tko? Gdje? i Kada?*.

Jedini odgovor koji možemo dobiti, što se tiče narodnih pjesama jeste taj tko ih je i kada počeo sakupljati i bilježiti, te ih tako sačuvao od zaborava. Na kajkavskom tlu i području prvi sakupljači pjesama bili su Tomaš Miklošić, Vuk Stefanović Karadžić, Ljudevit Gaj, Stanko Vraz, Ignac Kristijanović, Ivan Kukuljević Sakcinski, Matija Kračmanov Valjavec, Franjo Ksaver Kuhač i Josip Štolcer Slavenski i mnogi drugi. Neki su ih poput Vuka Stefanovića Karadžića i štokavizirali. Sljedbenici Narodnog pokreta na čelu sa Ljudevitom Gajom imali su želju sakupiti i prikupiti kajkavske usmene pjesme, pripovijetke i poslovice koje su tada bile odraz života i običaja naroda. Zainteresiranih sakupljača bilo je i kasnije u 20. stoljeću, kada su se istakli i Vatroslav Jagić i Vinko Žganec. Uz *Narodne hrvatske pjesme*, čije je urednik bio i sam Žganec valja spomenuti i *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, jedan od prvih hrvatskih etnoloških časopisa koju izdaje Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

Posebno samo za Međimurje, od svih tih nabrojanih imena sakupljača ipak moramo istaknuti dr. Vinka Žganca, Josipa Štolcera Slavenskog u 20. stoljeću, a danas još i Lidiya Bajuk. Zbog svih tih zapisa vjernih sakupljača podosta je narodnih međimurskih pjesama uglazbljeno i izvode ih razni zborovi diljem Međimurja, na raznim festivalima narodne glazbe. Jedna od tih poznatih smotri je i ona Smotra međimurske popevke u Nedelišću, koja se odvija svake godine i tako se njeguje i dalje međimurska narodna glazba, pjesme i napjevi.¹⁴⁷

Primjer međimurske popevke:

Vuprem oči

*Vuprem oči vu to nebo visoko,
tam ja vidim jasne zvezde igraju.
Či mi bole jasne zvezde igraju,
bole moje mlado srce kalaju.
Međimorje, kak si lepo zeleno,
Cvetićem si ti meni obgrajeno.
Počela se travica zeleniti,
moja draga, ne smim se ja ženiti.
makar buš se saki denek plakala.
Još me budeš mali časek čekala*

Međimorje slavno, kak si lepo ravno

*Međimorje slavno, kak si lepo ravno.
Od mađarske strani tiho teče Mura,
ki z Dobrave ide, do nje jedna vura.
Od horvacke strani bistra leti Drava,
na kojem praf bregu najde se Dobrava.*

¹⁴⁷ usp. Zvonar Ivan, Pregled povijesti kajkavske usmene književnosti I. dio, Hrvatska udruga Muži zagorskoga srca, Zabok, 2014.

Nigder lepše kak je vu Međimurju

*Nigdar lepše kak je vu Međimurju
kam se zglednem, ružice mi cveteju.
Med 'vim cvetjem samo jedna ružica,
poglej, pajdaš, to bo moja grlica.*

*Vu vrčaku tulipani sve na red,
hodi, pajdaš, idemo je mi dva glet.
Ftrgni, pajdaš, tulipansku kiticu
pak pozdravi moju dragu grlicu.*

*Živec kamen moral bi se kalati
da je počel junak premišljavati.*

*Na 'vim svetu nemam nigdar nikoga.
nemam majke niti oca živoga.
Oca mi je hladna voda vmorila,
majku mi je črna zemlja pokrila.*

7.2. Međimurske popevke

Međimurska popevka je neizostavan dio tradicijske kulture Međimurja. Sastoji se od stihova koji se pjevaju na melodiju te tako oblikuju pjesmu. Od 2013. godine Međimurska popevka postala je nematerijalno kulturno dobro.¹⁴⁸ Uz pomoć tehnologije, nematerijalna baština dobiva svoje mjesto u muzejima pošto se ne može prikazati i prezentirati uz pomoć predmeta. Nematerijalna baština dobiva svoju osobnu notu, tj. pjesmu koja Međimurce prati kroz život.¹⁴⁹

Međimurska popevka je odlukom Ministarstva kulture, 2013. godine uvrštena i u Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture Republike Hrvatske, te je postala zaštićeno nematerijalno kulturno dobro, a 2018. proglašena nematerijalnom svjetskom kulturnom baštinom pod zaštitom „UNESCO-a“; Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu.¹⁵⁰

Međimurska popevka vrlo je važan i neizostavan dio današnje tradicijske kulture Međimurske županije te omiljen i prepoznatljiv glazbeno-tradicijski znak identiteta. Kultura koja

¹⁴⁸ <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212&kdId=331455054>, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, preuzeto 8. srpnja 2019.

¹⁴⁹ <https://mmc.hr/nematerijalna-bastina-rh-medimurska-popevka/>, Muzej Međimurja Čakovec, preuzeto 8. srpnja 2019.

¹⁵⁰ <https://ich.unesco.org/en/RL/meimurska-popevka-a-folksong-from-meimurje-01396>, Preuzeto 11. srpnja 2019.

je zapažena i cjenjena i izvan državnih granica. Međimurska popevka sastoji se od stihova koji se pjevaju na određenu melodiju ili takozvanu vižu koja oblikuje pjesmu ili pesem.¹⁵¹

Žganec navodi kako je upravo *Zbornik hrvatskih pučkih popijevaka* iz Međimurja ogledalo pučke popevke u Međimurju koja je tamo živjela prije više desetljeća, ali i stoljeća. Pučke popevke u navedenom zborniku podijeljene su u tri glavne skupine.¹⁵²

U prvoj skupini nalaze se popevke koje imaju opći slavenski karakter te na sebi nose patinu starine. To su uglavnom dječje popevke, popevke iz igara, popevke uz kolo, svatovske, društvene popevke te popevke o prirodi. Upravo su te popevke najstarije i najprimitivnije. Popevke uz kolo pjevaju se u Kotoribi, Donjem Vidovcu i Donjoj Dubravi. One imaju vrlo mali opseg melodije te su vrlo jednostavne po formi. Riječi takvih popevaka odaju veliku starinu. Što se tiče svatovskih popevki, one su većinom obredne i pjevaju se isključivo u svatovima. U tu skupinu spadaju i stare šaljive popevke te popevke koje su im po melodiji ili duhu srodne.¹⁵³

U drugu skupinu spadaju popevke koje su po svojim karakteristikama specifične za Međimurje. To su popevke čije su melodije u naturalističkim ljestvicama, osobito u dorskom, frigijskom i eolskom načinu. Dakle, ova se skupina ističe tugaljivom melodijom te odaje praslavensku dušu. Žganec navodi kako se zapravo čini da u svim popevkama iz ove skupi ne čujemo samo jednu melodiju, ali je ipak drugačija. U ovom dijelu nalazi se i zasebna skupina međimurskih pučkih popevki pod nazivom tuševi. To su melodije kojima se zaboravio tekst, ali se pamte zbog lakog ritma i narodnog duha. Obično se sviraju u svatovima i sličnim društvenim prigodama.

U treću skupinu spadaju popevke na kojima se opažaju strani utjecaji, posebno utjecaji mađarske, hrvatske i slovenačke pučke popevke. Popevke su svrstane na način da se popevke s najmanjim utjecajem nalaze na početku, dok se popevke s najvećim utjecajem mađarske pučke popevke nalaze na kraju. U ovoj skupini nalazi se mnogo popevaka koje su u jednom dijelu mađarske, a u drugom međimurske. Što se tiče pjesničkih motiva u međimurskim pučkim popevkama, oni su ili specifično međimurski ili slavenski. Specijalno međimurski motivi nalaze se u ljubavnim i vojničkim popevkama. Za takve popevke karakterističan je humor, tuga, ljubav prema Međimurju i prirodna ljepota.¹⁵⁴

Crkvene popevke bile su tiskane odvojeno od svjetovnih, a autor ih je poredao po crkvenoj godini. Crkvena je popevka u Međimurju vrlo bujna te su je dobrim dijelom sačuvali

¹⁵¹ <https://www.culturenet.hr/default.aspx?id=55122>, preuzeto 11. srpnja 2019.

¹⁵² usp. Žganec Vinko, *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja – svjetovne i crkvene*, Matica hrvatska, Čakovec, 2015

¹⁵³ usp. Žganec, 2015.

¹⁵⁴ usp. Žganec, 2015.

mađarski kantori koji ih nisu htjeli širiti jer su smatrali da bi se tako širio ilirizam. Čuvanju takvih popevki pridonio je i konzervativan duh Međimuraca jer su zahtijevali da se pjevaju i sviraju samo stare popevke koje zna pjevati čitav narod. Ističe se i ljubav međimurskog naroda prema starim crkvenim popevkama te je upravo to i razlog što su ostale sačuvane.¹⁵⁵

Izvorno se međimurska popevka pjevala acappela, a sam napjev upjevavala je tj. upjevava najbolja pjevačica počimalja ili popevačica ili najbolji pjevač pređar ili vižar.

7.3. Dr. Vinko Žganec

Ovaj period 20. st, ne može nikako proći, a da se ne spomene i jedan od istaknutijih ličnosti u povijesti hrvatske znanosti i kulture. Govorimo o vrlo važnoj i cijenjenoj ličnosti međimurskog kraja, o dr. Vinku Žgancu.

Slika 24. Dr. Vinko Žganec

Izvor: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67711>

Dr. Vinko Žganec rođen je u Vratišincu (malenom mjestu smještenom u Međimurju) 22. siječnja 1890. godine. U Vratišincu završava osnovnu školu, a srednju u Varaždinu i Zagrebu. Upisao je Teološki fakultet uz koji je učio glazbu. Nakon kratkog službovanja u Dekanovcu, Vinko Žganec je završio Pravni fakultet, ostavio svećeničko zvanje i osnovao obitelj s kojom odlazi živjeti i raditi u Sombor dugi niz godina. Silom prilika, jer je započinjao II. svjetski rat,

¹⁵⁵ usp. Žganec, 2015.

Žganec se ponovo vratio u Zagreb gdje se glazbi posvećuje u svakom smislu te riječi. Umro je u Zagrebu 12. prosinca 1976. godine, a pokopan je u Vratišincu, na groblju svog rodnog mjesta.¹⁵⁶

Za Vinkov kasniji rad, tj. za njegov životni poziv bila je zaslužna njegova majka, koja je uz odgoj Vinka i njegovih sedmero braće, također znala puno pjesama i što je potaknula Vinka Žganca na sakupljanje narodnog blaga i sama je zapisivala običaje u Vratišincu s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Iza sebe je ostavila preko tisuću stranica rukopisa, a dio tih običaja objavio je Vinko Žganec 1968. godine.¹⁵⁷

Žgančevu važnost u Međimurju ne smijemo zanemariti, zbog velikog doprinosa bogatstvu međimurske kulture i običaja. Zahvaljujući dr. Vinku Žgancu danas u Međimurju postoje mnogi zapisi raznih napjeva, ili kako bi u Međimurju rekli *popevki*, iz raznih dijelova Međimurja. Možda nije to književnost u pravom smislu te riječi, ali kao dio međimurske kulture i običaja mora se i na taj dio tradicije obratiti pozornost.

Tako je Vinko sakupio čak i više od petnaest tisuća popevki (i u daljnjem tekstu koristit će se izraz *popevka* umjesto *napjev* u znak simbolike) s tekstovima sakralnog i svjetovnog karaktera. Prvu popevku koju je dr. Vinko Žganec zapisao bila je *Megla se kadi*.

¹⁵⁶ Bartolić Zvonimir, Dr. Vinko Žganec 1890. –1976. U prigodi 30. obljetnice smrti 12. XII. 1976. –12. XII. 2006., Grafika d.o.o , Osijek, 2006.

¹⁵⁷ Leček Ivan i Turk Zoran, Vratišinec, Općina i njeni ljudi –povijest i sadašnjost. Pretetinec: Letis d.o.o.i Općina Vratišinec, 2018.

Slika 25. Notni zapis prve hrvatske pučke popijevke koju je zapisao dr. Vinko Žganec

Megla se kadi.

Školski praznici Vratišinec 1908.

Okretno. Vratišinci.

Me - gla se ka di, haj - di - na! cve - te.

Što¹⁾ bo tu haj - di - nu žel, da²⁾ ga na njoj

zr - nja ne. Mla - da A - ga³⁾ že - la bo,

ko - ja već de - voj - ka ne. Mla - da A - ga

Megla se kadi, hajdina cvete.
Što bo tu hajdina mlatil,
Da ga na njoj zrnja ne!
Mladi Martin mlatil bo,
Koji je već junak ne. Mladi...

Samo na 2. dio melodije pjeva se daljnji tekst:

Aga ide kre⁴⁾ njega,
Veli, da ne za njega.
Daj joj nejt⁵⁾ za njega,
Ne bi išla kre njega.

Srebrna je šnorica,
Koji nosi Agica.
Išće⁶⁾ lepši prsten zlat,
Koga nosi Tinec mlad.

¹⁾ hajda, ²⁾ što, ³⁾ kad, ⁴⁾ pjeva se svakoj djevojci i monka.
⁵⁾ kraj, az, ⁶⁾ ne bi bilo, ⁷⁾ jošla.

Izvor: Bartolić, Z. (2006). Dr. Vinko Žganec 1890. –1979. U prigodi 30. obljetnice smrti 12. XII. 1976. –12. XII. 2006

Neka od važnijih zbirki su *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja* (I–II, 1916–20), *Hrvatske pučke popijevke* (I–III, 1941), *Gradišćanske jačke* (1957). Važna djela objavio je kao niz zbornika poput: *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja* (I–II, 1924–25), a ne baveći se samo sakupljanjem međimurskih popevki već i napjeva iz drugih krajeva tako su nastali i zbornici

poput *Narodne popijevke Hrvatskog Zagorja* (I–III, 1950–71), *Hrvatske narodne popijevke iz Koprivnice i okoline* (1962), *Hrvatske pučke popijevke iz Zeline i okolice* (1979) i mnoga druga djela.¹⁵⁸

Pjesmu, koja slijedi, *Našem čoveku* u spomen i obljetnici dr. Vinku Žgancu napisala je učiteljica Franciska Matoša.¹⁵⁹

NAŠEM ČOVEKU

*Na sredini Vratišincea
Žgancova hiža stoji.
Na njoj pak se svetla,
crna ploča blešči.
Da se tu rodil čovek
Kaj Vinko Žganec se zove.*

*Na tomu je gruntu rasel
S drugaj dičkeraj kravice pasel
Kak malomu mama mu je popevala
I v dušu mu ljubav za pesmu vsadila.*

*Dok je v svet odišel,
Nej je bil vesel,
Ali je v srcu sobom
I Međimurje nesel.
Sigdi je za jega povejdal,
Jer ga strašno rad mel.*

*Z notaj i s pesmaj
Zmišluval se na
Rodbinu i sosede,
Na se poznate i prijatele.*

*Si su uni vredno delali
I s pesmaj veselje pokazali.
Mnogi su žarko ljubili*

*S cirkve se onda čuo zvon
I svoje lublene gubili.*

*I dok sosedi tožno popevaju
Vinko je zapisal i v note del:
"MENI ZVONI TOŽNI GLOS
DONOŠAJU".*

*I pak "ZGINULA JE FTIČICA"
Drugam pesme kak zrje pobirat.
Prek Drove, pak i čuda dale,
Se su ga narodne pesmepoznale.*

*Saki čas je dimo došel
Med našu Dravu i Muru
I navekje govoril:
„NIGDI LEPŠE, KAK JE VU
MEĐIMURJU”.*

*V starosti "VUPRAL JE OČI V NEBO
VISOKO"
I k sebi zval životnu družicu:
Dok za navek zaspim, nek dale si
popevleju,
A mene nek vu Vratišinec odneseju.*

*I tak je dragi ljudi je.
Tam prek štreke, ne zelenom bregu
Vinko Žganec mirno spi,
a v jutro i navečer
koli brega "MEGLA SE KADI".*

Franciska Matoša, učiteljica

¹⁵⁸ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža;

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67711>, preuzeto 20. srpnja 2019.

¹⁵⁹ Bartolić Zvonimir, Dr. Vinko Žganec 1890. –1979. U prigodi 30. obljetnice smrti 12. XII. 1976. –12. XII. 2006., Grafika d.o.o , Osijek, 2006.

7.4. Pučki pjesnici Međimurja

Spominjući narodnu usmenu pjesmu, vrlo je važno razdoblje 20. stoljeća i za razne pučke pjesnike i književnike. U 20. stoljeću mnogi se pisci, pogotovo u drugoj polovici 20. stoljeća, okreću svom zavičajnom idiomu i zavičajnoj temi. Motivi u djelima su pretežito pejzaži, životinje, djetinjstvo i sam suživot ljudi.

Poznati hrvatski književni kritičar i povjesničar Joža Skok govori da se novija kajkavska poezija dijeli na dva osnovna pravca. Jedan je intimno-pejzažni, a drugi, tvrdi Skok, da je socijalno-kritični.¹⁶⁰ U osvještavanju važnosti kajkavske književnosti i kulture veliku ulogu odigrao je časopis *Kaj*. Časopis *Kaj* izlazi od 1968. godine, a pokrenuo ga je Stjepan Draganić.¹⁶¹ Kao što i spomenuti dr. Vinko Žganec tako je i Joža Skok bio jedan od književnika koji je, bivajući jedan od urednika časopisa *Kaj*, uvelike pridonio kajkavskoj književnosti. Napisao nekoliko antologija kajkavske proze i poezije, ali i dječje književnosti. Njegova djela vezana uz kajkavsku književnost su: *Kajkavski kontekst hrvatske književnosti XIX. i XX. stoljeća* (1985.), *Moderno hrvatsko kajkavsko pjesništvo* (1985.), *Horvacka zemljica* (1971.), *Ogenj reči* (1986.), *Ogerliči reči* (1990.), *Krležina fuga kajkavica haeretica* (1993.), *Rieči sa zviranjka* (1999.), *Ružionik rieči* (1999.).¹⁶²

Kada smo spomenuli već i same sakupljače narodne usmene poezije temeljene na folklornoj razini, i književne kritičare, važno je spomenuti i same književnike i pjesnike koji u živjeli i djelovali u Međimurju u 20 stoljeću. Na temelju njihovih su djela djelovali spomenuti kritičari, tj. promatrajući njihova djela su mogli raditi razne podjele i govoriti o tome na kojim se temama temelji pjesništvo i ostalo književno stvaralaštvo 20 stoljeća u Međimurju. Pučki pjesnici koji su djelovali u to vrijeme bili su: Florijan Andrašec, Ladislav Čizmešija, Ivo Sokač, Vinko Kos, Ruža Pokolić, Stjepan Leiner, Josip Kroppek, Marija Novak, Marija Međimurec, Stjepan Janković, Ladislav Radek, Nikola Pavić i mnogi drugi.

Spomenut ćemo neke od pjesnika i navesti njihova djela te zaista i utvrditi kako su teme pisanja, u ovom primjeru pjesama, zaista i radi o temama koje su intimno-pejzažnog ili pak socijalno-kritičkog stila.

¹⁶⁰ usp. Milanja Cvjetko, *Hrvatsko pjesništvo 1900. – 1950. Dijalektalno pjesništvo*, Jerkić tiskara, Zagreb, 2008. str. 283.

¹⁶¹ usp. Hrčak: Časopis *Kaj*, <http://hrcak.srce.hr/kaj>

¹⁶² usp. Milanja str. 359

7.4.1. Florijan Andrašec

Hrvatski pučki pjesnik i melograf Florijan Andrašec rođen je u Dekanovcu¹⁶³, mjestu u Međimurju, 28. travnja 1888, gdje je i umro 9. srpnja 1962. Osnovnu školu završio je u rodnome kraju i Maloj Kaniži, a gospodarski tečaj u Buzovcu. Sudjelovao je u Prvom svjetskom ratu kao austrougarski vojnik u Rusiji, no ubrzo je teško ranjen te se vraća kući. Zapisivanjem međimurskih narodnih pjesama, ali i pisanjem vlastitih, počeo se baviti još prije odlaska na rusku frontu, što nije prekinuo ni za vrijeme boravka u vojsci gdje je napisao jednu od svojih najljepših pjesama, *Mesec*. Teška ozljeda, izgleda, došla mu je kao naručena te omogućila da nastavi sa sakupljačkim, ali i stvaralačkim radom u svojoj domovini. Tada njegov talent prepoznaje Vinko Žganec koji mu je omogućio školovanje u Celju za orguljaša. Nakon završene škole vraća se u rodni Dekanovec, a ondje ostaje do svoje smrti radeći kao crkveni orguljaš i kantor. Bio je Žgančev bliski suradnik, zajedno su sakupljali međimurske narodne pjesme, obrađivali ih i zapisivali. Upravo je Dekanovec, zahvaljujući Žgancu, koji je ondje kratko boravio, i Andrašcu, koji je ondje proveo cijeli život, mjesto u kojemu je nastalo vjerojatno najviše međimurskih popevki o rijeci Muri. Andrašec je također bio raznih interesa, često zvan *Jezero mešter*.¹⁶⁴

U slobodno se vrijeme bavio zemljoradnjom, bačvarstvom, izumiteljstvom, rezbarstvom, kamenoklesarstvom, itd. Kao i Žganec, osnivač je i član mnogih društava koja postoje i danas: osnovao je crkveni pjevački zbor, tamburaški i limeni puhački orkestar, vatrogasno društvo, a takva društva čine sastavni dio svakog međimurskog sela. Njegov mlađi brat Martin (Dioniz) napisao je Andraščevu biografiju koja je do danas ostala u rukopisu¹⁶⁵. Andraščev talent prepoznao je i Krsto Odak, hrvatski skladatelj koji ga je, nakon što su ga Žganec i Štolcer Slavenski odbili, zamolio da mu otpjeva međimurske napjeve. On ih je otpjevao 44, čak i neke autorske pjesme i tako je nastala najpoznatija Odakova opera, *Dorica*

¹⁶³ *Dekanovsko gruobiče na četiri strani/ Daj bi mene mladog zakopali/ na tiem liepim dekanovskom gruobiču!* Florijan Andrašec, Općina Dekanovec, <http://www.dekanovec.hr/web/udruga-i-klubovi/kuu-florijan-andrasec-dekanovec>, preuzeto 11. srpanj 2019

¹⁶⁴ Osoba za sve -izumio je prešu za polugu za koju je na izložbi u Rimu dobio zlatnu medalju, a čak se njegov usavršeni mehanizam sijačice proizvodio tvornički.

¹⁶⁵ „Inače je Florijan bio izrazito bohemski tip. Vrlo jednostavan, s malim zadovoljan, nije ga smetao nered u sobi, nije se uzrujavao. Kad je imao, rado je trošio, a kad nije imao, došao je k bratu i zapjevao mu koju pjesmicu ili ispričao koju šalu i dobio je, što je taj čas trebao. On je išao pjesmom kroz život, zato nije bio dobar „gazda“, ali ipak uvijek zadovoljan i veseo. Bio je dobra srca, kad je imao rado je dijelio i obilno, ali se za svoje gospodarstvo slabo brinuo, premda je imovno spadao među bolje gospodare. Florijan kao idealist, svakome je vjerovao, zato su ga mnogi varali, ali on je preko svega prelazio bez uzrujavanja“. Bartolić Zvonimir, Pučki hrvatski pjesnik Florijan Andrašec, Zrinski, Čakovec, 1988, str.506:

pleše. Andrašec je, kao i Žganec, vidio važnost narodnih pjesama koje su mogle pripomoći afirmiranju Međimurja kao autentičnog entiteta hrvatske kulture, unatoč pritisku Mađarske.

Tako je često pisao za novine i veličao svoj kraj. U spomen njemu, njegovu doprinosu kulturnoj baštini Dekanovca, njegovu dubokom tragu u pjesničkom, skladateljskom, ali i kiparskom stvaralaštvu, njegova rodna ulica dobila je naziv po njemu, uređen mu je spomen-park u samom središtu mjesta, postavljen je kip tako da gleda na svoje ljude iz župe, a odnedavno se održavaju i Glazbene večeri kantora Florijana Andrašeca.

Iako ga se danas rijetko spominje u stručnoj literaturi, njegovo je stvaralaštvo od velike važnosti za njegov kraj. O njegovoj veličini govori i to da ga je Hranjec nazvao međimurskim Kačićem, dok s druge strane Slaviček, također rođeni Međimurac, za njega kaže da je on pučka pričalica koja svoje fabule izriče manje ili više robusnim (četnaestercima i petnaestercima ponajčešće), a pouka mu, na kraju, više nalikuje komentaru nego dociranju.¹⁶⁶

¹⁶⁶ usp. Bartolić Zvonimir, Pučki hrvatski pjesnik Florijan Andrašec, Zrinski, Čakovec, 1988, str. 539., i Toma Dragutin, Popevka zemlji. Hrvatskokajkavsko pjesništvo o Međimurju, II. prošireno izdanje Matica hrvatska, Čakovec 1991. , str. 5.- 12.

Tebe mama meni krate

*Tebe mama meni krate,
Zato kaj pem med soldate,
Cincin, cin, dumdumdum,
Huja, haj, pum, pum, pum...*

Poveć draga da te lubil bum.

*Moja mama tak velidu,
Da te k meni nepustidu
Cincin, cin, dumdumdum,
Huja, haj, pum, pum, pum...*

Poveć draga da te lubil bum.

*Tak sam dugo na konjari
Kaj sam skoromveć i strari.
Cincin, cin, dumdumdum,
Huja, haj, pum, pum, pum...*

Poveć draga da te lubil bum.

*Na konjari sam odresel,
Tek sam dugo konje posel.
Cincin, cin, dumdumdum,
Huja, haj, pum, pum, pum...*

Poveć draga da te lubil bum.

*Ve pakbudem vojsku služil,
semu svetu se odužil
Cincin, cin, dumdumdum,
Huja, haj, pum, pum, pum...*

Poveć draga da te lubil bum.

*Da bum došel z vojske dimo
Našel bum si žensko fino
Cincin, cin, dumdumdum,
Huja, haj, pum, pum, pum...*

Poveć draga da te lubil bum.

Međimurske fijoalice, Florijan Andrašec, 6. srpnja 1941.

Mura, Mura, globoka si...

*Mura, Mura globoka si voda ti,
ka si rezdružila naše ljubavi.*

*Ob dvanajsti vura kupat se išel,
Neje tužen mislil, kaj nej vun zišel. Op.*

*Ruku zdigne pak zavikne: Klarica!
Zbogom mi ostani moja grlica.*

*Čerkica se je na brego plakala,
Kaj več nabo mela svega japeka.*

*Njegova draga na brego je ješkala,
Kaj več nabo mela svojega pareka.*

*Mogli su se mlinari prestrašili,
Da su vidli mrtvo telo plivati.*

*Na to su se mlinari požurili,
Kaj su mrtvo telo z vode vun zeli.*

*Njegova draga dimo ga je 'tpelala,
I do doma ovak ga je jafkala:*

*»Jedna ružica mi vu vrtu fali,
Ne ga več na svetu za me ljubavi.«*

Međimurske fјjolice, Florijan Andrašec

Međimursko selo

*Tam od mutne Drave,
K severu do Mure,
Nižeju se sela i bele kapure.
Vijugavi puti, lahko valoviti,
Kre kojih poljane dragi usev kiti.*

*Jedno selo projdeš, već se drugo vidi,
Črlene se krovi a beliju zidi.
Pokraj sela gmajna, dalko se postira.
Na njoj blago pase, pastir frulu svira.*

*U jednom se selu zastavimo malo,
Koje bu nam evo, lepi primjer dalo.
Žiteli tog sela rade danju, noću,
Tako ublažuju svoju poteškoću.*

*Ovdi jedna radost na oko ti pada.
U tom jednom selu što češ videt sada.
Tu stanuje rad, mir, ljubav vesela,
Što je dika, ponos, međimurskog sela!*

*Kada sunce v jutro na istoku splava,
I svojom lepotom svet obasjava,*

*Čuješ masu dece, »puni su ih dvori«,
Veseli se narav, kaj ne pregovori!*

*Čevrlanje, igra, sve bez rasporeda,
Da človeka oko, komaj se nagleda!
Kako živo skaču oko kućnog praga,
Kada vidiš ovo, srce se razdraga.*

*Pastir rano blago na pašu otira,
Kada zora svane nema više mira.
A za njim iz sela već kola za koli,
Orat, kopat, sijat, po vremenu, voli.*

*Ali, što je jošče vu tem našem selu,
Kada rano v jutro ide sve na delo.
Tu se čuju pjesme, iduć večer s pola,
Veseli težakov navadna je vola.*

*Tak sproveda dane međimursko selo,
V običaju svojem i vu svakom delu.
Nemre da se vžije sve rođene grude,
Međimursko selo takvo uvek bude.*

28. svibnja 1920.¹⁶⁷

7.4.2. Ladislav Čižmešija

Istraživajući tako Andrašeca i njegova djela, dolazimo do još jednog imena, još jednog pučkog pjesnika, na kojeg su vrlo snažan dojam ostavile Andrašecove *Međimurske fijolice* iz 1953. godine. Osoba o kojoj govorimo jeste Ladislav Čižmešija, rođen u Donjoj Dubravi 10. svibnja 1926. godine. Pod dojmom Andrašecovim djelima i sam odlučuje uzeti pero u ruke i tako 1967. godine piše svoju prvu pjesmu na hrvatskoj međimurskoj kajkavštini, pod naslovom *Ljepi nam je Doljnji kraj*. Polako su tako kod Čižmešije se nizali stihovi, pa pjesma za pjesmom sve do njegove prve samostalne zbirke *Popevke našega življenja* koja je svjetlo dana ugledala 1972. godine. Pet godina kasnije izlazi već i druga zbirka *Cvjetna dolina*, a 1979. i treća pod

¹⁶⁷ Andrašec Florijan, *Međimurske fijolice*, Tisak gradske tiskare i knjigovežnice, Čakovec 1953.

naslovom *Crvena zemlja*. Također je i u druge dvije zbirke vrlo dobro ukomponiran dio kajkavskih pjesama.

Osim što je Čizmešija pjesnik i istaknuo se pisanjem pjesama, iskušao se i u skladanju na narodni melos i održao nekoliko uspješnih koncerata, te često nastupao recitalom svojih vlastitih pjesama.¹⁶⁸

Međimurski ljepi kraj

*Se od Mure pak do Drave,
Od Štrigove do Dobrave,
Čez doline i čez gorje,
Tu je ljepo Međimorje.*

*Tu je moja domovina,
Te moj ljepi rodni kraj,
Odkud ja vu svet odhađam,
I sim se vrnem ja nazaj.*

*Dok odhađam z domovine,
Vek si sozne joči brišem,
Dok mi pak ta žalost mine,
Več ja v domovino pišem.*

*Dok na cugo sem putuval,
I žita su mi mahala,
kak da znaju da smo svoji,
Ljepo me pozdravljala.*

*I šume su se zibalje
Kak da oču reči:
Naj na nas pozabiti,
I vrni se po sreči.*

Dragi naš »kaj«

*Več sam ti punoput rekel naj
se sramuvati z našega »kaj«
s cifrastemi rečmi ne svinjari
bez potrebe mi ne štacunari.*

*Dok je samo treba ti izuzti što
naj se zna da znamo mi i to.
i deteto iza onoga navek naj,
prva materinska reč je kaj.*

*Rođeni smo v takvi sredini
pak ve nesmemo biti tak fini,
da materinsko reč si hitimo fkraj*

¹⁶⁸ Toma Dragutin, Popevka zemlji, Matica hrvatska Čakovec, Zrinski 1991., str. 254.-255.

i zanemarimo naš rođeni »kaj«

*Ako ideš i vu svet tuđine
s pameti ti nigdar naj ne zgine
pak da se i povrneš ti nazaj
nigdar ne zabi to toplo reč »kaj«*

*Jer nija ta reč iz Turske ili grčke,
niti ostanjki ili nečije zbrčke.
i po stoti pot ti velim...naj!
pozabiti si to drago reč »kaj«*

*S tom rečjom je postal naš lepi kraj
tu prva reč je izgovorena »kaj«
i srećni smo kaj jo praf mi imamo
zato jo svi navek jako štimamo.¹⁶⁹*

7.4.3. Stjepan Janković

Još jedan pjesnik koji je primivši u ruke Andrašecove *Međimurske fijolice* dobio inspiraciju i poticaj za daljnji rad. Govorimo o umirovljenom obrtniku iz Gardinovca, Stjepanu Jankoviću, rođenom 1933. godine.

Pjesništvom se počeo baviti davnih dana, još je kao učenik u osnovnoj školi zapisivao stihove. Pošavši u vojsku intenzitet pisanja postaje mu sve jači, a Andrašecova *Međimurska fijolica* davala mu je samo još jači vjetar u leđa. Godine 1974. objavljuje svoju prvu zbirku kajkavskih pjesama *Dišiju polja* i to u vlastitoj nakladi. Četiri godine nakon izdavanja prve zbirke, 1978., okušao se i u pripovijestima. Ne nedostaje tu ni igrokaza ni pjesama. 1984., deset godina nakon prve zbirke pjesama napisao je i monodramu *Spomenik*. Janković biva i članom Matice hrvatske, redoviti je suradnik Hrvatskoga kajkavskoga kalendara. Za života, (umire 2010. godine) izdao je ukupno osam knjiga poezije i proze.¹⁷⁰

Domaći kraj

*V rođenu ravnicu me naveke vleče
Prelepo polje I rečkica kaj,
Međimurje ljubljeno moje
Vrnol ti se bum taki nazaj.*

*Zelenu polje pozabiti nebrem
Jerboa I misli mi vu srcu to vele,*

¹⁶⁹ preuzeto iz: Toma Dragutin, Popevka zemlji, Matica hrvatska Čakovec, Zrinski 1991.

¹⁷⁰ usp. Toma, str. 258.

*Pozabil tešku je oca i braću
I materine roke žuljave.*

*Došel sem vu tebe vidiš nazaj
Makar več ne svetu zelene njive,
A po polju se kmično vlečeju,
Vlečeju meglice sive.*

*Štel sam te zgubiti al te nebrem
To priznam ti, znaj,
Jerbo vu meni sam naveke kluvle
Domača rečkica kaj.¹⁷¹*

7.4.4. Vinko Kos

Vinko Kos nadasve je hrvatski pjesnik. Kos je rođen u Vučetincu pokraj Svetog Jurja na Bregu u Međimurskoj županiji i to 10. srpnja 1914. godine. Rođen je u mnogobrojnoj obitelji u kojoj je on bio najstariji sin od njih desetero. Nažalost točan datum i mjesto smrti Kosa je ostao nepoznat te se samo u raznim izvorima nagađa da je umro u svibnju 1945. godine.¹⁷²

Književnim se radom počeo baviti već u srednjoškolskim danima. Njegova je poezija bivala objavljivana u školskom časopisu *Zora*¹⁷³, dok u zrelijim godinama piše pjesme za djecu, igrokaze i priče pod pseudonimom Čika Nika, Čiča Nika i Vincek. Pseudonim Vincek koristio je u spomen na svog dobročinitelja Stjepana Horvata koji ga je za vrijeme školovanja financijski stipendirao pošto je Kos dolazio iz vrlo siromašne obitelji. Vjerojatno i zbog svog siromašnog djetinjstva, godine 1943. osnovao je Dječji grad.¹⁷⁴ Dječji grad bila je ustanova u kojoj su boravila predškolska djeca i podsjećala na današnje vrtiće. Cilj ustanove bio je da se svakom djetetu pristupa kao prema individui koja može razvijati svoju kreativnost.

Ovdje govorimo o vrlo plodnom piscu, koji piše i poeziju i prozu. U svega pet godina napisao je osam knjiga. Zbirke pjesama koje je napisao su: *Vodopad* (1939), *Kipar* (1941), kajkavska zbirka *Lada* (1944), za koju je dobio i Nagradu grada Zagreba.¹⁷⁵ Napisao je još i poemu *Šišmiš* (1943) te djela za djecu: *Božićne zvjezdice* (1941), *Zlatna jabuka* (1942), *Dušenka* (1943.), *Planinski dječak* (1944), *Zlatni orasi* (1947). U svom raznolikom književnom

¹⁷¹ preuzeto iz: Toma Dragutin, Popevka zemlji, Matica hrvatska Čakovec, Zrinski 1991.

¹⁷² usp. Leksikografski zavod Miroslav Krleža: Kos, Vinko, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33293>, preuzeto 22. srpnja 2019.

¹⁷³ usp. Leksikografski zavod Miroslav Krleža: Kos, Vinko, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33293>, preuzeto 22. srpnja 2019.

¹⁷⁴ Usp. Mikulaco Daniel, O pjesništvu Vinka Kosa. Iz nepoznate rukopisne ostavštine, Boslovska smotra, 81 (2011) 2, ISSN 0352-3101, UKD 22-28, Izvorni znanstveni rad, str. 324.

¹⁷⁵ Usp. Mikulaco, str. 324.

opusu bitno je za dodati i to da je djelovao u mnogim časopisima i novinama, a neki od njih su: *Hrvatska revija*, *Zora*, *Hrvatska prosvjeta*, *Hrvatsko jedinstvo*, *Obitelji*, *Hrvatska smotra*, *Seljačka omladina*, *Omladina*, *Hrvatski ženski list*, *Hrvatska mladost*, *Hrvatske misli*, *Jutarnji list*, *Hrvatski sjever*, *Plava revija*. Osim toga bio je i tajnik Društva hrvatskih književnika.¹⁷⁶

Prema riječima dr. Zvonimira Bartolića, ovdje se radio o imenu u hrvatskoj književnosti dvadesetog stoljeća koje je »ograđeno debelim zidovima šutnje«¹⁷⁷.

Lada je kantata u četiri dijela iz prastarih vremena Međimurja. Neke od pjesama iz djela *Lada* slijede u nastavku.

Štimajte s, štimajte

*Štimajte se, štimajte
svojimi zemljami,
Zagorci vu Zagorju
z njegovimi gorami.*

*Imamo mi, imamo
Malo Međimurje,
ošter plug mu z voleki
črne brazde orje.*

*Široke su, široke
Rodne mu ravnice,
grozdjiča su slatkoga
pune mu gorice.*

*Lepe su međimurske
Puce i snešice,
čardaš si zaplešeju,
črleno im lice.*

*Štimajte se, štimajte
Zagorci zagorjem,
mi se bomo štimali
z malim Međimurjem.*

Ljubav

*Ljubav je nekaj vu srcu,
nekaj kak zlata nit,
nekaj kaj saki opazi,
nekaj kaj ne da se skrit.*

*Vu tu se nit nam zaplete
pamet i čitavi svet.
Vse nam tak lepo postane,
duša se zdigne vu let.*

*Ljubav je nekaj vu srcu,
nekaj kaj ne da se reč,
nekaj, gda imamo puno,
mi si želimo još več.*

¹⁷⁶ Leksikografski zavod Miroslav Krleža: Kos, Vinko, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33293>, preuzeto 21. srpnja 2019.

¹⁷⁷ Usp. Toma str. 260.

8. Zavičajna književnost Međimurja danas

Kajkavsko narječje u 21. stoljeću doživljava svoj pravi procvat, pa tako zahvaljujući portalu ili bolje rečeno zadruzi *Kajkavska renesansa*, koju je 2011. godine osnovao Mario Jembrih, Međunarodna organizacija za standardizaciju uvrstila je kajkavski književni jezik 12. siječnja 2015. godine među svjetske jezike, a kajkavski književni jezik dobiva svoj književni kod koji glasi *kjv*.¹⁷⁸

Cilj same te zadruge je očuvanje kajkavskog narječja, kulture i identiteta kao i svih kajkavskih dijalekata, mjesnih i lokalnih govora. Zadruga sakuplja sve podatke o kajkavskom narječju, znači od povijesnih do jezičnih i književnih podataka i sve što objavljuju na portalu pisano je na kajkavskom književnom jeziku. Sve je to dostupno i vidljivo na njihovoj internetskoj stranici *Kajkavska renesansa* (<http://kajkavska-renesansa.hr/>).

Kada govorimo o zavičajnoj međimurskoj književnosti 21. stoljeća, važno je za spomenuti da se tu javljaju razna imena pisaca neka više dok druga manje poznata. Bez obzira na rang popularnosti svi ti pisci vrlo su danas važni u Međimurju. Ističem tu važnost zbog očuvanja međimurskog kajkavskog dijalekta, raznih međimurskih dijelova/sela. U vrijeme kada je štokavsko narječje tj. hrvatski književni jezik zastupljen u svakom djeliću Hrvatske, vrlo je važno da mlađe generacije, tj. djeca, čuju i čitaju *našu domaću nam reč KAJ*, a starije generacije da se prisjete kako je to nekada bilo i kako se govorilo tj. kako se još uvijek govori. Zbog tih razloga vrlo je lijepo ući u razne knjižnice, knjižare i čitaonice i na policama vidjeti razne zbirke, djela, romane ispisane na međimurskom kajkavskom narječju, neka napisana od strane običnih radišnih ljudi koji nisu imali prije vremena ni prilike se baviti književnim radom, ali su ipak zapisivali svoje stihove i misli te ih daju daljnjim naraštajima.

8.1. Petrana Sabolek

Došavši tako u 21. stoljeće spomenut ćemo spisateljicu današnjeg vremena, dipl. iur. Petranu Sabolek kao jednu od predstavnika međimurske zavičajne književnosti. Petrana Sabolek rođena je 1949. godine u Čakovcu, spisateljica je nekih dvadeset godina i članica je Društva hrvatskih književnika. Većinom piše za djecu te je zastupljena u dječjim časopisima

¹⁷⁸ Jutarnji list: Kajkavski je književni jezik, a ne dijalekt; <http://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/kajkavski-je-književni-jezik-a-ne-dijalekt/482884/>, preuzeto 23. srpnja 2019.

školskoj literaturi. Što se tiče odraslih, za njih piše osobito na kajkavskom stoga je i zapažena sudionica recitala kajkavske poezije.

Nagrađivana je autorica i to I. *nagradom za najbolju kajkavsku pjesmu, XIV recitala suvremenog hrvatskog pjesništva Senje i meteori Varaždin, 2006. (Skrodnja vura)* te *Brončanom diplomom* Zajednice hrvatskih kulturno umjetničkih udruga Međimurske županije za 20 godina uspješnog rada u društvu i očuvanju kulturnog amaterizma i hrvatske kulture. U dosad objavljenih devet naslova četiri su zbirke poezije za djecu, dvije zbirke kajkavske poezije, dvije fotomonografije, dva CD – notni zapisi sa sveukupno 23. autoričinih tekstova, te jedan roman za mlade, u tisku. Uglazbljeno joj je preko pedeset pjesama. Svojim djelima Petrana održava osebujan međimurski leksik na životu za sve buduće naraštaje. Lirski joj je govor prepuni bogat je metafora, dok se stil njezina pisanja odlikuje u bilježenju kajkavskih samoglasnika.¹⁷⁹

međimorje

*špinči se međimorje
z murom
drovom
zeleni bregi
i z otokom
vodengrodom
na kem zrinski dvor sedi*

*kinčiju ga rodna polja
cirkve
zdenci
za lesom hiže
poti
lugi
cintori cvetni
međimurske viže*

*i cekeri od ljuščinja
košare splečene z šibe
i med dvemi
tém vodami
rovna štrekado kotoribe¹⁸⁰*

¹⁷⁹ usp. Sabolek Petrana, Kipeci bogački, Modernist, Varaždin, 2009.

¹⁸⁰ Sabolek Petrana, Kipeci bogački, Modernist, Varaždin, 2009.

dleteli su i ftiči moji

*dleteli su i ftiči moji
zrasla su i njima krila
i več su vu novem gnéždu*

*preveč fljetno
bi mati rela
i preveč dalko
nek bi rada*

*zato naj obstoja nada
kaj imkrila véksnožna bila
gnéždo pak vék z perja sreče
kaj materina gda zavri soza
vsigdor sam od sreče peče*

zabrérmzani KAJ

*prosiv je domoči KAJ
kaj ja totu réč zabrérmzam*

*kaj si malo otpočine
kaj v čkominu se porine
a né kaj vek
z vseh stron zvoni
kaj
zakaj
kaj pak naj*

*i zabadav mu povédam
kaj je meni KAJ vu krvi
kaj je v saki reči prvi
i kaj se zabadv rivlje
i čakavsko ČA I ČA
i štokavsko ŠTO I ŠTA
gda za jezik vék KAJ me prime*

*zato vezda
vu to ime
pitam
kak naj jo zabrérmzam KAJ?*

*daj naj
KAJ
prosim te
mene si našev?!¹⁸¹*

Petrana Sabolek

¹⁸¹ Sabolek Petrana, Kipeci bogački, Modernist, Varaždin, 2009.

8.2. Ignac Šardi

Ignac Šardi pjesnik je sa šarolikim životopisom. Rođen u Gradišćaku 1953. godine, svoje osnovnoškolske dane proveo je u Svetom Martinu na Muri, nakon toga odlazi u Ljubljana na zanat, a kasnije uz rad u Varaždinu upisuje doškolovanje za tehnologa strojarstva. Deveto je dijete, od sveukupno desetero braće i sestara, prosječne međimurske obitelji. Vrlo je svestrana osoba koja se istaknula u više segmenata tokom svog dosadašnjeg života, a ne samo kao pisac. Uspješan poduzetnik, osnivač obiteljske tvrtke Alpro Šardi d.o.o., vlasnik poslovnog centra „Šardi“ u Selnici, gdje i danas živi sa suprugom Biserkom. Baveći se tako i politikom jedno vrijeme djelovao je i kao načelnik Općine Selnica, suosnivač je Lovačkog Društva „Srndač“ u Selnici. Ima tu još puno segmenata poput vinogradarstva, do otvaranja Muzeja starodobnih vozila.

Što se tiče njegovog kulturnog rada, već skoro deset godina aktivan je član KUD „Obnova“, i može se ga nazvati pomagačem raznih udruga i kulturnih institucija. Kao književnik, tj. pjesnik istaknuo se tek nedavno i to sa životopisom „*Tragom snova iz međimurske zipke*“ i sa zbirkom pjesama „*Japičin hroum*“. Što je bitno za spomenuti u vezi ove zbirke jeste to da su pjesme pisane, naravno međimurskim dijalektom, ali i selničkim govorom, tj. onako kako se zapravo i trebaju izgovarati. Posebna pjesma koju treba istaknuti, iz te zbirke, definitivno je pjesma „*Selnica*“, koja je i uglazbljena od strane Vilimira Borka i prije nekoliko vremena snimljena od poznatijih međimurskih tj. selničkih pjevača i postala himnom općine Selnica¹⁸².

Selnica

*Selnica, med najlepše brege i daole,
Božje su te raoke tu za navejk dale.
Sveti Marko najšo je tu svoj daom,
več jezero lejt je selnički patraon.*

*Nigdi na svejtu rouže tak ne dišiju,
nit kak selnički bregi graozdje zoriju.
Mesto vure nas ftiči z popevkaj budiju,
tu pošteni, pobožni i vredni ljudi živiju.*

*Kre Mure si negda vu bereku bila,
med najleše brege se doselila.
Gloavu na dišeči Balog naslonila,*

¹⁸² usp. Šardi Ignac, *Japičin hroum*, Vlastita naklada, Selnica 2018., str. 198-199

noge dol v Črnu Mlaku spustila.

*Mnaogi su v svejtu, srce jih dimo vleče,
još jenpaot bi podehnoli rouže dišeče.
Pozdravili naftaše i selničke pikače,
v miru zaprli oči kre rodne zibače.*

*Kre Mure si negda vu bereku bila,
med najlepše brege se doselila.
Glavu na dišeči balog naslonila,
noge dol v Črnu Mlaku spustila.*

Međimurje

*INSULA! Tou je božek prestro zeleno Međimurje,
z sevr hitra voda, z juga jezersko morje.
Dvej Mure su ga šepile, jedna od tejh je Droava,
kak paopkovina jih veže rođijca, zeleno-ploava.*

*Tu smo se rodili, svejt spoznali,
V Čakturnu su velmaoži Zrinski stolovali.
Stječki v Vinerštat su bez gloavi ostali,
Bili su domoljubi, junoaki nej nečiji vazali.*

*Mikloš Zriny su tak dederni človik bili,
Sulejmana(iju) su v Sigetu za navejk ohladili.
Međimurec je isto takši seljoak i kmet,
ponosno na tem prostorima živij jezero lejt.*

*Živlejnja obnoavla da črnu zemlu orje,
žijtna i krouzna polja su međimursko morje.
Tu su pozoji, pikači, loafre najšle svoaj daom,
Porcijnkula je međimurski patroan.*

*Gaorjemeđimurski bregi i daoli kak zeleni vali,
v Panonskom morju su zadrejmali i tak ostali.
Tkaleec pod jim sv. Remuš, Bomek, Mohokos,
gorice, bregi i šume pod vejhjom, naš su ponos.*

*Dvej vode kak ploti v jenu se ftoaplajo,
raoaku pod raoku mrzli I zdeni vetri poušēju.
V Kotoribi cug mašina fučnula, rano zaraom,
v Krolevcu kre štreke vahta, Štajnerov je daom.*

*Teško živleje je mnaoge v strajnski svejt natiralo,
faloaček Međimurja je navejk vu srcu ostalo.
Kakša je duha domoačega kruha, z kroušne peći,
jeli su išče slejdi na raosnatoj stezi? Daj mi reči!*

*Poculicu bi na gloavu dejla, či nej sprhnejla,
škorje boksnate boula, šotiš zaplesala I zahušnula,*

*dijnderlicu blejkla, i po međimurski zapopelvala,
doušu i tešlo tu med roužaj, za zmijrom ostavila.*

*Naši su preci v rodnoj grudi najšli svoj mir i spokoj,
kam gud dišli, srce jih je vleklo dimo nazoaj.
Herbali smo „Horvatski cvejtjak“ nesmimo pozaobiti,
Maoramo ga paziti, išče lepšega za sobom ostaviti.¹⁸³*

8.3. Magdalena Vlah-Hranjec

U izobilju međimurskih književnika 21. stoljeća, vrijedno je spomenuti još jedno žensko ime, a to je Magdalena Vlah-Hranjec. Rođena je u Goričanu, 1951. godine, dok danas živi u Donjem Kraljevcu. Za razliku od ostalih spomenutih pisaca, Magdalena piše, ne samo pjesme nego i pripovijesti i komedije. Svoje je pjesme i pripovijesti do sada objavljivala u raznim časopisima poput *Glasnik SIM* (Zagreb) i povremeno u raznim dnevnim i tjednim listovima.

Dugogodišnja je i stalna suradnica Književnog kruga Čakovec, Reči rieč, Hrvatskog kajkavskog kolendara, Danice, dok su joj neke pjesme uvrštene i u antologiju *Popevka zemlji* urednika Dragutina Tome. Godine 1996. Izdaje zbirku pjesama „*Mrazovetkalje*“, a 1998. Zbirku pjesama i priča „*Materine reči*“. Kao što je već spomenuto, autorica je i mnogih komedija, te su mnoga Kulturna umjetnička društva diljem Međimurja izvodila njezine komedije poput „*Rehi so ne za store ljudi*“, „*Vušiva hiža*“, „*Nesrečna žena*“, „*Pajdašice*“.¹⁸⁴

Ulomak iz komedije „Pajdašice“, preuzeto iz zbirke komedija „Na so pevdu i komediju“ Magdalene Vlah-Hranjec:

Osobe: Kata, Mara, Franca, Dragec

Mjesto radnje: Međimurje

Vrijeme radnje: Jesen, 2000. godine

Franca: Dober den, Mara, kam si se otpravila?

Mara: Dober den, Franca. Idem do Kate.

Franca: Pak kaj je domaj? Kaj je došla z Amerike?

Mara: Došla je, došla, snočka, i of čas me zvola kaj dem k njoj.

¹⁸³ Šardi Ignac, Japičin hroum, Vlastita naklada, Selnica 2018.

¹⁸⁴ usp. Vlah-Hranjec Magdalena, Na so pevdu i komediju, Grafika d.o.o. Osijek, Čakovec, 2005.

Franca: *Dej naj kaj gojt govoriti. Došla je, ve pok dovelkla dimo pol Amerike. Zoto te i zove.*

Mara: *Moreš si i misliti kaj me zove. No sam ji jo ni jolna, niti sam ji ne nigidor bila.*

Franca: *pak kaj bi ji što bil jolen, Bog stobom, Mara. Samo onak velim.*

Mara: *Znoš, Franca, ti bom, onak po istini povedala: mi je ne bilo se jeno da sam čula da ide v Ameriku. Ono z zlatninom i one se lepe kikle kaj je celi život dobivala z Amerike sam si jo lefko pogotnola, ali Ameriku, pak ne i ne. Me tu pre srcu tak sprepikalo da je rekla da ideju ona i Dragec v Ameriku, i to na šest tjedni, i da su več dobili korte. Znoš, sam tri dne ne mogla k sej... Sam ji to i otprto rekla.*

Franca: *Bormeš, po istini povedano, droga moja Mara, i mej ti je ni bilo sejeno. Sam si mislila: glej, ne dost kaj je blečena i nakinčena kak princeza, ve bo išče i sveta vidla... Ameriku, Ameriku. Pak si ti to moreš zamisliti.*

Mara: *je istina. I vidla je sveta. Peljala se na avijonu... Ali kaj boš, nešči ti samo ima sreču...*

Franca: *I to što drugi nek Kata. Ti je ona joko srečne roke. Ima rodbinu po celi Ameriki.*

Mara: *Ima, bormeš, ima rodbinu v Ameriki, i po svoji i po Dragecovi stroni. I pra veliš da je srečne roke, i jo to velim. Ali znoš, da je dišla, mi je zoto ne bilo sejeno. Da sam pas se mislila da je ona v zroku, v avijonu, sam ti se bormeš prekrížila i poželela ji srečnoga pota...*

Franca: *je, je, i tre jim je bilo poželeti srečnoga pota. Vidiš kaj se vezda se prepeča. Saki čas se avion zruši ili v zroku eksplodera. Kaj pak te teroristi...*

Mara: *Bormeš, istina, ali to se more sem drugima prepetiti, ali ne i Kati. Joj ti se vek samo nekaj lepoga prepeča.*

Franca: *Istina, istina Mara, Kati se vek sam nekaj lepoga prepeti. Nego znoš kaj, sam ti praf najgerik kaj je itak se dovelkla dimo. Boš mi povedala.*

Mara: *kaj pak da ti bom povedala... A vezda moram iti. Znoš da me več komaj čoka kaj dem.*

Franca: *Znom, znom, a i mej ti se žuri, moram iti po šečerni drača pukat. Iva je več zdonja dišev. No vezda, da sam več spomenula šečernu, moram ti reči da so ovo leto se repe v velkom droču kak daj naj bili špricali. Ali takvoga drača kak je na Katinim zemljama ga ne nigdi v celom Međimurju.*

Mara: *Bormeš je istina, sam ti i jo to vidla. I da sam gledala toga velkoga drača mom me pre srcu ne tak steglo, mom mi je bilo leži.*

9. Zavičajne pjesme Međimurskog kraja raznih autora 20. i 21. stoljeće

Makar gnilu jabuku

*Za dropticu brega nad Zebancom,
za kaplu štigovskog vina,
makar za gnilu jabuku
denes vas skrušeno prosim.*

*Groptico brega nad Zebancom,
kaplu štigovskoga vina
ak nebrete najre mi dati,
al' jabuku probajte najti.*

Međimorju

*Tak sam si trdo stisnuo na prsa
pušlek domaćega cvjetja
dok kaplica rose pala je z trsa
na ličeke protuletja.*

*Dugo je dugo u srcu momemu
zvonilo drago domaće »kaj«
i moral sem jenpot tu de sem dojen
vrnuti se itak nazaj.*

Ivica Procaj, Zebanec 1953.

Međimurska šipek ruža

*Zakaj rasteš tak pomali,
Lijepa moja šipek-ruža?
Spodnji so ti listi otpali
Međimurksa šipek-ruža.
Mislila sem da boš cvela
Mam u rano protuletje,
Elj na tebi nega cveta:
Mort boš cvela poserd ljeta.
Ja bi štela kaj ti svela
Celo ljeto i u jeseni
Da se mnogo dečkov ženi.
Morti bi si koj zagledal
U vrčako tvega cveta
Šipek-ruža bi skup sprajla
Dečka z deklom za sa ljeta.*

*Tvoju ružu ne bi štela
Komu goder dati,
Šipek-ružo brati.*

Nit za čoju goder voljo

Stiha

*Stiha se zažari zorja
I stiha se rezdeni,
Stiha sonce ide gori,
Stiha dete u zipki spi.
I po trovi kaplje rose
Bleščijo se stiha, stiha.
I stiha se veter zdiže,
Rose bo nestalo stiha.
Stiha se razvija cvetje:
Denes bombek, zutra ruža.
Jelka denes je divojka,
Zutra bude mela moža.
Tak te stiha, stiha štimam
I stiha te rada imam.
Stiha na večer dođi k meni
I kušni me stiha, stiha.*

Ruža Pokolić, Donji Vidovec 19. rujna 1921.

Falen bodi Jezoš Kristoš

*falen bodi jezoš kristoš
tri meseca dežda neje
zežgano nam pole se je
zgorel nam je žoti klas
moli za nas moli za nas
falen bodi jezoš kristoš
vode neje žejno se je
same sonce nam se smeje
i ne čuje boži glas
moli za nas moli za nas
falen bodi jezoš kristoš
falen bodi i naveke
samo daj da i f bereke
nekaj zdelal bi za nas
vu skradnji čas
vu skradnji čas*

Međimorje zlatno morje

*međimorje zlatno morje
nega brega nega sega
sega nega jega sega
međimorje zlatno morje
zrihtali so nam bokčijo
so navek nam krf popijo
zabili su zlatno morje
sfundat nemreš međimorje*

Vladimir Velčić, Bribir, 1926.- Zagreb, 1981.

Idu cajti

*Tik-tak, tik-tak
Tika-taka, tika-taka, tik-tak, tik-tak!*

*Pogledni!
Kak cajti fletno prejdo:
Pred par lejt pucka sem bila,
z bebiaj se furt igrala...
Tika-taka, tika-taka, tik-tak, tik-tak!*

*Friško bom provapuca,
Mortik i v zamoš dišla
I svoji dečici kuhala.
Sam najempot bu starost dojšla!
Tiiiiik-taaaak, tiiii-taaaak*

*Ne razmim!
Kak to cajti fletno prejdo!
Cajgeri sam bežijo!
Cajgeri-cajti, cajgeri-cajti!
Cajgeri doli, cajgeri gori,
Cajgeri desno, cajgeri levo,
Cajgeri sim, cajgeri tam,
Cajgeri cik, cajgeri cak...
Cajgeri, cajgeri, cajgeri, cajgeri!*

*Pogledni!
Cajgeri se sam žurijo!
I veliki I mali fejst letijo!
Kak prijateli jen drugoga slejdijo,
kak puca I dečko radi se kušuvlejo...
A večpot se I grdo gledijo,
pak se I razijdejo...*

*Tik-tik-tik-tik,
sekunda se sam žurij,
šezdeset malih koraki... bežij, bežij...*

*Tik-tak, tik-tak
Minaota – negda duga, negda krotka
ili pak fejst žuta.*

*Tikaaa-takaa,
zgledij da se vuri nikam ne žurij...*

*Ali, idu cajti...idu cajti... cajti... ajti... tii... iiii
Tika-taka, tik-tak, tik, tik, tik!*

Sonja Vršič, Mursko Središće, 1964.

10. Sažetak

Javljanje kajkavskog narječja bilježimo već na samim latinskim spomenicima iz 12., 13. i 14. stoljeća. Tada se javljaju spomenici koji sadrže hibridna čakavsko-kajkavska dijalektalna svojstva. Međutim prvi tekstovi poput ugovora, molbi, opomena i sličnih javljaju se tj. pisani su na kajkavskom narječju u 16. i 17. stoljeću. Nakon pravnih djela, povijesnu prozu pisali su Antun Vramec, Juraj Habdelić, Pavao Ritter Vitezović, molitvenu tj. nabožnu prozu zastupali su Nikola Krajačević Sartorius, Ana Katarina Zrinska i Franjo Sušnik. U 16. stoljeću otvaraju se tiskare, a jedna od nama važnih bila je ona u Nedelišću, u kojoj je tiskano i naravno sačuvano djelo na kajkavskome narječju, a to je *Decretum* Ivana Pergošića iz 1574. godine. Radi se o zbirci pravnih propisa.

Razvoj i procvat kajkavskog narječja dolazi nam s početkom 17. i 18. stoljeća, kada Juraj Habdelić 1670. godine piše i sastavlja svoj *Dictionar*, a Ivan Belostenec *Gazofilacij* 1740. Svoju standardizaciju kajkavski književni jezik započinje u 18. stoljeću, ali uz kajkavski standardizirao se i štokavski književni jezik pa su se tako u hrvatskom jeziku našla sva tri pismena jezika. U većini prevladavao je štokavski književni jezik, jer je bio i većinski po broju stanovnika i prema teritoriju koji je obuhvaćao. Što je u to vrijeme tiče Međimurja i kajkavštine u Međimurju, nažalost bilo je mnogo poteškoća. Uzevši u obzir samo koliko je godina trajala mađarizacija na tom području, teško se pisalo i stvaralo na međimurskom kajkavskom narječju. Ipak neka su se imena ipak u tom razdoblju ističe i borila protiv mađarizacije. Stjepan Štef Mlinarić i Tomaš Goričanec neka su od imena koja su se za vrijeme preporoda isticala u Međimurju i opirala se mađarizaciji. S dolaskom 19. stoljeća općehrvatski standardni jezik postaje novoštokavski pismeni izraz, ali ipak se na kajkavskom narječju i dalje pišu mnoga književna djela, novine, pohvale, kalendari, kuharice, pravna djela i udžbenici. Možda nije baš sve to pisano međimurskim kajkavskim dijalektom, ali važno je spomenuti da se kajkavsko narječje nije tako lako prepustilo novoštokavskom, već je bilo književnika koju su i dalje držali do svog govora. U doba se ilirizma nažalost smatralo da kajkavski dijalekt nije književni te da je previše regionalan i rascjepkan.

Značaj kajkavskoga narječja ostalo je sve do prve polovice 20. stoljeća, a tome svjedoči i *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska* koja je najprije tiskana na kajkavskome jeziku i staroj grafiji tek nakon deset brojeva počela se tiskati na štokavskome jeziku i novoj grafiji. Nakon razdoblja ilirizma kajkavski pjesnici pisali su pjesme na regionalnome idiomu. Jedan od glavnih motiva njihovih pjesama bio je rodni kraj. Zbog toga je Nikola Pavić, Florijan Andrašec, Vinko Kos, Ladislav Čižmešija i mnogi drugi pišu na međimurskome idiomu i o

Međimurju. U drugoj polovini 20. stoljeća mnogi pisci pišu na svome zavičajnome idiomu i okreću se temi zavičajnosti odnosno motivima kao što su pejzaž, životinje, djetinjstvo. Joža Skok primjećuje da novija kajkavska poezija ima dva osnovna smjera, jedan je intimno-pejzažni, a drugi je socijalno-kritični. U osvješćivanju važnosti kajkavske književnosti i kulture veliku ulogu odigrao je časopis *Kaj*, koji od 1968. godine, a pokrenuo ga je Stjepan Draganić. Joža Skok jedan od urednika časopisa je uvelike pridonio kajkavskoj književnosti jer je napisao nekoliko antologija kajkavske proze i poezije, ali i dječje književnosti. Osim Jože Skoka treba se spomenuti i značajnost za razvoj kajkavske književnosti dr. Vinka Žganca. On je hrvatski tj. međimurski etnomuzikolog i skladatelj. Bio je aktivan u politici, knjiženosti, odvjetništvu, glazbi i crkvi. Zapisao je prvu hrvatsku pučku popijevku *Megla se kadi, hajdina cvete* 1908. godine. Sakupljao je pjesme, priče, anegdote iz svakodnevnog života hrvatske usmene književnosti. Kajkavsko narječje pravi svoj procvat doživljava u 21. stoljeću, kada na osnovu portala odnosno zadruge *Kajkavska renesansa* Međunarodna organizacija za standardizaciju uvrštava kajkavski književni jezik među svjetske jezike i to 12. siječnja 2015. godine. Kajkavski književni jezik tako dobiva i svoj književni kod kjv. *Kajkavska renesansa* osnovao je Mario Jembrih. Zadrugi, koja djeluje od 2011. godine cilj zadruge je da očuva kajkavsko narječje, kulturu i identitet te sve kajkavske dijalekte i njegove mjesne i lokalne govore. Zadruga sakuplja podatke o kajkavskome narječju od povijesnih do jezičnih i književnih podataka te ih objavljuju napisano na kajkavskome književnom jeziku na internetskoj stranici *Kajkavska renesansa*. Sa takvim ponosnim statusom i današnji književnici, pjesnici i dalje pišu na kajkavskom narječju. Možda su manje zastupljeni i manje poznati, ali vrlo poštovani u književnim krugovima, a to su: Ivica Jembrih, Petrana Sabolek, Ignac Šardi, Emilija Kovač, Ivan Kutnjak i mnogi drugi.

11. Zusammenfassung

Diese Diplomarbeit setzt sich mit der Entwicklung des Kajkavischen Dialekts im kroatischen Međimurje, sowie mit der Literatur und der Rolle verschiedener politischer und kultureller Ereignisse durch die Jahrhunderte auseinander. Auf den ersten Blick ist dies ein sehr großes und kompaktes Thema, welches ungefähr 500 Jahre umfasst.

Međimurje ist die nördlichste Gespanschaft Kroatiens. Im Deutschen noch als Murinsel bekannt, ist sie eine Landschaft, die zwischen den Flüssen Mur und Drau an der Grenze zu Slowenien und Ungarn liegt. Die Fläche von 728 km² bewohnen, laut letzter Volkszählung aus dem Jahre 2011, rund 114.414 Einwohner.¹⁸⁵

Im Gebiet von Međimurje lebten im Laufe der Geschichte nicht nur die einheimische slawische Bevölkerung, sondern auch Menschen mit anderen kulturellen und sprachlichen Hintergründen. Obwohl der Topos Međimurje erst im 13. Jahrhundert in verschiedenen Dokumenten zum ersten Mal erwähnt worden ist, zeigen uns archäologische Ausgrabungen, dass in diesem Gebiet bereits in der Altsteinzeit und Mittelsteinzeit Menschen gelebt haben. Diese archäologischen Belege zeigen auch die Anwesenheit der Römer, die in diesem Gebiet gelebt haben. Es ist bekannt, dass in der Zeit schon Siedlungen wie Stridon (Štrigova), Aquama (Čakovec), Carrodunuma (Donji Vidovec - Donja Dubrava - Legrad) i Marinianae (Sv. Marija) existiert haben.

In den nächsten Jahrhunderten sind Hunnen, Ostgoten und Langobarden nach Međimurje gekommen, und im 6. und am Anfang des 7. Jahrhunderts haben sich hier Awaren mit den Slawen niedergelassen, die auch noch heute in dieser Region wohnen. Im Mittelalter und in der frühen Neuzeit herrschten mehrere Adelsfamilien in Međimurje, darunter die Grafen Čak, die Herzöge Lacković, die Grafen Celjski, Ernušt, Zrinski (die über 130 Jahren in Međimurje herrschten), Altan sowie Feštetić.

Das Gebiet des heutigen Međimurje war immer ein Streitpunkt zwischen Kroatien und Ungarn. Zeitweise befand sich das Gebiet verwaltungsgemäß innerhalb des ungarischen Komitats Zala. Im Jahr 1848 befreite Josip Jelačić, Ban von Kroatien, Međimurje von den Ungarn und schloss sie an das Königreich Kroatien und Slawonien an. Das dauerte aber nur von 1848 bis 1861. Zwischen 1861 und 1918 kam Međimurje wieder unter die ungarische

¹⁸⁵ Bartolić Zvonimir, Toponim Međimorje. Sjevernokršćanske teme knjiga V., Matica hrvatska - Zrinski, Čakovec, 1998. str. 281.-307.

¹⁸⁵ Državni zavod za statistiku, naselja i stanovništvo Republike Hrvatske, <http://www.dzs.hr/>, preuzeto 24.srpnja 2019.

Verwaltung, und danach zum Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen. Während des Zweiten Weltkriegs von 1941 bis 1945 befand sich die Gegend unter ungarischer Besetzung. 1945 wurde Međimurje befreit und als Teil der Volksrepublik Kroatien an das sozialistische Jugoslawien angeschlossen. Seit 1991 ist Međimurje ein Teil des Territoriums der gegenwärtigen Republik Kroatien. Heute ist Međimurje ein Teil der Republik Kroatien, wo die Standardsprache, das Kroatische, auf dem štokavischen Dialekt basiert. In Međimurje ist aber seit mehreren Jahrhunderten der kajkavische Dialekt seitens der Bewohner in Verwendung, welchen sie als ihre Muttersprache ansehen. Der kajkavische Dialekt ist der nördlichste kroatische Dialekt. Das Kajkawische gilt als einer der fünf Dialekte des kroatisch-serbischen Diasystems, die man schon aus den frühesten Aufzeichnungen des frühen 12. Jahrhunderts erkennen kann.¹⁸⁶

Für Međimurje werden zwei Jahre als sehr wichtig angesehen, nämlich das Jahr 1203 und das Jahr 1226. In diesen Jahren wurden zwei Urkunden erstellt, die als die ältesten Dokumente in der Geschichte von Međimurje gelten. Međimurje wurde erstmals 1203 schriftlich in der Urkunde von König Emerik erwähnt, die auf Anfrage von Bischof Kalanda verfasst wurde. Während die zweite Urkunde von 1226 die Urkunde des Herzogs von Bela ist, überträgt der Bela Bischof Stjepan von Zagreb den Besitz von Bistrica und Otok. Seitdem Međimurje im 13. Jahrhundert erstmals schriftlich erwähnt wurde, regierten von dieser Zeit bis zum 16. Jahrhundert (1203 - 1546) viele Adelsfamilien in Međimurje, die die weitere politische und militärische Entwicklung und somit auch die literarische Entwicklung von Međimurje beeinflussten.

Der kajkavische Dialekt ist einer der drei Grunddialekte der kroatischen Sprache und wurde insbesondere vom 16. Jahrhundert bis Mitte des 19. Jahrhunderts als Grundlage der kroatischen kajkavischen Literatursprache verwendet. Selbstverständlich verwendete man den kajkavischen Dialekt auch nach dem 19. Jahrhundert wie auch im 20. Jahrhundert als Literatursprache, und viele literarische Werke tauchen in diesem Dialekt heute noch auf. In diesem Zeitraum von vier Jahrhunderten wurden jedoch neben den literarischen auch viele Texte in der kajkavischen Literatursprache verfasst, die als Gesetzestexte, oder Texte des öffentlichen Rechts dienten. Viele Volkslieder wurden in verschiedenen Liederbüchern aufgeschrieben und gesammelt. Die etwas fruchtbarere kajkavische Literatur, im Vergleich zu früheren Zeiten, begann sich im 20. Jahrhundert zu entwickeln, insbesondere mit den Werken von Miroslav Krleža, wie den Balladen von Petrica Kerempuh. Leider wurde der gesamte

¹⁸⁶ vgl. Lončarić Mijo, Kaj-jučer i danas, TIZ "Zrinski", Čakovec, 1990. str. 36.-37.

sprachliche Reichtum der kroatischen kajkavischen Literatur nirgendwo systematisch dargestellt, weshalb dann Krleža und Augustinčić die Jugoslawische Akademie der Wissenschaften und Künste (JAZU) ermutigt haben, ein Wörterbuch der kroatischen kajkavischen Literatursprache (KRj) zu verfassen/publizieren.

Das KRj sollte ein eigenständiges Werk sein, dessen Idee bis in die 1930er Jahre zurückreicht. Die Idee der KRj entstand aus dem Grund, weil in dem Akademischen Wörterbuch neben den štokavischen und čakavischen schriftlichen Quellen keine kajkavischen Wörter standen. Warum der damalige Sekretär der Jugoslawischen Akademie der Wissenschaften und Künste, Đuro Daničić, den kajkavianischen Dialekt ausgelassen hat und diesen nicht in das ARj (Akademisches Wörterbuch) aufgenommen hat, weiß man nicht genau, aber es gibt mehrere Ideen und Theorien.

Musulins Aussage zufolge hat Daničić den kajkavischen Dialekt nicht, wegen Miklošić, ins Wörterbuch aufgenommen da er diesen als einen slowenischen Dialekt und es als einen Teil des Slowenischen ansah.¹⁸⁷

Als Daničić die Vorbereitung für die Ververtigung des ARj gemacht hat, wollte er, wie das Maretić zitiert: „*Er wollte den kajkavischen Dialekt nicht ausschließen.* weil er selbst erklärte, dass der kajkavische Dialekt in den ARj aufgenommen werden sollte, aber er gab die Einführung bald auf, weil er der Meinung war, dass er Worte ohne Beispiel erhalten sollte. Und so überlässt er die gesamte Literatur dem Provinzwörterbuch.“¹⁸⁸

Daničić fügte jedoch einige Wörter aus Belostenčevs und Jambrešićs Wörterbücher in das ARj ein was aber insgesamt gesehen zu wenige kajkavische Wörter waren. Zu dieser Zeit, des 19. Jhd. kommt man zu vielen und verschiedenen Meinungen über die kajkavische Literatursprache. Obwohl der kajkavische Dialekt die Grundsprache einer großen Bevölkerung im ehemaligen kroatischen Staat war, betrachteten viele Slawisten wie Miklošić und Kopitar ihn nicht als Kroatisch, sondern als Dialekt der slowenischen Sprache. Allein die Tatsache, dass der kajkavische Dialekt seit drei Jahrhunderten als Grundlage für eine Literatursprache und für ein Gebiet dient, das zu dieser Zeit als Kern des kroatischen Staates bezeichnet werden kann, kann nur ein Beweis dafür sein, dass es sich bei dieser literarischen Sprache tatsächlich um die kroatische Sprache handelt.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Der Originaltext: „*Daničić vjerojatno nije uzeo kajkavski dijalekat u Riječnik i zbog Miklošića, koji je taj dijalekat smatrao kao slovenski*“

¹⁸⁸ vgl. Finka Božidar, O riječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika, članak: "Usmena narodna književnost na tlu Međimurja" Stjepan Hranjec i Ivan Zvonar, str. 251.

¹⁸⁹ vgl. Finka Božidar, O riječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika, članak: "Usmena narodna književnost na tlu Međimurja" Stjepan Hranjec i Ivan Zvonar, str. 251.

Der Dialekt von Međimurje gehört eindeutig zum kajkavischen Dialekt. Der Dialekt ist von zeitgenössischen Linguisten auf allen Ebenen studiert worden. Einer, der sich an solchen Arbeiten beteiligte, war der in Prelog geborene Đuro Blažeka, der an der Philosophischen Fakultät in Zagreb Kroatisch und Südslawische Literatur studierte. Blažeka studiert wissenschaftliche Dialektologie und beschäftigt sich intensiv mit der Dialektologie in Međimurje, d.h. er sammelt Begriffe und beschreibt den Međimurje - Dialekt. Er arbeitet heute noch am Institut der Lehrerinnenbildung in Čakovec, wo er das Kroatische Sprachmodul entwarf - eine Version mit kajkavischem Dialekt. Er ist Autor von fünf Büchern und 50 wissenschaftlichen Artikeln, die sich mit den sprachlichen Themen des Dialekts von Međimurje befassen. Seine bedeutendsten Werke sind u.a., *„Rječnik Murskog Središća“*, *„Rječnik govora Svetog Đurđa“*, *„Međimurski dijalekt“*, *„Vrela kajkavskih govora“*, *„Gornji međimurski poddijalekt“*, usw. Im Jahr 2008 erhielt er für sein Buch *„Međimurski dijalekt“* die kroatische Silberplakette als Auszeichnung. Neben Blažeka muss auch Zvonimir Bartolić erwähnt werden, der 1930 in Donja Dubrava geboren wurde und 2009 in Čakovec starb. Bartolić beschäftigte sich unter anderem mit der Dialektologie. Zu seiner Zeit trug er maßgeblich dazu bei, das Bewusstsein für die Bedeutung des kajkavischen Dialekts zu schärfen. Bekannt wurde er durch seine Monographie mit 9 Fortsetzungen *„Sjevernohrvatske teme“*, in der er über alle bedeutenden historischen und literarischen kajkavischen Personen schrieb, auf die im weiteren Verlauf der Arbeit eingegangen wird. Bartolić war auch einer der Mitbegründer von Matica Hrvatska in Čakovec und er gründete die Zeitschriften *„Hrvatski sjever“* und *„Hrvatski kajkavski kolendar“*. Wenn verschiedene wichtige Namen für Međimurje und den Dialekt erwähnt werden, ist ein sehr wichtiger Name auch Stjepan Hranjec, der in Goričan geboren wurde und Literaturhistoriker und Folklorist ist. Er ist Vorsitzender der kroatischen Matica hrvatska - Niederlassung in Čakovec. Er arbeitet an der Philosophischen Fakultät in Osijek und an der Fakultät für Lehrerbildung in Zagreb, Abteilung Čakovec. Seine Studienschwerpunkte sind Kinderliteratur, Folkloristik, Mündliche Literatur in Međimurje und die Kajkavische Sprache. Er hat viele Rezensionen, Studien und wissenschaftliche Artikel verfasst, die zur Bereicherung der Literatur und Kultur in Međimurje beigetragen haben. Zu den bedeutendsten Werken zählen: *„Zrno do zrna“*, *„Hrvatska kajkavska dječja književnost“*, *„Smijeh dječje hrvatske književnosti“*, *„Dječji hrvatski klasici“*, *„Pregled hrvatske dječje književnosti“*, *„Književno djelo Jože Horvata“*.

Međimurje war immer im Laufe der Geschichte der Streitpunkt zwischen Ungarn, Kroaten und Habsburgern. Für den kajkavischen Dialekt bedeutet das, dass dieser Dialekt viele Lehnwörter aus dem deutschsprachigen und ungarischsprachigen Raum beinhaltet. Der

kajkavische Dialekt ist besonders in Međimurje sehr reich an Sprechern und Literatur. Wenn man einige Jahrhunderte zurückblickt, kann man feststellen, dass erste Glossen schon im 9. Jahrhundert entstanden sind. Im Folgenden wird festgestellt, dass Kirchenlieder oder religiöse Lieder im kajkavischen Dialekt auch im 12. Jahrhundert vorkommen. Als Beispiele sind Lieder wie „*Narodil se je kralj nebeski*“ und „*Bog se rodi v Vitliomi*“, die aus dem Jahr 1380 stammen, zu nennen. Andere Quellen beziehen sich auf *Prekmurska pjesmarica* als eine der ältesten Sammlungen, in welchen man kajkavische Elemente in Gedichten finden kann. Das Liederbuch *Prekmurska pjesmarica* stammt aus dem Jahr 1549. Dieses Liederbuch gilt als die älteste Sammlung mündlicher Literatur der damaligen Kajkaver. Einige Quellen schrieben sogar über die Unsicherheit der genauen Datierung, sei es 1549 oder 1649, da das Jahr im Manuskript selbst nicht lesbar ist.¹⁹⁰

Die Anfänge der kajkavischen Literatursprache liegen somit in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Die kajkavische Poesie aber blühte lange vor dem ersten gedruckten Buch, was an Pergošićs „*Decretum*“ ersichtlich ist. Das *Decretum* von Ivan Pergošić, einem Notar aus Varaždin, aus dem Jahr 1547, ist das erste gedruckte Buch in kajkavischer Sprache, welches als Grundlage das Originalwerk von Istvan Werböczy aus dem Jahr 1517 hat.

In kajkavischsprachigen Gebieten Kroatiens kam es vor 1574 zu einer Dualität der Sprache. Neben der offiziellen, geschriebenen Sprache, die in der öffentlichen Kommunikation und beim Verfassen von Prosatexten verwendet wurde, bestand auch noch eine hybride Sprache, die vor allem in der Poesie verwendet wurde und an der gesprochenen Basis des kajkavischen Dialekts viel näher war.

Neben Pergošić ist auch Antun Vramec eine bedeutende Persönlichkeit aus dieser Zeit. Im Jahr 1578 veröffentlicht Antun Vramec seine Chronik, gefolgt von einer Sammlung von Predigten, die er unter dem Namen *Postilla* der Welt präsentiert.

Mit den Anfängen des Barocks entwickeln sich mehrere regionale literarische Kreise entlang religiöser Linien, das sind der Dalmatien-Dubrovnik Kreis, Kajkavischer Kreis, Slawonischer Kreis und der Kreis von Ozalj. So verbinden sich der kroatische Norden und Süden, wobei die sprachliche Vielfalt in der gleichzeitigen Existenz mehrerer literarischer Sprachen herrscht. Die für die vorliegende Arbeit wichtigen Kreise sind der *kajkavische Kreis* und der *Kreis im Gebiet von Ozalj*, in denen Schriftsteller tätig waren, die direkt oder indirekt

¹⁹⁰ vgl. Frndić Nasko, *Svjetovne pjesme u hrvatskokajkavskim prekmurskim pjesmaricama od 16.-18. st.* Monografija: Hrvatski humanizam : XVI. stoljeće - protestantizam i reformacija. Građa i eseji o hrvatskoj poeziji. Split ,Književni krug, 1992. (Čakovec, "Zrinski")

mit dem damaligen kajkavischen Gebiet, d.h. Međimurje, verbunden waren. Für den kajkavischen Literaturkreis ist zu erwähnen, dass seine Literatursprache der kajkavische Dialekt ist.

Tatsächlich verwendete man als Literatursprache im 17. Jahrhundert entweder eine reine kajkavische, oder eine Mischung aus allen drei kroatischen Dialekten, jedoch mit einer čakavischen Basis. Der wichtigste Vertreter aus dieser Zeit ist der Schriftsteller und Sprachwissenschaftler Juraj Habelić. Er schreibt Werke mit religiösem Charakter, so wie „*Prvi oca našega Adama greh*“. Juraj Miluh und Stjepan Fuček sind in diesem Zusammenhang auch zu erwähnen. In der kajkavischen Region werden handschriftliche Gedichte von unbekannten Autoren wie der "*Pavlinski zbornik*" produziert. Als besondere literarische Gattung tauchen in der kajkavischen Literatur *pelde* oder *prilike*, die kirchliche Predigtveranstaltungen mit eingefügten Geschichten aus dem Alltag auf.

In Ozalj gehören die meisten Schriftsteller zu den adeligen Familien, Zrinski und Frankopan, die ihre Werke mit einer Mischung aus čakavischen, kajkavischen und štokavischen Dialekten schreiben. Diese Mischung aller drei Dialekte bezeichnet Vončina in seinem Buch „*Jezična baština*“ als den hybriden Sprachtyp. Diese hybride Sprache wurde durch die Werke von Zrinski und Frankopan verstärkt. Die Gründe für diese Mischung der Dialekte kann man mit der historischen Tatsache erklären, dass diese Adeligen in mehreren Gebieten des Landes lebten und alle drei Dialekte gleichzeitig verwendeten. Dass sie mit allen drei Dialekten vertraut waren, zeigt die Tatsache, dass durch ihre Werke der sogenannte hybride Typ der verwendeten Sprache geschaffen wurde.

Die Vertreter des Ozalj-Kreises waren die Adeligen, Zrinski und Frankopan, zu welchen Petar Zrinski, seine Frau Ana Katarina Zrinski und Fran Krsto Frankopan gehörten. Erwähnenswert ist die Tatsache, dass die Zrinskis in der Zeit von 1546 bis 1671 den größten Besitz in Međimurje hatten, wo sich zu dieser Zeit ihr Hauptsitz befand. Sie besaßen Ländereien nicht nur den Norden Kroatiens. Ihr Besitz erstreckte sich von der Mur bis zur Adria, deswegen gehörten auch die Zrinskis und Frankopans zu dem Literaturkreis von Ozalj und waren für die Entwicklung der kajkavischen Literatur verantwortlich. Es gab auch andere wie Juraj Križanić und Pavao Ritter Vitezović, die in der Zeit wichtige Werke geschrieben haben und die Entwicklung der kajkavischen Literatur unterstützen.

Nachdem die gesamte Literatur des 17. Jahrhunderts von der katholischen Gegenreformation im scholastischen Geist des Mittelalters geprägt war und während in allen Teilen Kroatiens Schriftsteller in allen Dialekten und einigen Mischungen (Hybriden) schreiben, begann sich im 18. Jahrhundert langsam die Aufklärung auszubreiten. Rom spielte

zu dieser Zeit eine große Rolle bei der Kontrolle der zunehmenden Unternehmungen. So stießen viele Schriftsteller auf verschiedene Hindernisse, wie etwa Juraj Križanić und Bartolomej Kašić, denen es nicht gestattet war, eine Übersetzung der Bibel zu drucken, was insbesondere für die Kirche von großer Bedeutung gewesen wäre. In dieser Zeit des 18. Jahrhunderts war die kajkavische Literatur inhaltlich vorwiegend von religiös-pädagogischen Themen geprägt, insbesondere ab der Mitte des 18. Jahrhunderts.

Mit dem 18. Jahrhundert endete die ältere Literatur und ab dem 19. Jahrhundert spricht man von der sogenannten neueren Literatur. Das 19. Jahrhundert ist von mehreren nationalen Bewegungen, Revolutionen und den Schaffungen der Nationalstaaten in Europa gekennzeichnet. Während der nationalen Wiederbelebung Kroatiens waren die Echos natürlich auch in Međimurje zu hören, jedoch nicht in einer solchen Intensität. Bis zum Jahr 1848 können wir in Međimurje nur zwei wichtige Namen nennen, nämlich Stjepan Štef Mlinarić und Tomaš Goričanec, die mit der nationalen Wiederbelebung in der Region zusammenhängen. Leider hatte es Međimurje in diesen Zeiten nicht leicht. Im Jahr 1861 übernahm Ungarn erneut Međimurje und verwandelte es in einen Bereich des besonderen politischen und kulturellen Status. Zu dieser Zeit gab es keinen Platz für die kroatische nationale Wiederbelebung in Međimurje, weil es nicht mehr zu Kroatien gehörte. Die Ungarn nutzten ihre Zeitung *Muraköz-Međimurje* und den *Međimurje-Kalender* geschickt als Gegengewicht zu kroatischen Intellektuellen.

Obwohl viele Namen wie Franjo Glad, Emanuel Kolaj, Alex Rosoci und viele bekannte Dichter wie Florijan Andrašec und Martin Kutnjak zu dieser Zeitung, *Muraköz-Međimurje*, beigetreten sind, wurden sie von Vinko Žganac und anderen Vertretern der Volksbewegung negativ bewertet. Aber heute kann man sagen, dass es zu dieser Zeit immerhin genug kroatische Lieder und Folkloreinhalte gab, während spätere Generationen, im späten 19. und frühen 20. Jahrhundert, Wiederbelebungskünstler wie Luka Purić, Ivan Novak und Vinko Žganac mit den größeren und schwerwiegenden Folgen der Denationalisierung der Kroaten von Međimurje konfrontiert waren. Alphabetisierung und Literatur von "Međimurje" wurde buchstäblich abgelehnt.

Die Magyarisierung der Međimurje-Kroaten, deren Sprache zu diesem Zeitpunkt eine Vielzahl an ungarischen Lehnwörtern beinhaltete, war eine große Hilfe bei der Umsetzung der Magyarisierung. Obwohl mit dem 19. Jahrhundert in Kroatien die kroatische Standardsprache das Neuštokavische war, verwendete man in Međimurje unter der Herrschaft von Ungarn weiterhin den kajkavischen Dialekt, in welchem viele literarische Werke, wie Zeitungen, Belobigungen, Kalender, Kochbücher, juristische Werke und Lehrbücher verfasst wurden. Es

war nicht alles, was im kajkavischen Dialekt geschrieben worden war, ausschließlich aus Međimurje, aber wichtig ist es zu erwähnen, dass die kajkavischen Schriftsteller nicht so leicht und schnell auf den neuštokavischen Dialekt umgestiegen sind.

Über ungefähr zweihundert Jahre der Ungarisierung (von 1720 bis 1919 mit Unterbrechungen) auf dem Boden von Međimurje führten zu einer Zusammenstellung handgeschriebener Liederbücher, die großteils spiritueller Natur waren. Besondere Aufmerksamkeit gebührt beiden Liederbüchern aus Donja Dubrava, die Werke von Matija Feletar, die mit wunderschöner Handschrift geschrieben und mit Gajs Schreibweise vereinigt sind. Das erste Liederbuch ist umfangreicher und enthält 78 Lieder. Das zweite Liederbuch Feltars ist jedoch viel kleiner als das Erste und beinhaltet nur 16 Lieder und besteht aus Gebeten. Zu Beginn des 19. und 20. Jahrhunderts wurde einiges trotz der damaligen politischen Ereignisse und der ausbreitenden Magyarisierung an Literatur in Međimurje im kajkavischen Dialekt geschrieben.

Im Laufe des Jahrhunderts bildeten sich viele Dichter- und Künstlerkreise, die die Insel zwischen der Mur und der Drau markierten. In Zusammenhang mit der Poesie ist es sehr wichtig, sowohl auf die Volkslyrik als auch auf das mündliche Volkslied hinzuweisen, das vom Patriotismus in Međimurje handelt und ein Gesamtbild des Lebens der Menschen in dieser Region von Međimurje gibt. Durch volkslyrische und mündliche Volkslieder kommt man zu verschiedenen Liedern aus Međimurje und zu vielen wichtigen Sammlern derselben. Einige davon sind Tomaš Miklošić, Vuk Stefanović Karadžić, der die Lieder ins Štokavische umschrieb, Ljudevit Gaj, Stanko Vraz, Ignac Kristijanović, Ivan Kukuljević Sakcinski, Matija Kračmanov Valjavec, Franjo Ksaver Kuhač i Josip Štolcer Slavenski, dr. Vinko Žganec und andere.

Alle diese Lieder, ob volkstümlich oder mündlich, waren ein wesentlicher Bestandteil der Literatur des 20. Jahrhunderts und der Entwicklung der kajkavischen Region *Međimurje*. Alle diese Texte und Verse tragen zur Entwicklung und Erhaltung des kajkavischen Dialekts von Međimurje bei. Diese Lieder werden von Menschen in Međimurje mit Respekt behandelt und aufgeführt, weil die Werke, Worte und Verse ein wichtiger Teil der Tradition sind und einen großen Wert haben. Das Bewusstsein für die Bedeutung der kajkavischen Literatur und Kultur hat in der Zeitschrift *Kaj*, die seit 1968 von Stjepan Draganić herausgegeben wird, eine wichtige Rolle gespielt. Joža Skok, einer der Herausgeber der Zeitschrift, leistete einen großen Beitrag zur kajkavischen Literatur, da er mehrere Anthologien zur kajkavischen Prosa und Lyrik sowie zur Kinderliteratur verfasste.

Der kajkavische Dialekt erlebte seine Blüte im 21. Jahrhundert, als die Internationale Organisation für Normierung auf der Grundlage des Portals *Kajkavska renesansa* am 12. Januar 2015 die kajkavische Literatursprache zu den Weltsprachen zählte. Die kajkavische Literatursprache erhält auch ihren Literaturecode *kjv*. Die *Kajkavska renesansa* wurde von Mario Jembrih gegründet. Das Portal existiert seit 2011 und sein Ziel ist es, den kajkavischen Dialekt, die Kultur und Identität, sowie alle kajkavischen Dialekte und ihre lokalen Sprachen zu bewahren.

Das Portal *Kajkavska renesansa* sammelt historische, sprachliche und literarische Daten zum kajkavischen Dialekt und veröffentlicht sie in der kajkavischen Literatursprache auf der Website *Kajkavska renesansa* (<http://kajkavska-renesansa.hr/>). Mit so einem stolzen Status schreiben die Dichter auch heute noch im kajkavischen Dialekt. Sie mögen zwar weniger vertreten und weniger bekannt sein, sind aber in literarischen Kreisen hoch angesehen. Dazu gehören Vertreter, wie beispielsweise Ivica Jembrih, Petrana Sabolek, Ignac Shardi, Emilia Kovac, Ivan Kutnjak und viele andere.

Diese Arbeit zeigt, welche Bedeutung eine regionale Kultur, die Kulturgeschichte von Međimurje, für die Gesamtkultur eines Landes hat und dass alle geschichtlichen Ereignisse eine große Rolle in der Entwicklung einer Kultur spielen.

12. Popis literature:

12.1. Primarna literatura:

1. Bartolić Zvonimir, Dr. Vinko Žganec 1890. –1976. U prigodi 30. obljetnice smrti 12. XII. 1976. –12. XII. 2006., Grafika d.o.o., Osijek, 2006.
2. Bartolić Zvonimir, Hrvatski narodni pokret međimurskih Hrvata,. Sjevernohrvatske teme VI., Dr. Feletar, Zagreb, 2001.
3. Bartolić Zvonimir, Pučki hrvatski pjesnik Florijan Andrašec, Zrinski, Čakovec, 1988,
4. Bartolić Zvonimir, Toponim Međimorje. Sjevernohrvatske teme. Knjiga V., Matica hrvatska - Zrinski, Čakovec, 1998.
5. Bartolić Zvonimir, Luka Purić : međimursko pitanje i hrvatski narodni pokret međimurskih Hrvata : studije i rasprave, Zagreb : Naklada Dr. Feletar, 2001. (Koprivnica : Bogadi offset)
6. Blažeka Đuro,. Hungarizmi u govoru Goričana. Suvremena lingvistika, Vol. 61/ No.1, Zagreb, 2006.
7. Blažeka Đuro, Međimurski dijalekt. Hrvatski kajkavski govori Međimurja. Matica hrvatska, Čakovec, 2008
8. Finka Božidar,O riječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika, članak: "Usmena narodna književnost na tlu Međimurja" Stjepan Hranjec i Ivan Zvonar
9. Frangeš Ivo, Flekar Aleksandar, Picchio Riccardo, Minissi Nullo, Jagićev Zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Naklada Lieber, 1986., Zagreb
10. Frndić Nasko, Svjetovne pjesme u hrvatskokajkavskim prekmurskim pjesmaricama od 16.-18. st. Monografija: Hrvatski humanizam : XVI. stoljeće - protestantizam i reformacija. Građa i eseji o hrvatskoj poeziji. Split ,Književni krug, 1992. (Čakovec, "Zrinski")
11. Georgijević Krešimir; Hrvatska književnost od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
12. Horvat Rudolf, Poviest Međimurja; Prosvjetno-poviestno društvo "Hrvatski Rodoljub", Zagreb, 1944.
13. Jauk-Pinhak Milka, Povijest izučavanja romskog jezika u Svijetu. Međunarodni naučni skup Jezik i kultura Roma. Institut za proučavanje nacionalnih odnosa, Sarajevo, 1989

14. Jembrih Alojz, *Kajkaviana Croatica*. Hrvatska kajkavska riječ, Družba Braća hrvatskoga zmaja, Zagreb, Kajkaviana, Donja Stubica i Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1996.
15. Jembrih Alojz, *Na izvorima hrvatske kajkavske književne riječi*. Rasprave i građa iz povijesti hrvatskog jezika i književnosti, Zrinski, Čakovec, 1997./1998.
16. Kalšan Vladimir, *Građansko društvo u Međimurju*, Tiskara Horvat, Čakovec, 2000.
17. Kalšan Vladimir, *Međimurska povijest*, Čakovec, 2006.
18. *Književni godišnjak Književnog kruga Reči rieč*, Književni krug Reči rieč, Printex d.o.o., Čakovec (razna izdanja)
19. Katalinić Kristina. 2013. *Hungarizmi u hrvatskom književnom jeziku od kraja 16. do polovice 18. stoljeća*, Eötvös Loránd Tudományegyetem-Bölcsészettudományi Kar, Budimpešta
20. Kombol Mihovil, Novak Prosperov Slobodan, *Hrvatska književnost do narodnog preporoda*, Priručnik za učenike, studente i učitelje književnosti, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
21. Lisac Josip. *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*. Matica hrvatska, Zagreb, 1996
22. Lončarić Mijo, *Kaj-jučer i danas*, TIZ "Zrinski", Čakovec, 1990
23. Marciuš Radovan, *Međimurska Županija u brojkama 2017.*, Ured državne uprave u Međimurskoj županiji, Printex d.o.o., Čakovec, 2018.
24. Mikulaco Daniel, *O pjesništvu Vinka Kosa*. Iz nepoznate rukopisne ostavštine. *Boslovska smotra*, 81 (2011)2, str. 317-350, ISSN 0352-3101, UKD 22-28, Izvorni znanstveni rad
25. Milanja Cvjetko, *Hrvatsko pjesništvo 1900. – 1950*. Dijalektalno pjesništvo, Jerkić tiskara, Zagreb, 2008.
26. Moguš Milan, *Povijest hrvatskog književnog jezika*, Nakladni zavod "Globus", biblioteka Posebna izdanja, Zagreb, 1993.
27. Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti 1,2,3*, Antibarbarus, Zagreb, 1996.
28. Skok Joža, *Kajkavski kontekst hrvatske književnosti*. Književno-povijesne i kritičko-teorijske studije i rasprave, Zrinski, Čakovec 1985.
29. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Hrvatsko Zagorje i Međimurje - monografija. RO Zrinski TIZ, Čakovec, 1982 Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Školska knjiga, Zagreb, 2012.
30. Šojat Antun, *Pravopis stare kajkavske književnosti // Filologija*, 1970.No6. 265-282.

31. Šojat, Olga, Hrvatski kajkavski pisci I, druga polovina 16.stoljeća, Matica hrvatska Zora, Zagreb, 1977.
32. Šojat Olga, Hrvatski kajkavski pisci II, 17. stoljeće, Matica hrvatska Zora, Zagreb 1977
33. Šurmin Đuro, Pobirci po kajkavskoj literaturi, "Vienac", br. 50, Zagreb, 1894.
34. Toma Dragutin, Popevka zemlji. Hrvatskokajkavsko pjesništvo o Međimurju, II. prošireno izdanje, Matica hrvatska, Čakovec, 1991.
35. Turk Marija, Hungarizmi u hrvatskoj frazeologiji. Hrvati i Mađari u svjetlu prožimanja kultura i jezika 2, Hrvatski znanstveni zavod, Pečuh, 1996.
36. Turk Marija, Jezično kalkiranje u teoriji i praksi: prilog lingvistici jezičnih dodira. Hrvatska sveučilišna naklada Zagreb i Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2013.
37. Vončina Josip, Jezična baština. Lingvostilistička hrestomanija hrvatske književnosti od kraja 15. do početka 19.st., Književni krug, Split, 1988.
38. Zágorec-Csuka Judit, Tragom Zrinskih. Zbirka studija. Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, Zagreb, „Zrinski” d. d. za grafičku i nakladničku djelatnost, Čakovec, Zagreb, 2009
39. Zvonar Ivan, Dvije donjodubravске pjesmarice iz pera Matije Feletara, Podravina, Volumen 17, broj 33, Koprivnica, 2018.
40. Zvonar Ivan, Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzorju. Zbornik radova s okruglih stolova, Krapina, 2002.-2006.,
41. Zvonar Ivan, Pregled povijesti kajkavske usmene književnosti (I. dio), Hrvatska udruga Muži zagorskoga srca, Zabok, 2014.
42. Žganec Vinko, Zbornik jugoslovenskih pučkih popijevaka. I. knjiga.: *Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja*. II. Svezak (Crkvene). Izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1925.
43. Žganec, Vinko, Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja – svjetovne i crkvene. Matica hrvatska, Čakovec, 2015.

12.2. Sekundarna literatura:

1. Andrašec Florijan, Međimurske fijoalice, Tisak gradske tiskare i knjigovežnice, Čakovec 1953.
2. Anić Vladimir, Veliki rječnik hrvatskoga jezika. Novi liber, 2004., Zagreb,
3. Barić Eugenija i suradnici, Hrvatski jezični savjetnik, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 1991.

4. Bunjac Borka, Bunjac Branimir, Jahn Juijana, Matotek Višnja, Puzak Ivana, Šestak Mario, Pregled povijesti Međimurja. Povijesno društvo Međimurske županije, Čakovec, 2003.
5. Cigula Željko, Pavlović Vladimir i Pletenac Vladimir, Međimurska županija: priručnik za nastavu. Školska knjiga, Zagreb, 1996.
6. Dudás Előd, Mađarski utjecaj na razvoj kajkavske grafije. Budimpešta 2016.
7. Đurić Rajko, Povijest Roma. Prije i poslije Auschwitz. Zagreb, 2007.
8. Fancev Franjo, Prilozi za historiju kajkavske poezije 17.stoljeća „Nastavni vijesnik, Zagreb, 1922.
9. Fišer Ernest, Dekantacija Kajkaviana. Rasprave i kritike o hrvatskom poslijeratnom kajkavskom pjesništvu., Izdavački centar „Revija“, Zrinski, Čakovec, 1981.
10. Heršak Emil, Šimunko Joža, Međimurje- povijest, identitet i seobe; izvorni znanstveni rad UDK 930:319](497-13 Međimurje)
11. Jembrih Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo. Prilog proučavanja starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije., Zrinski, Čakovec, 1981.
12. Kantar Sandra, Ivanek-Martinčić Marjana, Augustinović Zvezdana; Mura - čovjek – priroda, Podravina Volumen VII, broj 14, Koprivnica, 2008.
13. Kombol Mihovil, Novak Prosperov Slobodan, Povijest hrvatske književnosti od humanističkih početaka do Kašićeve ilirske gramatike 1604., Zagreb, 1997.
14. Leček Ivan, Turk Zoran Vračišinec, Općina i njeni ljudi –povijest i sadašnjost. Pretetinec: Letis d.o.o. i Općina Vračišinec. 2018.
15. Puškar Krunoslav, Tragom njemačko-mađarsko-hrvatskih jezičnih dodira: problematika jezika posrednika, izvorni znanstveni članak, br 1/2010.
16. Sabolek Petrona, Kipeći bogečki, Modernist, Varaždin, 2009
17. Sturm-Schnabl Katja, Aktualnost Miklošičevega znanstvenega dela in misli. Jezikovni zapiski. Glasilo inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša. ZRC SAZU 10/2, 2004.
18. Sturm-Schnabl Katja, Der Briefwechsel Franz Miklosich's mit den Südslaven; Korespondenca Franca Miklošiča z južni slovani. Maribor, Obzorja, 1991.
19. Šardi Ignac, Japičin hroum, Vlastita naklada, Selnica, 2018.
20. Školski rječnik hrvatskoga jezika. Hrvatsko Zagorje i Međimurje - monografija. RO Zrinski TIZ, Čakovec, 1982 Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Školska knjiga, Zagreb, 2012.
21. Vlah-Hranjec Magdalena, Na so pevdu i komediju, Grafika d.o.o. Osijek, Čakovec, 2005.

22. Vojak Danijel, O proučavanju Roma u hrvatskoj znanosti i kulturi ili postoji li hrvatska romologija?, Institut za društvena istraživanja »Ivo Pilar«, Zagreb, Pregledni članak UDK: 323.15(497.5=214.58)(091)
23. Whiting Gene S., Zrinski, Međimurje i reformacija: prilozi poznavanju povezanosti Zrinskih, Međimurja i reformacije u drugoj polovici 16. stoljeća / [tekst i prijevod s njemačkog]; KAIROS - Evanđeoski teološki časopis / Godište II. (2008), br. 2, Bogoslovni institut, Zagreb, 2008.

12.3. Online stranice:

1. Društvo hrvatskih književnika: Stjepan Hranjec, <http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/stjepan-hranjec> (preuzeto 12. srpnja 2019.)
2. Državni zavod za statistiku, podaci o kretanju broja stanovnika, <http://www.dzs.hr/> , (preuzeto 8.lipnja 2018.)
3. Hrčak: Časopis Kaj, <http://hrcak.srce.hr/kaj> (preuzeto 11.travnja .2019.)
4. Hrčak: Zvonimir Bartolić, <file:///C:/Users/KORISNIK/Downloads/38bartolic.pdf> (preuzeto 11.svibnja .2019.)
5. Hrvatska enciklopedija: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr> (preuzeto 15. srpnja 2019.)
6. Hrvatska znanstvena bibliografija, <https://bib.irb.hr/lista-radova?autor=244126> (preuzeto 19. srpnja 2019.)
7. Hrvatski povijesni portal, <https://povijest.net/janus-pannonius-ili-ivan-cesmicki/> (preuzeto 12. travnja 2019.)
8. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje: Ines Virč, <http://ihjj.hr/istrazivac/ines-virc/39/>
9. Istraživački i dokumentacijski centar CENDO, <http://www.cendo.hr/Opcine.aspx?id=2> Preuzeto 22. srpnja 2018.
10. Jutarnji list: Kajkavski je književni jezik, a ne dijalekt; <http://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/kajkavski-je-knjizevni-jezik-a-ne-dijalekt/482884/> (preuzeto 15. lipnja 2019.)
11. Međimurje press: Vinko Kos – hrvatski književnik, pjesnik i pisac za djecu, <http://medjimurjepress.net/kultura-i-obrazovanje/vinko-kos-hrvatski-knjizevnik-pjesnik-pisac-djecu/> (preuzeto 11.srpnja .2019.)

12. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212&kdId=331455054;>, (preuzeto 8. srpnja 2019.)
13. Muzej Međimurja Čakovec: <https://mmc.hr/nematerijalna-bastina-rh-medimurska-popevka/>; (preuzeto 8. srpnja 2019.)
14. Sveučilište u Zagrebu: *Učiteljski fakultet*, http://www.ufzg.unizg.hr/?page_id=10374&lang=hr (preuzeto 20. travnja 2019.)
15. Sveučilište u Zagrebu: Učiteljski fakultet, http://www.ufzg.unizg.hr/?page_id=10401&lang=hr (preuzeto 15. travnja 2019.)
16. <https://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/27-obletnica-meseca/1846-vilko-novak> (preuzeto 2.srpnja 2019.);
17. <https://ich.unesco.org/en/RL/meimurska-popevka-a-folksong-from-meimurje-01396> (preuzeto 11.srpnja .2019.)
18. <https://www.culturenet.hr/default.aspx?id=55122> (preuzeto 11.srpnja .2019.)
19. <https://medjimurje.hr/aktualno/kolumne/prilocanec-stjepan-mlinaric-hrvatski-preporoditelj-11349/> napisao dr. sc. Stjepan Hranjec (preuzeto 10. srpnja 2019.,) <http://www.dekanovec.hr/web/udruga-i-klubovi/kuu-florijan-andrasec-dekanovec>,
20. <http://ihjj.hr/iz-povijesti/promemorija-o-hrvatskome-jeziku-matice-hrvatske/51/> preuzeto 4.ožujak 2019.